

דבי חסקי-לוונטל הילה יוגב-קרן חגי כץ

פילנתרופיה בישראל 2008:

דפוסי התנדבות, תרומה ותרומת איברים

אוניברסיטת בן גוריון בנגב

המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי

דבי חסקי-לוונטל הילה יוגב-קרן חגי כץ

פילנתרופיה בישראל 2008: **דפוסי התנדבות, תרומה ותרומת איברים**

המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

מרץ 2011

תוכן העניינים

4	תמצית הממצאים
8	1. מבוא
8	1.1 פילנתרופיה, התנדבות ותרומה
9	1.1.1 התנדבות
10	1.1.2 תרומה
11	1.1.3 תרומת איברים
12	1.2 פילנתרופיה בראי ההיסטוריה הישראלית
13	1.3 חשיבותם של מחקרים בנושא הפילנתרופיה
14	2. המחקר
14	2.1 הליך המחקר
15	2.2 המשתתפים בסקר
15	2.3 מבנה הדוח
16	3. התנדבות
16	3.1 התנדבות פורמאלית
16	3.1.1 היקפים ויעדים
18	3.1.2 המניעים להתנדבות
19	3.1.3 תגמולים וקשיים הכרוכים בפעילות ההתנדבותית
20	3.2 התנדבות בלתי-פורמאלית
20	3.2.1 היקפים
21	3.2.2 התמדה בהתנדבות בלתי פורמאלית ונשירה ממנה
22	3.3 פרופיל המתנדבים
22	3.3.1 מגדר

23	קבוצות גיל	3.3.2
24	מוצא	3.3.3
25	דת	3.3.4
26	הכנסה והשכלה	3.3.5
28	מצב משפחתי	3.3.6
29	אזור מגורים בארץ	3.3.7
30	הנמנעים מהתנדבות	<u>3.4</u>
31	השוואת הנתונים אודות התנדבות לממצאים משנים קודמות	<u>3.5</u>
32	תרומות	.4
33	תרומה פורמאלית	<u>4.1</u>
33	היקפים ויעדים	4.1.1
35	כיצד תורמים	4.1.2
36	מניעים לתרומה	4.1.3
37	תרומה בלתי-פורמאלית	<u>4.2</u>
37	היקפים ויעדים	4.2.1
38	התמדה בתרומות בלתי-פורמאליות	4.2.2
38	שינויים בהיקף התרומה	<u>4.3</u>
40	פרופיל התורמים	<u>4.4</u>
40	מגדר	4.4.1
40	קבוצות גיל	4.4.2
41	מוצא	4.4.3
42	דת	4.4.4
44	הכנסה והשכלה	4.4.5
45	מצב משפחתי	4.4.6
46	אזור מגורים	4.4.7
47	השוואת הנתונים אודות התרומות לממצאים משנים קודמות	<u>4.5</u>

48	תרומות איברים	.5
48	נכונות לתרום איברים	<u>5.1</u>
48	חתימה על כרטיס אדי	<u>5.2</u>
49	מניעים וחסמים לתרומת איברים	<u>5.3</u>
49	פרופיל המוכנים לתרום איברים	<u>5.4</u>
52	דיון בקבוצות שונות בחברה הישראלית	.6
52	פילנתרופיה ומגדר	<u>6.1</u>
56	פילנתרופיה בקרב יהודים ומוסלמים	<u>6.2</u>
58	פילנתרופיה וארץ המוצא: ישראלים ויוצאי ברית המועצות	<u>6.3</u>
60	סיכום	.7
61	מקורות	.8

תמצית הממצאים

המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי ערך במהלך חודש מרץ 2009 סקר טלפוני של דפוסי ההתנהגות הפילנתרופית (תרומות, התנדבות ותרומת איברים) של הציבור בישראל. בסקר נדגמו באופן אקראי 1,538 משקי בית. המרואיינים נשאלו אודות פעילותם הפילנתרופית במהלך שנת 2008. רואיינו אנשים מגיל 18 ומעלה מקרית שמונה ועד אילת. להלן הממצאים הבולטים מן הסקר.

שיעורי הפילנתרופיה

- 48% מכלל האוכלוסייה הבוגרת עוסקת בהתנדבות, 25% מהמשיבים תורמים מזמנם במסגרת פורמאלית (בארגונים) ו-34% מתנדבים בערוץ הבלתי פורמאלי (ישירות עם פרטים ומשפחות). 11% מהמתנדבים עושים זאת במסגרת פורמאלית ובלתי פורמאלית גם יחד.
- 87% מהאוכלוסייה הבוגרת תורמים, 78% מהמשיבים תורמים בערוץ הפורמאלי, 43% תורמים בערוץ הבלתי פורמאלי, ו-34% מהאוכלוסייה פעילים בשני הערוצים גם יחד.
- 55% מהישראלים מוכנים שקרוביהם יתרמו את איבריהם לאחר מותם. 47% מהציבור טענו כי יהיו מוכנים לתרום איברים של קרובים להם. כרבע מהמשיבים דיווחו כי הם חתומים על כרטיס "אדי".

יעדי הפילנתרופיה

- מרבית הארגונים שנמנו הן על ידי מתנדבים והן על ידי תורמים בסקר פועלים בתחומי מדינת הרווחה הקלאסיים: ארגונים המספקים מזון, ארגוני בריאות (למשל האגודה למלחמה בסרטן) וארגונים הפועלים למען ילדים ונוער.

היקף הפעילות הפילנתרופית

- המתנדבים במסגרות פורמאליות מקדישים בממוצע 27 שעות בחודש לעבודה בארגונים, כמחצית מקדישים לכך מעל 15 שעות חודשיות. בערוץ הלא פורמאלי הקדישו המתנדבים 12.9 שעות בממוצע, כמחצית הקדישו מעל 7.5 שעות חודשיות.
- ממוצע התרומה הפורמאלית של משק בית לארגונים עמד על 1,540 ש"ח והחציון על 600 ש"ח למשק בית בשנה. סה"כ תרומה בלתי פורמאלית ממוצעת למשק בית בכסף וחפצים יחד עמדה על 2,440 וחציון 1,000. ממוצע התרומה הבלתי פורמאלית בכסף בלבד למשק בית היה דומה לממוצע התרומה הפורמאלית ועמד על 1,560, אך החציון היה גבוה יותר ועמד על 775 ש"ח; ממוצע השווי הכספי של התרומות בחפצים למשק בית הוערך ב-1,854 ש"ח וחציון 1,000.

מניעים וחסימים להתנהגות פילנתרופית

- המניעים השכיחים ביותר להתנדבות היו "התנדבות יוצרת חברה טובה יותר", "התנדבות למען הזולת נותנת לי להרגיש טוב יותר עם עצמי", והזדהות עם מטרות הארגון. התגמול השכיח ביותר היה "הרגשה שאני מועילה ותורמת". לעומת זאת, הסיבות השכיחות ביותר להימנעות מהתנדבות הן משום ש"לא בקשו ממני" וכן בשל "בעיות בריאות" או "נסיבות אישיות אחרות".
- המניעים השכיחים לתרומה פורמאלית היו: "כי זה נותן לי הרגשה טובה", "כי לתרום זו חובה מוסרית" ו"כי אני חושב שהארגונים עושים עבודה חשובה".
- המניע העיקרי לחתום על כרטיס אדי היה סיפורים בתקשורת ויצירת הזדמנות נוחה לחתימה (במקומות בילוי או בחידוש הרישיון). אנשים רצו לתרום איברים כי זו דרך להציל חיים ודרך להמשיך את החיים לאחר המוות. אנשים סרבו לתרום איברים בעיקר בשל סיבות הלכתיות או פחדים שונים.

התמדה בפילנתרופיה

- התורמים והמתנדבים נוטים להיות נאמנים למוטבים לאורך זמן, יהיו אלה ארגונים או פרטים ומשפחות.
- המתנדבים בארגונים מתמידים 5.9 שנים בממוצע באותו ארגון, מחצית מהמתנדבים במסגרת פורמאלית מתמידים מעל לשלוש שנים. המתנדבים הבלתי פורמאליים מתמידים, בדומה, 5.3 שנים בממוצע, מחצית מהמתנדבים הבלתי פורמאליים מתמידים עם אותו אדם או אותה משפחה 3 שנים ומעלה, 10% מציינים כי מתמידים מעל עשור.

מאפיינים דמוגרפיים של הפילנתרופיה הישראלית

- גברים נוטים יותר מנשים להתנדב ולתרום איברים, אך נשים נוטות מעט יותר מגברים לתרום.
- ככל שהקבוצה דתית יותר, יהיו בה יותר פילנתרופים – תורמים ומתנדבים. ברם, ככל שהקבוצה דתית יותר כך הסיכוי שחבריה יסכימו לתרום איברים הולך וקטן, עד קרוב לאפס בקרב החרדים.
- הפילנתרופיה מאפיינת באופן בולט את הצעירים והמבוגרים, צעירים ומבוגרים מתנדבים יותר מקבוצות אחרות בערוץ הפורמאלי אך פחות מהקבוצות האחרות בערוץ הבלתי פורמאלי. בתרומה, שיעור האנשים שאינם תורמים כלל, היה הגבוה ביותר בקרב קבוצות אלו.
- בעוד אנשים נשואים הציגו הן את שיעורי ההתנדבות והן את שיעור התרומה הגבוהים ביותר, גרושים מציגים את שיעורי ההתנדבות הנמוכים ביותר ורווקים את שיעורי התרומה הנמוכים ביותר.
- נמצא קשר חיובי הדוק בכל ההיבטים של הפילנתרופיה שנחקרו כאן ובין רמת הכנסה ורמת

השכלה. ככל שאנשים עשירים ומשכילים יותר, כך הם מוכנים יותר להתנדב ולתרום, במיוחד במישור הפורמאלי, ולתרום איברים.

שינויים בפילנתרופיה, 1997-2006-2008

- שיעורי סך כל ההתנדבות, פורמאלית ובלתי פורמאלית יחד, מציגים מגמת עלייה עם השנים. בהתנדבות פורמאלית נצפתה אף עלייה בהיקפי ההתנדבות לצד העלייה בשיעוריה. בהתנדבות בלתי פורמאלית נראה כי המגמה הפוכה, והיקפי ההתנדבות ירדו.
- שיעורי התרומה סה"כ, פורמאלית ובלתי פורמאלית נמצאים אף הם במגמת עלייה עם השנים, אך את העלייה ניתן לשייך בעיקר לעלייה בערוץ הפורמאלי, שכן בעוד בערוץ זה נראה כי חלה עלייה משמעותית עם השנים, בערוץ הבלתי פורמאלי ירד שיעור התרומה. עם זאת, נראה כי אנשים תורמים יותר, הן כסף והן חפצים, ובשני הערוצים עלו היקפי התרומה בשנתיים האחרונות.

בשנת 1997 פרסם המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי דו"ח על בסיס סקר מקיף שבחן את דפוסי התרומה וההתנדבות של הציבור בישראל (גדרון, 1997). זה היה סקר ראשון מסוגו שבחן את דפוסי הפילנתרופיה הישראלית. לאחר הפסקה ארוכה של קרוב לעשור, בשנת 2007, פורסם הדו"ח "פילנתרופיה בישראל, 2006: דפוסי התנדבות ותרומה של הציבור" ע"י כץ, לוינסון וגדרון מתוך רצון לבחון בצורה זו מגמות ושינויים בפילנתרופיה של החברה הישראלית.

הדו"ח לשנת 2006 פורסם זמן קצר לאחר שהמרכז פרסם דו"ח אודות דפוסי התרומה וההתנדבות של הציבור הערבי בישראל (זיידאן, 2005) ולפיכך התייחס לחברה היהודית בלבד. בסקר המקיף שדו"ח זה מתבסס עליו, כללנו את דפוסי ההתנדבות והתרומה בכלל האוכלוסייה בישראל, ובדקנו גם את נטיית הציבור לתרום איברים.

סקרים שונים אודות תרומה ו/או התנדבות מתקיימים לפרקים בישראל. מכון דחף בשיתוף עם המועצה הלאומית להתנדבות קיים סדרה של סקרים בנושאי התנדבות, והסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בוחן, אף הוא, מעת לעת גם את פעילות ההתנדבות בישראל. סקרים אלו, על אף חשיבותם, אינם סקרים מקיפים, והם מותירים שאלות שונות אודות דפוסי ההתנהגות הפילנתרופית של הציבור בישראל ללא מענה. הסקרים שהמרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי יוזם הם הסקרים המקיפים ביותר בישראל אודות סוגיה חשובה זו. הסקר מקיף סוגיות כגון דפוסי התנדבות ותרומה, הבחנה בין פילנתרופיה במסגרות פורמאליות ומסגרות בלתי פורמאליות, יעדי התרומות, מניעים וחסמים. הסקר שומר על המשכיות בניסוח השאלון עם הסקרים הקודמים שנערכו על ידי המרכז (בתיקונים המתחייבים) על מנת שניתן יהיה לזהות מגמות בפילנתרופיה בישראל.

זהו המקום להביע את תודתנו לאנשים וגופים שהשתתפו בביצוע המחקר. ראשית לפרופ' בני גדרון, דר' אלון לזר וגב' עירית תמיר שהשתתפה על עצותיהם הטובות בפיתוח כלי המחקר ובהחלטות עקרוניות ומתודולוגיות שונות באשר לביצוע הסקר. את הסקר ביצע מכון סמית חנוך ורפי מחקרי שוק וסקרי דעת קהל. ולבסוף, אנו מבקשים להודות לקרן סמואל סבה, לונדון, שנתנה בנדיבותה את המימון למחקר.

1.1 פילנתרופיה, התנדבות ותרומה

פילנתרופיה היא מרכיב חשוב בפיתוחה של חברה אזרחית, שבה אזרחי המדינה נוטלים על עצמם יוזמות על מנת לקדם עניינים שונים החושבים להם ולהבטיח רווחה חברתית, לעיתים במקום הפעילות הממשלתית הנדרשת, לעיתים לצידה. פייטון (Payton, 1988) כלל בפעילות הפילנתרופית שלושה היבטים מרכזיים: שירות התנדבותי (Voluntary service), נתינה התנדבותית למטרות חברתיות (voluntary giving) והתאגדות התנדבותית (voluntary association). בדו"ח זה נתמקד בשני ההיבטים הראשונים של הפילנתרופיה, לצד הנכונות לתרום איברים (פילנתרופיה של הגוף).

1.1.1 התנדבות

התנדבות היא "פעולה מסייעת של יחיד, שנתפשת כבעלת ערך על ידו, ושאינה מכוונת באופן ישיר לרווח כספי ואינה נכפית על ידי אחרים או מחוייבת על פי חוק" (Van Til, 1988, p. 6). אליס ונויס (Ellis & Noyes, 1990) הסבירו כי התנדבות פירושה "לבחור לפעול מתוך הכרה בצורך קיים, ומתוך גישה של אחריות חברתית, וזאת ללא ציפיה לתגמול כלכלי. עשייה שהיא מעבר לחובותיו הבסיסיות של אדם" (עמ' 4). כנען ועמיתיו (Cnaan, Handy, & Wadsworth, 1996) בחנו את ההגדרות השונות להתנדבות והגיעו למסקנה כי רובן כוללות מספר מרכיבים שכיחים: התנדבות היא מתן זמן ללא תמורה כלכלית, מתוך רצון חופשי למען הזולת או למען מטרה מסוימת.

אך הגדרות אלה אינן מבדילות בין התנדבות רשמית לשאינה רשמית ובין התנדבות ארוכת-טווח להתנדבות אפיוזדית. פנר (Penner, 2004) הגדיר ארבעה מאפיינים של התנדבות רשמית ומסודרת: זוהי פעילות מתוכננת ולא ספונטנית; היא מתנהלת לאורך זמן; אין קשר חברתי בין המתנדב למוטבים; היא נעשית בתוך הקשר ארגוני. התנדבות בלתי-פורמאלית יכולה להתקיים ישירות בין המתנדב למוטב ההתנדבות, ואין צורך במסגרת ארגונית. היא גם לא צריכה להתקיים בהכרח לאורך זמן או באופן קבוע. ברם, מוטב ההתנדבות לא יכול להיות קרוב משפחה או חבר קרוב של המתנדב, והמתנדב לא יכול לקבל בגינה תמורה כלכלית כלשהי.

מניעים להתנדבות הם "כוחות הפנימיים והפסיכולוגיים, המניעים אנשים להתגבר על כל המכשולים ולהיות מעורבים בפעילות התנדבותית" (Clary, Snyder, & Stukas, 1996, p. 486). הבנת המניעים של המתנדב היא השלב הראשון והבסיסי בהנעתו ובשימורו. וזוהי הבנה מורכבת, שכן המניע להתנדבות אינו חד ממדי; על פי רוב זהו צירוף של מניעים שונים, נסיבות וערכים (Cnaan & Goldberg-Glen, 1991). במשך השנים נבנו מודלים שונים המסווגים את המניעים להתנדבות בסיווגים שונים. המודל התלת ממדי של כנען וגולדברג-גלן (Cnaan & Goldberg-Glen, 1991) מסווג את המניעים לאלטרואיסטים, אגואיסטים וחברתיים; המודל הפונקציונלי של קלארי ואח' (Clary et al., 1996) מתאר שש פונקציות שונות שההתנדבות יכולה למלא; המודל של פרס וליס (1975) מתייחס למניעים להגעה לארגון מסוים; ואילו המודל המתומן של יונג (Yeung, 2004) מתאר ארבעה צירים מרכזיים שעליהם נעים המניעים השונים. במחקר זה נעשה שילוב בין שאלון המניעים של כנען וגולדברג-גלן (Cnaan & Goldberg-Glen, 1991) לבין השאלון הפונקציונלי של קלארי וסניידר (Clary et al., 1996).

חוקרים רבים ניסו לעמוד על הקשר בין התנדבות ומאפיינים סוציו-דמוגרפיים. פירס (Pearce, 1993) טענה כי בנושא זה קיים ידע מחקרי רב, עקבי ומהימן ושכלל נמצא ש"אנשים בעלי הכנסה, רכוש, רמת השכלה, מצב תעסוקתי ומעמד משפחתי גבוהים יותר, נוטים יותר להתנדב, להתנדב בכמה ארגונים, ולקחת על עצמם תפקידים הנהגתיים בארגונים, מאשר אלה שיש להם פחות מהיתרונות שנמנו" (עמ' 65). מאפיינים של "הון אנושי", כלומר השכלה והכנסה, נמצאו באופן קונסיסטנטי קשורים לנטייה להתנדב, כמו גם מאפיינים של "הון חברתי" – הרשתות החברתיות שאדם חבר בהם (Wilson, 2000). ככל שהמעגלים החברתיים של אדם רחבים יותר, כך גדל הסיכוי שהוא יכיר אנשים שמתנדבים או שיבקשו ממנו להתנדב, ואנשים שמבקשים מהם להתנדב נוטים פי ארבעה מאחרים להתנדב בסופו של דבר (Penner, 2004). לעומת זאת, הקשר בין מגדר להתנדבות, שהיה קשר מובהק לפני כעשרים שנה,

אז נשים נטו יותר להתנדב מגברים, הולך והופך מעורפל יותר. במקומות רבים בעולם גברים נוטים עכשיו להתנדב יותר מנשים, וכך גם בישראל (ציגלמן, 2005). גם הקשר לגיל אינו ברור בהכרח, ובעוד מספר חוקרים טוענים כי ההתנדבות גוברת בגיל הפרישה, מחקרים אחרונים מראים כי היא עולה דווקא בגיל שבו לאנשים יש ילדים בבית, כלומר גילאי 30-50 (כץ ואחרים, 2007; Wilson, 2000).

1.1.2 תרומה

תרומה היא אקט וולונטרי שבו יחידים, ארגונים, קבוצות וקרנות תורמים כסף, שירותים או מוצרים לטובת יחידים, ארגונים, או גופים ציבוריים. מההיבט הכלכלי ניתן לומר כי תרומה היא העברה של טובין ללא תמורה כלכלית ומטרתה של הפעילות הפילנתרופית היא "לקדם את רווחת האנושות, להפיג סבל ולשפר את איכות החיים באמצעות פעולות אישיות של נדיבות, חמלה ותמיכה כספית" (Anheier & List, 2005, p. 198). תרומה יכולה להיות ספונטנית או מתוכננת, לארגון או לאדם ברחוב, בסכומים גדולים או קטנים, באופן חד פעמי או מתמשך, ולנבוע ממניעים שונים. תרומה פורמאלית נעשית ישירות לארגונים בעוד שתרומה בלתי-פורמאלית ניתנת ישירות לאנשים ומשפחות. אחד העקרונות המנחים אנשים לתרום כסף הוא המושג הדתי של צדקה (המופיע בצורות שונות ביהדות, בנצרות ובאיסלאם). יש הרואים בפילנתרופיה פרקטיקה שהתפתחה מתוך מושג הצדקה אך בהבדל מהותי: בעוד שהצדקה מכוונת להפיג באופן מיידי את סבלו של העני והנוזק, הרי שהפילנתרופיה (בעיקר זו הממוסדת), שואפת למנוע ולתקן בעיות חברתיות וסביבתיות ולשפר את רמת הרווחה החברתית (Anheier & List, 2005). בנוסף, בעוד שצדקה מכוונת קודם כל להשגת שכר ורווחה לנותן ("צדקה תציל ממוות"), ללא קשר לתוצאות שלה, הרי שפילנתרופיה היא יותר ממוקדת שינוי והשגת תוצאות (כץ וחסקי-לוונטל, 2008).

מחקרים רבים מצאו קשר בין רמת השכלה לבין הנכונות לתרום והיקף התרומה (ר' סקירה אצל רודיך, 2007). שי ועמיתיו (שי, לזר, דוכין, וגדרון, 1999), כמו-גם שפרנסקי (2007) הראו כי בישראל הנטייה לתרום עולה עם ההשכלה. מאפיינים סוציו דמוגרפיים נוספים שנמצאו קשורים לנכונות לתרום היו המוצא האתני של האדם (בישראל נמצא כי מזרחיים תורמים יותר מאשכנזים; שי ואחרים, 1999) וגודל הקהילה: ככל שהקהילה קטנה יותר כך הנכונות של חברה לתרום גדלה (Putnam, 2000). באשר לנישואים ולגיל, הממצאים אינם אחידים: יש שמצאו קשר חיובי בין היות האדם נשוי לבין תרומה, ויש שלא מצאו קשר כזה. יש שמצאים קשר חיובי בין הגיל לבין הנכונות לתרום, ויש שמצאו דווקא ירידה בגיל השלישי (רודיך, 2007). בישראל נמצאו ממצאים מעורבים באשר לקשר בין מגדר ותרומות. שי ועמיתיו לא מצאו הבדל בין גברים ונשים לבין הנכונות לתרום (שי ואחרים, 1999), בעוד כץ ועמיתיו (2007) מצאו שההסתברות שנשים תתרומנה גבוהה במעט מזו שגברים יתרמו.

באופן טבעי, גם ההכנסה קשורה לנכונות לתרום, וכאן הקשר הוא לינארי יותר מאשר במקרה של ההתנדבות. בארה"ב נמצא כי העשירים ביותר והעניים ביותר תרמו בממוצע כשמונה אחוזים מהכנסותיהם, ואילו בעלי הכנסה חציונית תרמו רק 3% מהכנסותיהם (McClelland & Brooks, 2004).

בישראל נמצא כי בעוד 14% מהמרוויחים עד 3000 ₪ לחודש תרמו, הרי שבקרב המרוויחים למעלה מ- 10,000 ₪ לחודש – 40% תרמו כספים. גובה ההכנסה נמצא גם קשור לגובה התרומה (שי ואחרים, 1999).

1.1.3 תרומת איברים

מסליון, רוני ווולף (Meslin, Rooney, & Wolf, 2008) טענו כי רוב המחקר המבוצע בנושא הפילנתרופיה עוסק בתרומת זמן (התנדבות) וכסף, ומתעלם מסוגיה חשובה לא פחות – תרומת גוף שיכולה להתבטא בהסכמה לתרומת איברים, בתרומת דם, תרומת גוף למדע ועוד. גם אם יש שוני מהותי בסוג התרומות, הרי שעדיין מדובר בנתינה למען הזולת ללא תמורה כלכלית. מספר הממתיינים לתרומת איברים בישראל, המתנה שעלולה לעלות להם בחייהם, עולה בהתמדה, ועמד בינואר 2011 על 117 איש. לעומת זאת, מספר ניתוחי ההשתלה בכל עומד על כרבע ממספר הממתיינים. רבים נפטרים בכל שנה בעודם ממתיינים לשווא לתרומת איבר חיוני. לעומת זאת, בתרומה מאדם אחד ניתן להציל ממוות עד שבעה אנשים ולהציל את מאור עיניהם של עוד שניים. אמנם חלה עליה בשנים האחרונות במספר החותמים על כרטיס אדי (על פי הארגון כ- 10% מהציבור חתום כיום על כרטיס אדי) ובמספר התרומות שנערכות בפועל בכל שנה, אך מספרן עדיין נמוך למדי ונמוך מאוד ביחס למספר הממתיינים (למידע נוסף: <http://www.health.gov.il/transplant/index.htm>).

עוד בשנת 1970 התייחס ריצ'ארד טיטמוס (1979/1970) לתרומת גוף כחלק מבנית חברה פילנתרופית וחברת רווחה. בספרו "יחסי תשורה: מדם אנוש למדיניות סוציאלית", הציע טיטמוס לדרג את התרומות מתרומת דם תמורת שכר ועד אדם שתורם על מנת לסייע לציבור. הוא טען שמצוי באדם דחף פנימי להיטיב עם אחרים ולהיות נזקק לזולת, ולכן מדינת רווחה אמיתית אינה נבחנת רק במה שהיא מעניקה לאזרחיה, אלא בתנאים שהיא מציבה ומטפחת כדי שאזרחיה יוכלו לספק את רצונם וצרכם כבני אדם לתת ולהעניק לזולת.

לפי מחקר שנערך בארה"ב (Meslin et al., 2008) נמצא קשר בין התנהגות פילנתרופית כללית (בעיקר למען מטרות לא דתיות) לבין הנכונות לתרום איברים, אך לא נמצא קשר בין תרומת איברים לבין נטייה לתרום למטרות דתיות (במילים אחרות הנכונות לתרומת איברים הייתה קשורה לשילי לדת). הם מצאו כי נשים וצעירים הביעו יותר נכונות לתרום איברים, כמו גם אנשים בעלי השכלה גבוהה. במחקר אחר שנערך בהולנד (Bekkers, 2006) נמצא כי הנכונות לתרום איברים הייתה קשורה במאפייני אישיות שונים, ובנכונות לתרום דם, כמו גם במאפיינים של הון אנושי, דוגמת השכלה והכנסה. במחקר נוסף (Bennett & Savani, 2004) נמצא שהמוכנות לתרום איברים הייתה קשורה לדת (בעיקר נצרות), ולהיות האדם קרוב לאנשים שהיו זקוקים להשתלה. הם בחנו מניעים זולתניים ואנוכיים לתרומה (אנשים שהיו מוכנים לתרום למשל תמורת תמריץ כספי) ומצאו שמניעים זולתניים היו קשורים לידע וערך עצמי ואילו הכנסה הייתה קשורה למניעים אנוכיים.

1.2 פילנתרופיה בראי ההיסטוריה הישראלית

הפילנתרופיה הייתה חלק חשוב עוד בימי הישוב, דרך הקמת המדינה, ועד ימינו. בימי הישוב הישן, בשלהי השלטון העותומאני בארץ ישראל, גייסו יהודים תרומות מיהדות התפוצות על מנת לתמוך ביהודים שעלו לארץ, בעיקר כדי ללמוד בה תורה ולקיים את מצוות קיום הארץ. התרומות הללו כונסו ב"כוללים" סביב ארצות המוצא של הנתרמים, ובראשם "ועד כל הכוללים". לעומת זאת, באותה התקופה השיג הישוב החדש, שהיה מבוסס על העליה הראשונה והשנייה, תרומות מנדיבים על מנת להניע כלכלה יצרנית בארץ ישראל. באותה תקופה ניטשו ויכוחים ומלחמות סביב התרומות, במיוחד כאשר אלו החלו להגיע מארה"ב. אלא שעם פרוץ מלחמת העולם הראשונה וכינון המנדט הבריטי בארץ ישראל, הצליח "הישוב החדש" לגבור על "הישוב הישן" ולהסיט את כספי התרומות מיעדים של נזקקות ודת, ליעדים של יישוב הארץ, קניית אדמות ובניית כלכלה יצרנית. ברם, לאורך כל התקופה ואף עם הקמת מדינת ישראל, ידע הישוב יחס אמביוולנטי לפילנתרופיה, שלעיתים הזכירה את הצדקה, היהודי הישן, השנור וכספי החלוקה. אלא שלא הייתה ברירה ולולא תרומות לארגונים כמו-ממשלתיים דוגמת קרן קימת לישראל, קרן היסוד והסוכנות היהודית, או ארגונים עצמאיים דוגמת הגיוינט, לא היה מצליח המפעל הציוני להתרומם. עם הקמת המדינה, חשו יהודים רבים בתפוצות שהמפעל הציוני מימש את עצמו והיקף התרומות מחו"ל ירד באופן משמעותי. רק כאשר נוצרה תחושת חירום שוב, בעיקר במלחמת ששת הימים, עלה זרם התרומות באופן דרמטי, והתרומות מחו"ל בעיקר מארה"ב, ממשיכות לתמוך במפעלים ישראלים שונים עד היום.

כך נוצר מצב שבו ישראל היא המדינה המערבית המובילה בייבוא הון פילנתרופי. יחד עם זאת, משנות השבעים יש התעוררות בציבור הישראלי והשתתפות של הציבור הישראלי במפעל הפילנתרופיה גוברת לאיטה. התנדבות הייתה כאן עוד מתקופת הישוב, אך התעוררות של התנדבות פורמאלית, ולא רק על ידי נשים בגיל השלישי, היא תופעה יחסית מאוחרת. ימי הסרט עוד בתקופת המנדט ומבצעי "הקש בדלת" שהחלו על ידי האגודה למלחמה בסרטן ואחר כך אומצו על ידי ארגונים אחרים, דאגו לאסוף תרומות ממשקי בית פרטיים. ימי "השירותים" של קרן לב"י השתמשו באמצעי התקשורת ובטלפונים להתרמה. בשנות התשעים החלה להתעורר בישראל תופעה של אחריות חברתית תאגידית, וארגונים דוגמת "מתן" הניעו את התרומות במקומות העבודה. התנדבות הפכה להיות "טרנד" ויותר צעירים וגברים החלו להשתתף בה (לקריאה מפורטת על ההיסטוריה של הפילנתרופיה בישראל ולמענה ר' חסקי-לוונטל וקבלו, 2009; לסקירת היחס של הממסד בישראל לתרומה והתנדבות, ר' כץ ואחרים, 2007).

מטרת המחקרים שמבוצעים על ידי המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי היא לבחון את הפילנתרופיה בתוך החברה הישראלית, ולראות כיצד הציבור הישראלי עצמו משתתף במפעל זה, על ידי תרומה של זמן, כסף ודברים אחרים, ומה המגמות והשינויים שחלים בהשתתפות זו לאורך זמן.

1.3 חשיבותם של מחקרים בנושא הפילנתרופיה

להתנהגות פילנתרופית יש חשיבות רבה הן לקהילה ולחברה שבה הם פועלים, הן לארגונים ולמגזר השלישי, הן למוטבים האישיים, והן למתנדבים עצמם. ארגונים רבים העוסקים בפעילות חברתית ושינוי חברתי, כלומר ארגוני המגזר השלישי, לא היו יכולים להתקיים ללא תרומה של זמן וכסף מהציבור. במיוחד עם נסיגת מדינת הרווחה וירידה במימון הממשלתי, ובמיוחד בתקופה כלכלית קשה בכל העולם, לתרומות הפרטיות יש משנה חשיבות. בנוסף, התנהגות פילנתרופית מחזקת את הקשר של אדם לחברתו וקהילתו, יוצרת תחושת שייכות קהילתית (psychological sense of community) ומחזקת את הקשרים בין היחידים בחברה (על התנדבות וקהילה ר', Haski-Leventhal, Ben-Arie, & Melton, 2008). מאז שנות התשעים, אז הפך פטנס את הדיון בהון חברתי לשיח שכיח (Putnam, 2000), הובן כי התרומות של הציבור אינן רק מסייעות ביצירת משאבים פיננסיים ואנושיים, אלא אף יוצרים רקמה אנושית חזקה יותר, רשתות חברתיות ואמון רב יותר בין אנשים. מובן כי לפעילות הפילנתרופית השפעה ישירה גם על מוטבי התרומה וההתנדבות, וכי מעבר לסיוע הישיר שהם מקבלים, נמצא כי קבלת עזרה יכולה לשנות עמדות בקרב המוטבים ולהעניק להם תחושה טובה יותר באשר לחברה בה הם חיים (Ronel, Haski-Leventhal, York, & Ben-David, 2009).

לפעילות פילנתרופית יש השפעה חיובית על הנותן עצמו. היא מאפשרת לאדם לבטא את ערכיו ולתמוך בנושאים חשובים בעיניו. במובן זה, הפילנתרופיה היא בעלת חשיבות בעידוד חברה דמוקרטית, ואין תימה, איפוא, שבחברות קומוניסטיות או פוסט-קומוניסטיות היא שכיחה פחות (Anheier & Salamon, 1999). אלא שמחקרים מצביעים על כך שהתנדבות יכולה גם להשפיע על רווחתו של הנותן, ולהיות בעלת השפעה חיובית על בריאות פיזית ונפשית, ועל שביעות רצון מהחיים (Haski-Leventhal, 2009).

בנוסף לכך, להתנהגות זו של הציבור משמעות כלכלית ניכרת. ממצאי מחקרים קודמים העריכו את השווי הכלכלי של התרומה וההתנדבות במאות מיליוני ש"ח. אף כי בחשבון הכולל של הכנסות המגזר השלישי תרומות הציבור לא מהוות חלק ניכר (בשנת 2002 היוותה הפילנתרופיה, כולל תרומות מעסקים ומקרנות ותרומות מחו"ל, 13.4% בלבד מסך הכנסות המגזר השלישי, ר' כץ, אלון, גדרון ובביס, 2006), ישנם ארגונים רבים, ובמיוחד ארגוני חברה אזרחית קטנים, אשר אינם זוכים למימון ממקורות ציבוריים, ותמיכת הציבור באמצעות תרומות היא הכרחית לקיומם (גדרון, כץ ובר, 2001). לבסוף, לתרומת איברים, הנבחנת לראשונה במחקר זה, יש חשיבות ראשונה במעלה שכן היבט זה של פילנתרופיה קשור בהצלחת חיים.

על מנת שנוכל לעודד את ההתנהגות הפילנתרופית של הציבור בישראל, ולסייע לארגונים לגייס תורמים ומתנדבים, שומה עלינו קודם להבין את דפוסיה ומאפייניה. הבנת מעמיקה של היקפי ההתנדבות, מי נוטה לתרום, מדוע תורמים ומדוע נמנעים מלתרום, יכולה לסייע בעידוד התנהגות פילנתרופית ולחזק את התורמים.

2. המחקר

מטרת המחקר הייתה לבחון שלושה היבטים של פילנתרופיה ישראלית בשנת 2008: התנדבות, תרומה ונכונות לתרומת איברים. שני ההיבטים הראשונים, התנדבות ותרומה, נבחנו בשני מישורים – פורמאליים ולא פורמאליים. בהתנדבות פורמאלית ותרומה פורמאלית הכוונה היא לפילנתרופיה הנערכת למען ובאמצעות ארגונים, בדרך כלל ארגוני המגזר השלישי: ארגונים ללא כוונת רווח, ארגוני מתנדבים, מלכ"רים (לדיון נפרד בהגדרות הארגונים של המגזר השלישי ר' גדרון, בר וכץ, 2003). בין שאלות המחקר המרכזיות היו: מה היקפי ההתנדבות ויעדיה, מי מתנדב, מהם המניעים, והחסמים להתנדבות, ומהם התגמולים והקשיים הכרוכים בפעילות זו. באשר לתרומות, בחנו מהם היקפי התרומות ויעדיהן, מי תורם, ומהם המניעים והחסמים לתרומות. בנוסף, כאמור לראשונה בסקר זה, נבחנה הנטייה של הציבור לתרום איברים – נכונות שיתרמו את איבריהם לאחר מותם ונכונות לתרום איברי קרובים להם, מי מוכן לתרום איברים ומי לא, ומה המניעים והחסמים לתרומה חשובה זו.

2.1 הליך המחקר

לשם ביצוע הסקר נבנה שאלון שכלל 92 פריטים בשמונה נושאים: התנדבות פורמאלית, התנדבות בלתי-פורמאלית, תרומה פורמאלית, תרומה בלתי-פורמאלית, תרומת איברים, השתתפות פוליטית, ערכים, ושאלות על רקע סוציו-דמוגרפי. נתונים סוציו-דמוגרפיים כללו מין, גיל, מצב משפחתי, דת, רמת דתיות, השכלה, הכנסה, ומוצא. השאלון חובר בשפה העברית ותורגם לערבית, ונערכו בדיקות מקדימות (pilot) לבדיקת השאלון בשתי השפות.

הסקר בוצע טלפונית במהלך מרץ 2009. הסוקרים עברו הכשרה על-ידי צוות המחקר טרם ביצוע הסקר. בסקר נדגמו באופן אקראי 1,538 משקי בית בישראל. המרואיינים נשאלו אודות פעילותם הפילנתרופית במהלך שנת 2008, כמו גם על הנכונות שלהם לתרום איברים בעתיד, ושאלות רקע אישיות וחברתיות.

רואיינו אנשים מגיל 18 ומעלה מקרית שמונה ועד אילת (טעות הדגימה: +3.5%/-).

שתי גישות מרכזיות מקובלות במדידתה של התנהגות פילנתרופית (Baillie, 2006): הגישה הראשונה היא הגישה ההתנהגותית, אשר חוקרת את המשיבים באשר לפעילויות ספציפיות, ואינה שואלת אותם ישירות אם התנדבו או תרמו. גישה זו שימשה, למשל, בסקר שנערך לאחרונה בקנדה (Hall et al., 2006). בגישה זו החוקר מנסה להבטיח שתפישות המשיבים תהיינה דומות לשלו; על כן מונה השאלון מספר פעולות שהחוקר מחשיב אותן כתרומה או התנדבות, והנסקרים משיבים אם הם ביצעו פעולות אלו בתקופת הזמן הרלוונטית. גישה זו מעוררת בעיות מתודולוגיות רבות ועלולה לעייף את הנשאלים ולגרום לנשירה באמצע הסקר. כך או כך, אין החוקרים יכולים לכסות את כל ההתנהגויות הפילנתרופיות האפשריות.

הגישה השנייה למדידת התנהגות פילנתרופית היא הגישה התפישתית. גישה זו מותירה את ההגדרה של התנהגות פילנתרופית פתוחה לחלוטין. בגישה זו נשאלים הנסקרים שאלה ישירה ופתוחה – האם

התנדבות/תרמת במהלך השנה האחרונה? כדי להוביל בכל זאת לרמה מסוימת של אחידות, מוצגות הגדרות מקובלות של תרומה והתנדבות לפי השאלות הקשורות בהן. כך נעשה גם בסקרים הקודמים משנת 1997 ו- 2006 כמו גם בסקר הנוכחי.

2.2 המשתתפים בסקר

כאמור, הסקר כלל 1,538 משקי בית בישראל. 55.4% מהמשיבים לסקר היו נשים, ו- 44.6% היו גברים. 17.5% היו בגילאי 18-24, 24.6% היו בגילאי 25-34, 17.1% - בגילאי 35-44, 15.6% - בגילאי 45-54, 11.9% בגילאי 55-64, ו- 13.3% בני 65 ומעלה. 77% מהמשתתפים בסקר היו ילידי ישראל. 84.7% היו יהודים, 10% מוסלמים, 1.8% דרוזים, ו- 2.1% נוצרים. כמחצית מהמשתתפים (50.2%) היו חילונים, 19.4% - מסורתיים-לא כ"כ דתיים, 10.3% - מסורתיים-דתיים, 11.4% - דתיים, ו- 7% חרדים. רוב המשיבים (62.2%) היו נשואים או חיו עם בני זוג, 25.9% היו רווקים, 5.4% היו גרושים, ו- 4.9% היו אלמנים. ל- 64% מהמשיבים היו ילדים: 21.1% דיווחו כי יש להם ילדים בגילאי 0-5, 10.3% - ילדים בגילאי 6-11, 5.7% - גילאי 12-15, 2.6% - 16-18, ול- 24.4% היו ילדים בני 18 ומעלה. ל- 82.5% מהמשיבים היו עד שלושה ילדים. 21.8% מהמשיבים דיווחו כי יש להם הכנסה הרבה מתחת לממוצע, 12.5% - מעט מתחת לממוצע, 14.8% - דומה לממוצע, 21.6% - מעט מעל הממוצע, ואילו 12.9% - הרבה מעל הממוצע. ל- 47.8% מהמשתתפים היו 12 שנות השכלה ומטה, ל- 21.6% היו 12-15 שנות השכלה, ואילו ל- 30% מהמשתתפים היו למעלה מ- 15 שנות השכלה. מבין העולים שהשתתפו בסקר, 62.4% היו עולים ותיקים שעלו לפני שנת 1975; 18.5% עלו בין 1975-1990, 18.8% עלו בשנות התשעים, ורק פחות מאחוז דיווחו כי עלו לישראל מאז שנת 2000 (כאשר האחוזים אינם מסתכמים ב- 100% פירושו כי חלק מהאנשים לא ידעו או סירבו לענות).

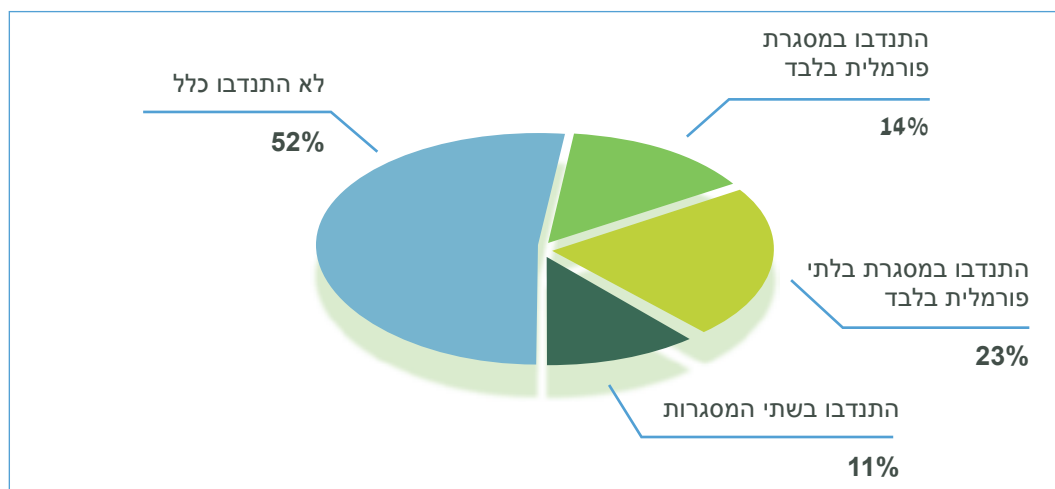
2.3 מבנה הדוח

הדו"ח, בהתאם למטרות המחקר ומבנה הסקר, מחולק לשישה חלקים. לאחר חלק המבוא והחלק המתודולוגי, מופיעים הממצאים בשלושה פרקים: התנדבות (פרק שלישי) שעוסקת הן בהתנדבות במישור הפורמאלי והן בהתנדבות במישור הבלתי פורמאלי. הפרק עוסק בהיקפי ההתנדבות ויעדיה, במניעים, תגמולים, מחירים וחסמים הכרוכים בפעילות ההתנדבותית, ובוחן את ההתנדבות בקרב קבוצות שונות בחברה הישראלית, לפי מגדר, גיל, מוצא, דת, הכנסה והשכלה וכן מצב משפחתי. בדומה לכך, הפרק הרביעי עוסק בתרומה פורמאלית ובלתי-פורמאלית, על היבטיה השונים ובוחן את התרומה בקרב קבוצות שונות. הפרק החמישי עוסק בהיבט החדש שנוסף למחקר זה – תרומות איברים, ובודק כמה מהמשיבים מביעים מוכנות לתרומת איברים, מי מוכן לתרום ומי לא, ומה המניעים והחסמים בדרך להסכמה זו. בפרק השישי אנו בוחנים את הנטייה לפילנתרופיה של קבוצות שונות בחברה הישראלית. הפרק האחרון מסתיים במסקנות והמלצות לקובעי מדיניות, ארגוני המגזר השלישי ואחרים.

3. התנדבות

התנדבות היא פעילות הנעשית מתוך רצון חופשי, על מנת לסייע לאדם, קבוצה או מטרה, ללא תמורה כלכלית. התנדבות נחשבת לרשמית (פורמאלית) כאשר היא מבוצעת בתוך ארגון ועל בסיס קבוע. מממצאי סקר ההתנדבות והתרומה לשנת 2008 (תרשים 1), עולה כי 48% מהאוכלוסייה עסקו בפעילות התנדבותית כלשהי, בין במסגרת פורמאלית (בתוך ארגון ועל בסיס קבוע) או במסגרת בלתי-פורמאלית (למען אדם או משפחה שלא באמצעות ארגון). 25% מהישראלים התנדבו במסגרת פורמאלית, לעומת 34% במסגרת בלתי-פורמאלית, כאשר 11% התנדבו בשתי המסגרות גם יחד.

תרשים 1: אופי ההתנדבות, 2008

3.1 התנדבות פורמאלית

3.1.1 היקפים ויעדים

לגבי יעדים להתנדבות נשאלו המשיבים שתי שאלות, האחת נוגעת לסוגי הארגונים בהם התנדבו בשנה האחרונה ואילו השנייה נוגעת לשם הארגון בו התנדבו הכי הרבה שעות במהלך השנה האחרונה. הארגונים שנמנו סווגו לפי תחומי פעולה בהתאם לסיווג של פרויקט הופקינס (Salamon & Anheier, 1996).

בהתבוננות על סוגי הארגונים בהם התנדבו בשנה האחרונה, בקרב 25% שדיווחו כי מתנדבים פורמאלית, שליש (32.4%) דיווחו כי מתנדבים למען הספקת מזון לאנשים, 21.3% מתנדבים למען

ילדים ונוער, ו – 17.5% מתנדבים למען בריאות ובתי חולים. פעילויות נוספות שהוזכרו היו: פעילות שכונתית או קהילתית (7.5%), למען נשים (3.9%) ותרבות או ספורט (3.6%). שליש מהמתנדבים (33%) התנדבו בתחום עיסוקם המקצועי.

כאשר נתבקשו לציין שם של ארגון אליו התנדבו הכי הרבה בשנה אחרונה, 350 מרואיינים ציינו שמות של גופים ממגזרים שונים ותחומים שונים. מרבית המתנדבים מתנדבים בארגוני המגזר השלישי, כ- 69% מהמרואיינים, ציינו כי מתנדבים בארגונים ללא כוונת רווח. רק 17% ציינו כי מתנדבים בארגונים ציבוריים (ביתר המקרים לא ניתן היה לזהות את השיוך המגזרי של הארגון). תחומי הפעילות הבולטים ביותר של ארגוני המגזר השלישי שצינו המשיבים על פי סיווג המרכז לחקר המגזר השלישי היו: רווחה 21.9%, גופים המעניקים סיוע כספי וחומרי (מספקים מזון וציוד לאנשים) 14.9%, חינוך מוקדם (בתי ספר יסודי, תיכוני וחינוך משלים כמו מועדוניות ועד הורים וכד') 11.2%, ארגוני אזרחים (שינוי חברתי, סיוע לכוחות הביטחון ומתן יעוץ משפטי) 11.2% (לוח 1).

לוח 1: התחומים הבולטים ביותר בהם התנדבו בשנה אחרונה

תחום	אחוז
שירותי רווחה	21.9%
סיוע כספי וחומרי	14.9%
חינוך מוקדם יסודי ותיכוני	11.2%
ארגוני אזרחים	11.2%
ארגונים תומכי בריאות	8.8%
פנאי	7.9%
שירותי בריאות	6.7%
ארגוני דת יהודיים	4%
איכות סביבה	3%
תרבות	2.4%
השכלה גבוהה ואחרת	1.8%

בממוצע התנדבו אנשים לאותו הארגון במשך 5.9 שנים, כאשר החציון עמד על שלוש שנים (כלומר מחצית מהאנשים התנדבו למעלה משלוש שנים לאותו הארגון). 23.4% דיווחו כי התנדבו בארגון זה עד שעה בשבוע, 36.6% התנדבו בין שעה לארבע שעות בשבוע, 19.6% התנדבו בין 4 ל – 8 שעות שבועיות, ו – 21% מתוך המתנדבים פעלו למעלה משמונה שעות שבועיות.

בנוסף, נתבקשו המתנדבים להעריך את סך השעות החודשיות שהעניקו לכל הארגונים בהם פעלו גם יחד. בממוצע, העריכו המתנדבים כי הם מעניקים 27 שעות להתנדבות בחודש לפעילות

פורמאלית בארגונים. החציון עומד על 15 שעות התנדבות חודשיות, היינו מחצית מהמתנדבים מקדישים פחות מארבע שעות שבועיות להתנדבות בארגונים. יחד עם זאת, כחמישית מהמשיבים (20.8%) ציינו שאינם יכולים להעריך את היקף השעות החודשיות שהעניקו לכל הארגונים יחד. לו היה המתנדב הממוצע מתמיד במשך כל השנה באותו היקף התנדבות, הוא היה מקדיש לארגון 324 שעות בשנה, כלומר, למעלה מארבעים ימי עבודה מלאים. חישוב שעות הפעילות השנתיות של המתנדבים לפי שכר מינימום (שעמד בשנת 2008 על 19.95 לשעה, אם כי חלק מהמתנדבים מעניקים לארגונים שירות מקצועי שערכו עולה בהרבה על שכר מינימום, למשל יעוץ משפטי), מוביל למסקנה כי כל מתנדב חסך לארגון לפחות 6,464 ש"ח בשנה. 18.2% מהמתנדבים (או 3% מכלל המדגם) הם "מתנדבים כבדים", כאלה המעניקים לארגונים לפחות 40 שעות בחודש, כלומר, כרבע משרה לפחות.

ביקשנו לבחון האם חל שינוי בהיקפי ההתנדבות של המתנדבים ביחס לשנה קודמת. 41.9% מהמשיבים שצינו כי הם מתנדבים, טענו כי לא חל שינוי בהיקף ההתנדבות שלהם. 21.4% דיווחו כי הם מתנדבים פחות (8.9% - הרבה פחות), ואילו כשליש, 33.7%, טענו שהם מתנדבים יותר (19.5% - הרבה יותר). מבין המדווחים כי הם מתנדבים יותר, קרוב לשליש (31.4%) ציינו שהם עושים זאת כי הם נהנים מההתנדבות, 23.5% ציינו שהם עושים זאת כי יש בידם יותר זמן פנוי, 10.8% ציינו שהם מתנדבים יותר כי ביקשו מהם, ו- 7.8% ציינו את הגידול בצרכים של קהל היעד. מבין אלה שצינו כי התנדבו השנה פחות ביחס לשנה הקודמת, 43.2% ציינו כי עשו זאת משום שיש להם פחות זמן פנוי, 16.2% הסבירו את הפיחות בהיקפי ההתנדבות בנסיבות אישיות או משפחתיות ואילו 6.8% ציינו כי ביקשו מהם להתנדב פחות.

3.1.2 המניעים להתנדבות

מניעים להתנדבות הם "כוחות הפנימיים והפסיכולוגיים, המניעים אנשים להתגבר על כל המכשולים ולהיות מעורבים בפעילות התנדבותית" (Clary et al., 1996, p. 486). הם בדרך כלל מחולקים למניעים זולתניים (אלטרואיסטים), מכווני עצמי (אגואיסטיים) וחברתיים (Cnaan & Goldberg-Glen, 1999). בסקר הנוכחי הוצגה בפני אנשים שדיווחו כי הם מתנדבים רשימה של מניעים. המשיבים התבקשו להביע את הסכמתם לפי סולם בן 5 רמות: נכון מאוד, נכון, די נכון, לא נכון, בכלל לא נכון. לוח 2 מסכם את שיעור המשיבים "נכון מאוד" ו"נכון" לכל מניע.

ניתן לראות כי המניע השכיח ביותר היה "התנדבות יוצרת חברה טובה יותר" – מניע זולתני חברתי: 85.1% הסכימו עימו. גם המניע "התנדבות למען הזולת נותנת לי להרגיש טוב יותר עם עצמי" נחשב מניע זולתני, עם מרכיב מכוון עצמי, ו- 82.5% מהמשיבים הסכימו עימו. הזדהות עם מטרות הארגון, המניע השלישי בשכיחותו, הוא מניע חשוב כי הוא מכוון לארגון ספציפי (פרס וליס, 1975). המניעים הפחות חשובים למתנדבים הם תחושת בדידות (רק 4% הסכימו), קבלת שירות מהארגון (17.2%) וקידום הקריירה (17.2%). באופן לא מפתיע, נמצא קשר מובהק בין רמת הדתיות לבין המניע "התנדבות מתאימה לערכים הדתיים שלי", כאשר 87.5% מהחרדים הסכימו עם היגד זה לעומת רק

8.6% מהחילונית. הבדל פחות מובהק נמצא באשר למניע המסורת: כשני שליש מחרדים ומדתיים (66% בכל קבוצה) טענו שמסורת משפחתית וחינוך הובילו אותם להתנדב, לעומת 48% מהחילונית.

לוח 2: מניעים להתנדבות

המניע להתנדבות	אחוז המסכימים
התנדבות יוצרת חברה טובה יותר	85.1%
התנדבות למען הזולת נותנת לי להרגיש טוב יותר עם עצמי	82.5%
אני מזדהה עם מטרות הארגון	82.2%
התנדבות היא הזדמנות למעורבות חברתית	76.6%
אני לומד/ת דברים חדשים על עצמי תוך כדי ההתנדבות	64.7%
התנדבות היא הזדמנות לפתח קשרים חברתיים	57.8%
מסורת משפחתית וחינוך	56.4%
ההתנדבות מתאימה לערכים הדתיים שלי	39.6%
אם אני לא אתנדב, לא יהיה מי שיבצע את העבודה	32.7%
רוב האנשים בסביבתי הקרובה מתנדבים	27.4%
המעסיק שלי מצפה מהעובדים להתנדב	23.1%
התנדבות יכולה לסייע בקידום הקריירה שלי	17.2%
קיבלנו שירות מהארגון בו אני מתנדב/ת	17.2%
חשתי בדידות	4%

3.1.3 תגמולים וקשיים הכרוכים בפעילות ההתנדבותית

גם אם ההתנדבות נעשית ללא תמורה כלכלית כלשהי, יש עדיין תגמולים חשובים הכרוכים בהתנדבות כגון דימוי עצמי, קידום הקריירה, תגמולים חברתיים ואחרים (Cnaan & Cascio, 1999). המשיבים שציינו כי הם מתנדבים נתבקשו לומר אילו תגמולים הם מקבלים במסגרת ההתנדבות, כאשר ניתן היה לציין יותר מאחד. התגמול השכיח ביותר היה "הרגשה שאני מועילה ותורמת" שצוין על ידי 69% מהמשיבים. תגמולים אחרים היו שכיחים פחות: פתרון בעיות שמדאיגות אותי (17.2%), הערכה ותודה (6.3%) ויצירת קשרים חברתיים (1%). 4.6% ציינו "אף אחד מהתגמולים האלה", ורק אחדים ציינו את התגמולים: יוקרה ומעמד חברתי, קידום קריירה, מפגשי העשרה ותגמולים חומריים. ההתנדבות כרוכה בקשיים אובייקטיביים (כגון אובדן זמן) וסובייקטיביים (בעיקר רגשיים). ארגוני מתנדבים צריכים להיות מודעים לקשיים אלה כדי לסייע למתנדבים להתמודד עימם. המתנדבים

התבקשו לציין את הקשיים בהם נתקלים בפעילותם ההתנדבותית (לוח 3). רובם התייחסו לקושי אובייקטיבי: 54.8% ציינו שיש להם פחות זמן פנוי בעקבות ההתנדבות. מיעוט התייחסו לקשיים רגשיים כגון תסכול או ייאוש (5%), מאמץ פיזי ונפשי (4.6%) או שהפעילות לא מעניינת/מאתגרת אותם (2.6%). קשיים נוספים (חלקם אינם מצוינים בלוח) זכו לאזכורים מעטים מאוד.

לוח 3: הקשיים הכרוכים בהתנדבות

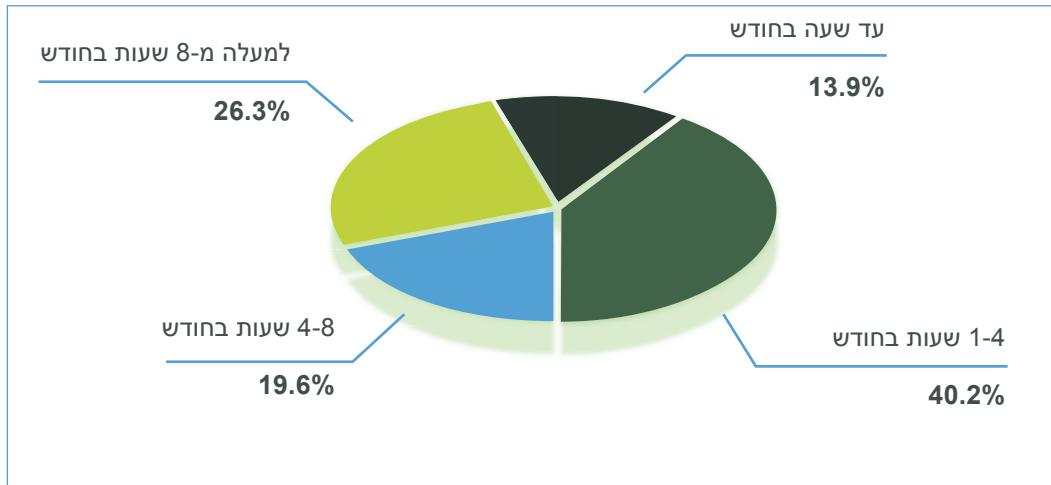
אחוז המסכימים	הקשיים הכרוכים בהתנדבות
54.8%	פחות זמן פנוי
10.9%	אין קשיים
5.0%	תסכול או ייאוש מעבודת ההתנדבות
4.6%	מאמץ פיזי ונפשי
2.6%	הפעילות לא מעניינת/מאתגרת אותי
2.0%	הפעילות דורשת יותר שעות ממה שחשבתי
1.3%	יחסים לא טובים עם מתנדבים אחרים הצוות
1.0%	חוסר הערכה מהסביבה
1.0%	תחושת ניצול

3.2 התנדבות בלתי-פורמאלית

3.2.1 היקפים

התנדבות בלתי-פורמאלית היא מתן עזרה ללא תשלום לאדם או משפחה שאינם קרובים או חברים של המסייע, שלא במסגרת ארגונית. התנדבות בלתי-פורמאלית שכיחה יותר בקרב הציבור הישראלי מאשר התנדבות פורמאלית. כשנשאלו האם סייעו לאדם או משפחה שלא במסגרת ארגונית, ציינו 34% מהמשיבים שסייעו באופן בלתי פורמאלי בשנה האחרונה. מהם, 12.8% ציינו שפעלו עם אדם אחד או משפחה אחת, ואילו 21.8% ציינו שסייעו ליותר מאדם אחד או משפחה אחת. תרשים 2 מציג את היקף ההתנדבות הבלתי פורמאלית החודשית עם האדם/משפחה אליהם התנדבו המשיבים הכי הרבה. מהתרשים עולה כי 46% מהמתנדבים מקדישים מעל 4 שעות חודשיות להתנדבות אצל יחיד/משפחה זו. כשנשאלו המשיבים אודות סך השעות שהן מקדישים לכלל המשפחות/יחידים להם מסייעים, עמד ממוצע שעות ההתנדבות על 12.9 והחציון על 7.5.

תרשים 2: היקף ההתנדבות הבלתי פורמאלית בחודש

3.2.2 התמדה בהתנדבות בלתי פורמאלית ונשירה ממנה

נראה כי מתנדבים בערוץ הבלתי-פורמאלי נוטים להתנדב לאורך זמן. מבין המתנדבים בערוץ הבלתי-פורמאלי, 44.5% דיווחו כי התנדבו למען האדם או המשפחה להם עזרו את מירב העזרה, למעלה משלוש שנים (היו אף שצינו עשרים או שלושים שנה). 10.2% - כשלוש שנים, 14.1% התנדבו כשנתיים, ו- 31.2% דיווחו כי התנדבו למען אותו אדם או משפחה כשנה או פחות. הממוצע עמד על כחמש שנים ואילו החציון על 3 שנים.

כמחצית מהמתנדבים בערוץ הבלתי-פורמאלי (51.9%) ציינו כי לא חל שינוי בהיקף ההתנדבות שלהם בערוץ זה ביחס לשנה הקודמת. 16.5% ציינו כי התנדבו פחות (3.8% - הרבה פחות), ואילו 27.1% - התנדבו יותר (14.3% - הרבה יותר). 4.5% לא ידעו להעריך איזה שינוי חל בהיקף ההתנדבות שלהם. מבין אילו שצינו כי הם מתנדבים יותר ביחס לשנה הקודמת, שליש (33.3%) ציינו כי הם עושים זאת משום שהם נהנים מההתנדבות, 27.8% ציינו שיש להם יותר זמן פנוי, ו- 8.3% התנדבו יותר פשוט משום שביקשו מהם. לעומת זאת, מבין אילו שהחלו להתנדב פחות ביחס לשנה קודמת, 63.6% ציינו שעשו זאת משום שהיה להם פחות זמן, ו- 13.6% - בשל נסיבות אישיות או משפחתיות. סיבות אחרות שהוצגו זכו להסכמות בודדות בלבד.

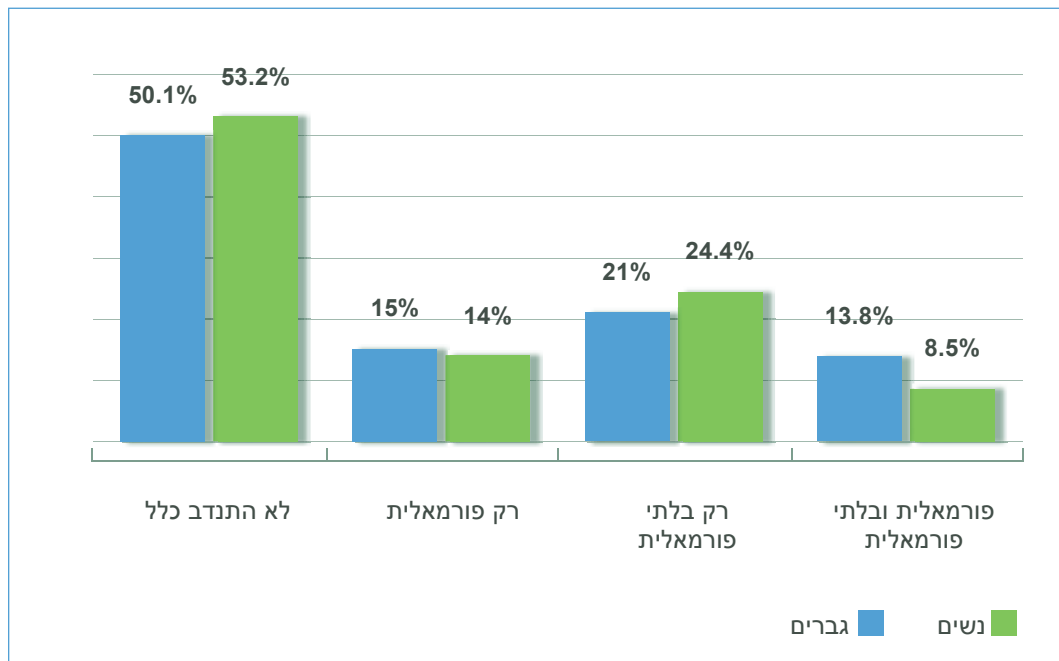
מבין המשיבים שצינו כי אינם מתנדבים כיום באופן בלתי פורמאלי, 44.9% דיווחו כי התנדבו בעבר אך הפסיקו. הסיבות הרווחות להפסקת ההתנדבות היו: משום שלא היה להם די זמן (58%), משום שלא בקשו מהם להמשיך (13.7%) או בשל נסיבות אישיות או משפחתיות (10%).

3.3 פרופיל המתנדבים

3.3.1 מגדר

ניתוח ממצאי הסקר מראה כי קיים הבדל מובהק בין גברים ונשים בכל הנוגע לאופי ההתנדבות (תרשים 3). באופן כללי, גברים מתנדבים מעט יותר מנשים באופן פורמאלי ובלתי פורמאלי יחד (49.9% לעומת 46.8% בהתאמה). אמנם אין הבדל כמעט בין גברים לנשים בכל הנוגע להתנדבות פורמאלית, אך נראה כי בכל הנוגע לערוץ הבלתי פורמאלי, נשים נוטות להתנדב יותר מגברים (24.4% לעומת 21% בהתאמה), ואילו בשתי המסגרות יחד נוטים גברים להתנדב יותר (13.8% לעומת 8.5%). נתונים אלה תואמים מגמה עולמית, בה גברים מתחילים להתנדב יותר מנשים (Haski-Leventhal, 2009). גברים לא רק מתנדבים יותר, אלא אף מקדישים לך יותר שעות חודשיות. נמצא כי גברים התנדבו בממוצע 27.6 שעות חודשיות לכל הארגונים, לעומת 26 שעות בקרב הנשים. למרות הפער הקטן בממוצע, בבחינת החציון נמצא הבדל משמעותי (15.5 שעות בקרב הגברים לעומת 12 שעות בקרב הנשים).

תרשים 3: אופי ההתנדבות לפי מגדר

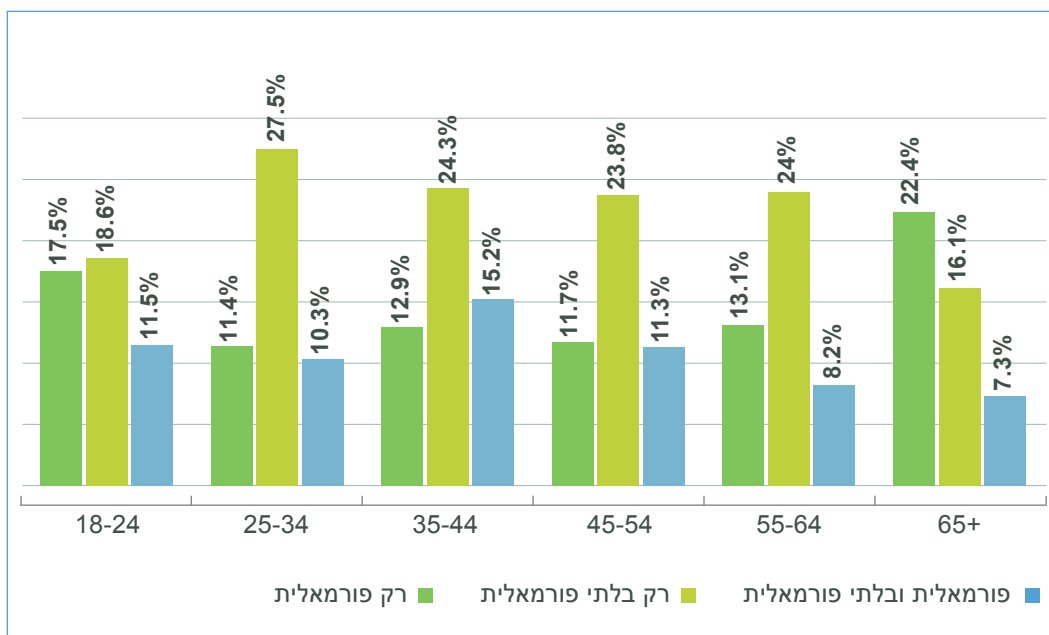
באשר למניעים להתנדבות, ברובם לא נמצאו הבדלים מובהקים בין גברים לנשים, למעט המניעים: "ההתנדבות למען הזולת נותנת לי להרגיש יותר טוב עם עצמי", עבורו ציינו יותר נשים כי המניע הזה "נכון מאוד" לגביהן מאשר גברים (58.9% לעומת 41.1% בהתאמה); ו"קיבלנו שירות מהארגון בו אני

מתנדב/ת": 76.9% מהנשים ציינו כי מניע זה "נכון מאוד" לגביהן, לעומת 23.1% בלבד מהגברים. לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין המינים באשר לתגמולים ומחירים, אם כי גברים ציינו את המחיר "יש לי פחות זמן פנוי" בשכיחות גבוהה יותר מאשר נשים (53% לעומת 48% בהתאמה).

3.3.2 קבוצות גיל

נראה כי גם בין גיל והנטייה להתנדב קיים קשר מובהק. תרשים 4 מציג את אופי ההתנדבות לפי קבוצות הגיל השונות. מהתרשים עולה כי בכל הנוגע להתנדבות פורמאלית בלבד, נראה כי קבוצות הגיל בהן הנטייה להתנדבות פורמאלית היא הגבוהה ביותר הן דווקא הצעירים ביותר (גילאי 18-24) והמבוגרים ביותר (+65) (30.10% ו-29.8% בהתאמה). כמו כן, דמיון בין שתי קבוצות הגיל הללו, אך במגמה הפוכה, נמצא באשר להתנדבות בלתי פורמאלית: בשתי הקבוצות הללו היו אחוזי ההתנדבות הבלתי פורמאלית הנמוכים ביותר ביחס לשאר קבוצות הגיל. קבוצת הגיל הבולטת ביותר בהתנדבות בלתי פורמאלית הנה בני 35-44 הנוטים להתנדב התנדבות בלתי-פורמאלית יותר מקבוצות הגיל האחרות (39.5%). באשר לשיעור האנשים שהתנדבו בשתי המסגרות גם יחד, נראה כי קימת עליה מתונה בשלוש קבוצות הגיל הראשונות המגיעה לשיאה בגילאי 35-44, ואילו לאחר מכן חלה ירידה מתונה, כאשר שיעור שתי קבוצות הגיל האחרונות 55-64 ו-65 ומעלה נמוך מ- 10%.

תרשים 4: אופי ההתנדבות לפי קבוצות גיל

צעירים נטו יותר להתנדב בארגונים המספקים מזון, ומבוגרים יותר נטו להתנדב בארגוני נשים. קבוצת הגיל האמצעית (35-54) התנדבה יותר למען ארגוני איכות סביבה, אך פחות מהקבוצות האחרות בפעילות שכונתית או קהילתית.

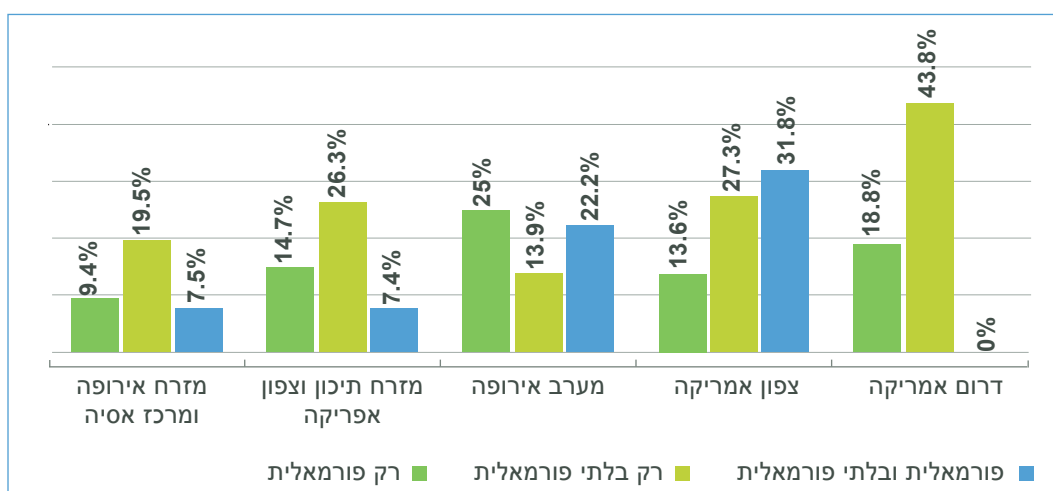
נמצאו הבדלים מובהקים בין קבוצות הגיל באשר למניעים להתנדב כאשר צעירים נטו להסכים יותר עם המניעים הבאים מאשר מבוגרים: התנדבות מתאימה לערכים הדתיים שלי; התנדבות יכולה לסייע בקידום הקריירה שלי; התנדבות היא הזדמנות לפתח קשרים חברתיים; והמעסיק שלי מצפה ממני להתנדב.

3.3.3 מוצא

המשתתפים בסקר נתבקשו לפרט את ארץ המוצא שלהם. ילידי ישראל התנדבו בדומה למוצא הכללי: 25.7% התנדבו התנדבות פורמאלית. 14.7% התנדבו אך ורק התנדבות פורמאלית, 22.8% - רק התנדבות בלתי פורמאלית, ו- 11% התנדבו בשתי המסגרות יחד. מהממצאים עולה כי יוצאי מדינות מערביות, בייחוד צפון אמריקה מתנדבים יותר (תרשים 5). ילידי צפון אמריקה התנדבו בדומה להיקפי ההתנדבות המוכרים בארה"ב (למשל ר', (Wilson, 2000): 45.4% התנדבו התנדבות פורמאלית, מהם רק 13.6% התנדבו אך ורק התנדבות פורמאלית. 59.1% התנדבו במסגרות בלתי פורמאליות, מהם 27.3% התנדבו אך ורק במסגרת בלתי-פורמאלית והיתר, 31.8%, התנדבו בשתי המסגרות גם יחד. רק כרבע (27.3%) מיוצאי צפון אמריקה ציינו כי אינם מתנדבים כלל.

ילידי מזרח אירופה ומרכז אסיה (מדינות חבר העמים וממדינות קומוניסטיות) התנדבו התנדבות פורמאלית בהיקף הנמוך מהמוצא הכללי, כ- 17%. 9.4% מהם התנדבו רק במסגרת התנדבות פורמאלית. 27% מהם התנדבו במסגרת בלתי פורמאלית, מהם כחמישית רק במסגרת בלתי פורמאלית ו-7.5% בשתי המסגרות יחד. ראוי לציין כי ההתנדבות בקרב יוצאי מזרח אירופה ומרכז אסיה נמוכה מהאחרים באופן בולט: 63.5% מהמשיבים ציינו כי אינם מתנדבים כלל.

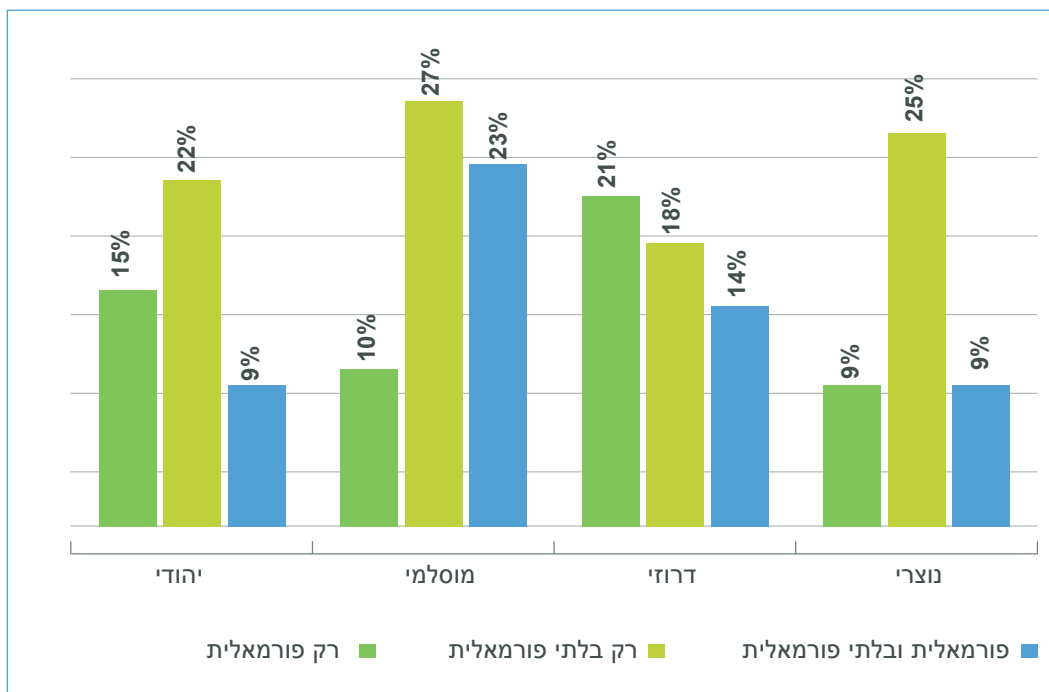
תרשים 5: התנדבות פורמאלית ובלתי פורמאלית לפי ארץ המוצא

דת נבחנה בסקר זה בשני היבטים: שייכות דתית (יהודים, נוצרים, מוסלמים ודרוזים) ורמת דתיות (חילונית, מסורתית-לא כ"כ דתי, מסורתית-דתי, דתי וחרדי).

בבדיקת השייכות הדתית עלה כי קיים קשר מובהק בין השייכות הדתית של האדם לאופי ההתנדבות (תרשים 6). בכל הנוגע להתנדבות פורמאלית בלבד, נראה כי דרוזים מציגים את שיעור ההתנדבות הגבוה ביותר (21%), ובשונה מכל קבוצות הדת האחרות, זו אף צורת ההתנדבות הנפוצה ביותר בקרב קבוצה זו (יותר מהתנדבות בלתי פורמאלית או התנדבות בשתי המסגרות יחד). התנדבות בלתי פורמאלית בלבד נפוצה ביותר בקרב המוסלמים: 27% בחרו בערוץ תרומה זה כערוץ התרומה הבלעדי, וסך הכל כמחצית מהמוסלמים מתנדבים בערוץ זה, שיעורים גבוהים משמעותית מהדתות האחרות. הממצא האחרון תואם ממצאים קודמים (זיידאן, 2005) המראים כי האוכלוסיות הלא-יהודיות בישראל נוטות להתנדב התנדבות קהילתית ולא להצטרף בהכרח לארגונים, שלעיתים מייצגים בעיניהם את הממסד.

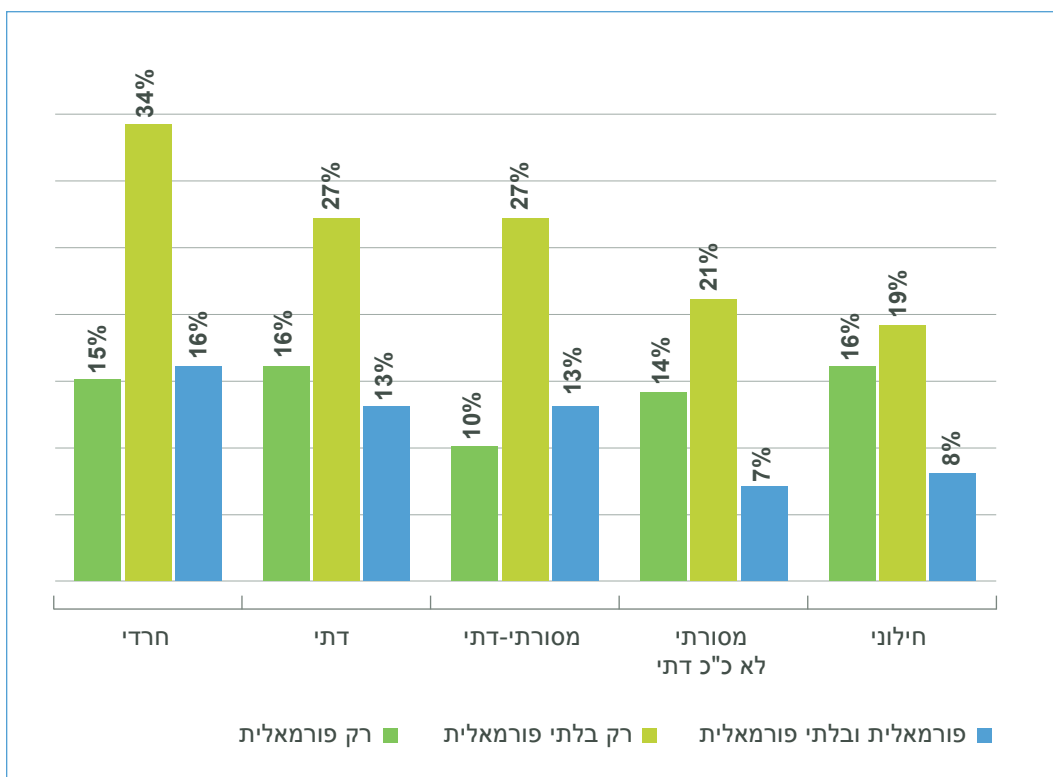
תרשים 6: שייכות דתית ואופי ההתנדבות

בקרב היהודים נמצאו הבדלים מובהקים בין רמות הדתיות השונות בנטייה להתנדב (תרשים 7). נראה כי חרדים מתנדבים הכי הרבה, הן בהתנדבות הבלתי פורמאלית (שיעור של 50.5%) והן בהתנדבות הפורמאלית (שיעור של 31.9%). פרט לכך, בכל רמות הדתיות ההתנדבות הבלתי פורמאלית נפוצה יותר מההתנדבות הפורמאלית, אך הפערים בין שיעור ההתנדבות הפורמאלית והבלתי פורמאלית הולכים

ומצטמצמים ככל שירודת רמת הדתיות. כך למשל, בעוד עבור החרדים קיים פער של כ-20% בין שיעור ההתנדבות הפורמאלית והבלתי פורמאלית, עבור החילונים עומד הפער על כ-3% בלבד.

תרשים 7: רמת דתיות ואופי ההתנדבות

3.3.5 הכנסה והשכלה

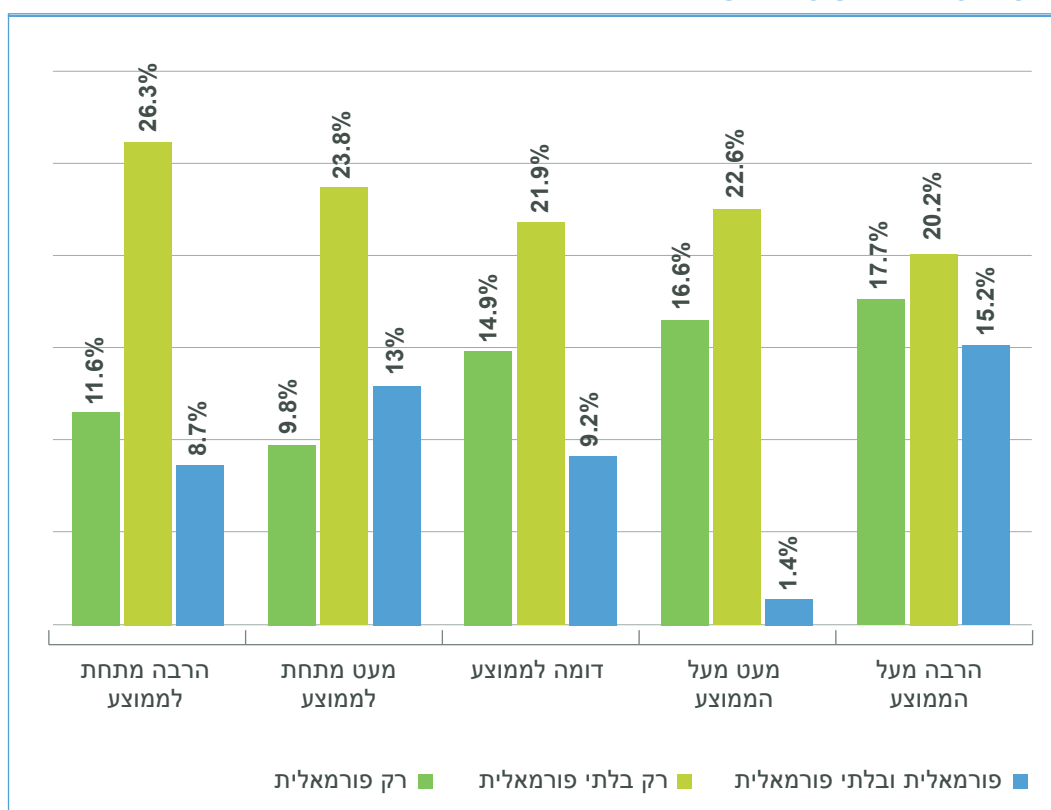
הכנסה והשכלה נחשבות להון אנושי שנמצא קשור קשר הדוק להתנדבות (Wilson, 2000). ככל שרמת ההכנסה וההשכלה עולות, כך עולה הנטייה להתנדב. מעבר לכך שעם העליה ברמת ההכנסה וההשכלה, עולה לפעמים הזמן הפנוי והפנאי הרגשי, אנשים משכילים יותר ובעמדות בכירות יותר בעבודה נוטים גם להיות קשורים ביותר רשתות חברתיות, ועל כן הסיכוי שיכירו אנשים שמתנדבים ושיבקשו מהם להתנדב – עולה.

ניתן לתאר כמה מגמות שונות: קיים קשר ישיר בין רמת הכנסה ונטייה להתנדב במסגרות פורמאליות בלבד (תרשים 8). מהממצאים עולה כי סה"כ ככל שעולה רמת ההכנסה, כך עולה הנטייה להתנדב התנדבות פורמאלית. בעוד 17.7% מהאנשים בעלי הכנסה "הרבה מעל הממוצע" התנדבו פורמאלית, 11.6% בלבד מהאנשים בעלי הכנסה "הרבה מתחת לממוצע" עשו זאת. יוצאי דופן במגמה זו הנם

קבוצת המשתכרים " מעט מתחת לממוצע" ששיעורם בהתנדבות פורמאלית הנו הנמוך ביותר מכל הקבוצות (9.8%), אך נראה כי קבוצה זו מפצה על כך בהתנדבות בשתי המסגרות יחד (13%, כפי שנראה בתרשים 8).

לעומת זאת, נראה כי הקשר בין הכנסה להתנדבות בלתי פורמאלית הפוך, אחוזי ההתנדבות הבלתי פורמאליים יורדים ככל שעולה רמת ההכנסה. כך בעוד בקרב המשתכרים הרבה מתחת לממוצע 26.3% מתנדבים התנדבות בלתי פורמאלית בלבד, בקרב המשתכרים "הרבה מעל הממוצע" עומד שיעור זה על 20.2% בלבד. שיעור ההתנדבות בשתי המסגרות יחד נמוך יותר משעורי ההתנדבות הפורמאלית אך מציג מגמה דומה, שוב, פרט לקבוצת המשתכרים "מעט מתחת לממוצע". שיעור המתנדבים בשתי המסגרות יחד עולה ככל שעולה רמת ההכנסה.

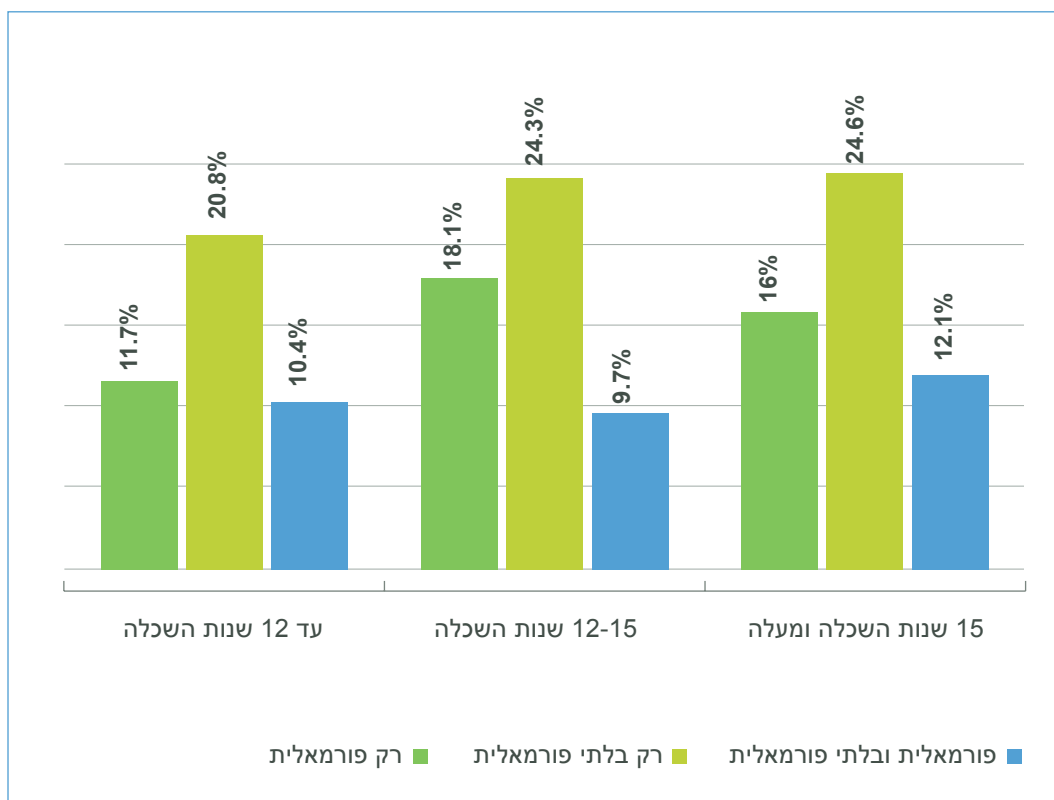
תרשים 8: רמת הכנסה ואופי ההתנדבות

אף בבדיקת הקשר בין השכלה לאופי ההתנדבות, נמצא כי קיים קשר חיובי ומובהק (תרשים 9). סה"כ נראה כי בעלי השכלה נמוכה (עד 12 שנות לימוד) מתנדבים בהיקפים הנמוכים ביותר: 57% מקרב בעלי עד 12 שנות השכלה אינם מתנדבים כלל, לעומת 48% בלבד בקרב שתי קבוצות ההשכלה הגבוהות יותר. תמונה דומה מתקבלת בבחינת ההתנדבות הבלתי פורמאלית והפורמאלית: שיעור ההתנדבות הבלתי פורמאלית נמוך בקרב הקבוצה בעלת עד

12 שנות השכלה, לעומת שתי קבוצות ההשכלה הגבוהות, ושיעורי ההתנדבות הפורמאלית הנם גבוהים ביותר דווקא בקרב בעלי השכלה בינונית, 12-15 שנות השכלה (18.1%). אך שוב, גם כאן, בעלי עד 12 שנות השכלה הציגו את שיעור ההתנדבות הנמוך ביותר (11.7%).

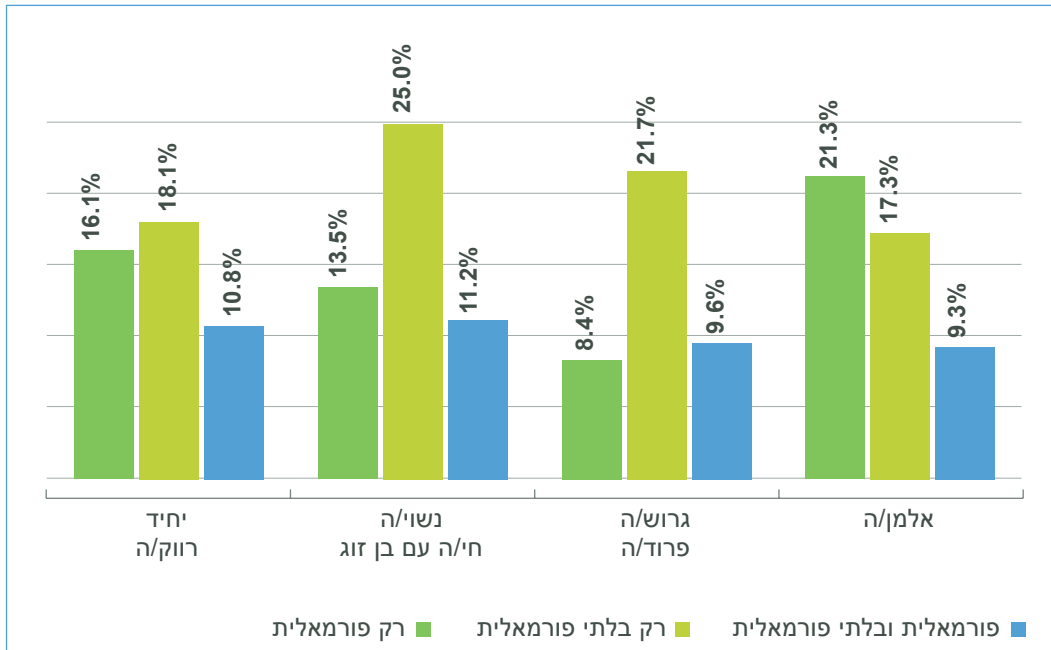
תרשים 9: השכלה ואופי ההתנדבות

3.3.6 מצב משפחתי

בבדיקת הקשר בין המצב המשפחתי ובין הנטייה להתנדב, נראה כי למרות שלא נמצא קשר מובהק בין המשתנים, ישנם הבדלים בדפוסי ההתנדבות הפורמאלית והבלתי פורמאלית (תרשים 10). התבוננות על סה"כ התנדבות מעלה כי קבוצת הגרושים מציגה את שיעורי ההתנדבות הנמוכים ביותר, 40% בלבד מתנדבים סה"כ בכל הערוצים יחד. דווקא נשואים הציגו את היקפי ההתנדבות הגבוהים ביותר, 50% מקרב קבוצה זו מתנדבים בכל המסגרות יחד. בכל הנוגע להתנדבות פורמאלית, נראה כי אלמנים הפגינו את היקפי ההתנדבות הגבוהים ביותר בשיעור של 21.3%. ואילו בהתנדבות בלתי-פורמאלית בלבד, אנשים נשואים או החיים עם בן זוג, הפגינו את ההיקפים הגבוהים ביותר של התנדבות (25%). בהתנדבות בשתי המסגרות יחד, נראה כי קיימים פחות הבדלים בין הקבוצות השונות.

תרשים 10: מצב משפחתי ואופי ההתנדבות

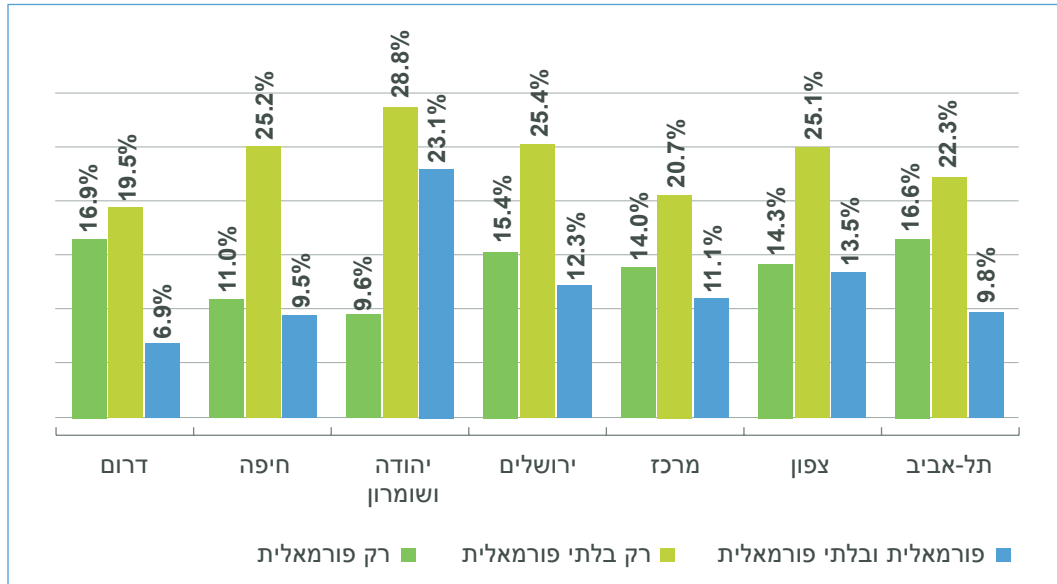

כאשר נבחן הקשר בין מספר הילדים לבין התנדבות פורמאלית, נמצא כי אנשים בעלי ילד אחד עד שלושה מתנדבים בדומה לממוצע הישראלי, בסביבות 24%. ירידה בהיקפי ההתנדבות חלה בקרב אנשים בעלי 4-6 ילדים, אך שוב חלה עליה כאשר מספר הילדים עולה על 7. יתכן כי מדובר במשפחות חרדיות ועל כן היקפי ההתנדבות עולים, אך מספר המקרים קטן מדי מכדי לנתח זאת.

3.3.7 אזור מגורים בארץ

בחינת היקפי ההתנדבות באזורים שונים בארץ, מגלה תמונה מעניינת (תרשים 11). אמנם ברוב האזורים ההתנדבות בשתי המסגרות יחד מתרחשת בהיקפים נמוכים (החל מ-5.9% באזור הדרום וכלה ב-13.5% באזור הצפון), באזור יהודה ושומרון, בו רבים חיים בקהילות קטנות ומגובשות, ההתנדבות בשתי המסגרות יחד מגיעה לכדי 23.1%. הנטייה של תושבי יהודה ושומרון להתנדב יותר מאחרים בולטת גם כאשר בוחנים התנדבות בלתי-פורמאלית: 28.8% מתושבי יהודה ושומרון מתנדבים באופן בלתי פורמאלי, השיעור הגבוה ביותר.

תרשים 11: אזור מגורים והתנדבות

3.4 הנמנעים מהתנדבות

52% מהאוכלוסייה בישראל לא התנדבה כלל בשנת 2008: לא במסגרת פורמאלית ולא במסגרת בלתי פורמאלית. כ- 75% לא התנדבו במסגרת פורמאלית. כאשר נשאלו המרואיינים מדוע אינם מתנדבים, דווקא היעדר זמן לא היה בין הסיבות העיקריות, כי אם העובדה שלא ביקשו מהמשיב להתנדב או לא הציעו לו: 34.6% הסכימו עם היגד זה. ואכן, מחקרים מראים כי אנשים שמבקשים מהם להתנדב מתנדבים פי ארבעה מאילו שלא ביקשו מהם (Penner, 2004). הסיבה השנייה בשכיחותה הייתה בעיות בריאות (30.1% הסכמה) והשלישית – נסיבות אישיות אחרות (20.7%) היעדר זמן הייתה הסיבה הרביעית בלבד ורק 12.3% הסכימו עימה (לוח 4).

לוח 4: סיבות להימנעות מהתנדבות

אחוז המסכימים	סיבות להימנעות מהתנדבות
34.6%	לא ביקשו ממני, לא הציעו לי
30.1%	בעיות בריאות
20.7%	נסיבות אישיות אחרות
12.3%	אין זמן
1.3%	אני מאמין נה שמשרדי הממשלה צריכים לפתור את הבעיות של האזרחים
1.0%	אני מאמין נה שכל אחד צריך לדאוג לעצמו לפי יכולתו

בחינת המשתנים הסוציו-דמוגרפיים של אנשים הנמנעים מלהתנדב מראה כי נשים התנדבו ב- 2008 פחות מאשר גברים, ומבין קבוצות הגיל, אנשים בגילאי 25-34 ו-64-55 התנדבו פחות מאחרים. נוצרים התנדבו התנדבות פורמאלית פחות מאשר אחרים, אך פיצו על כך בהתנדבות בלתי-פורמאלית. חילונים התנדבו פחות מדתיים ומחרדים, ואנשים בעלי השכלה נמוכה והכנסה נמוכה התנדבו פחות. באשר למצב משפחתי, אנשים גרושים התנדבו פחות מאחרים, אולי בשל היעדר זמן או פנאי רגשי.

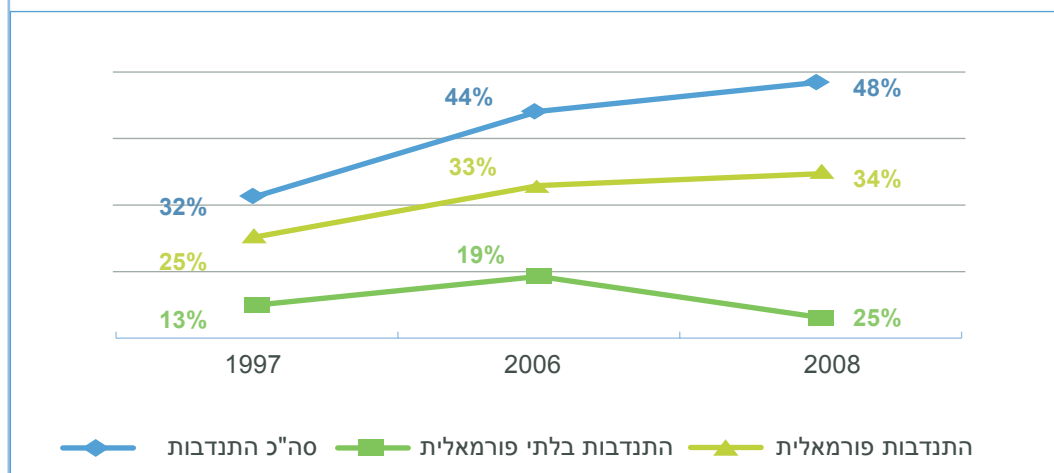
3.5 השוואת הנתונים אודות התנדבות לממצאים משנים קודמות

מהשוואת הנתונים אודות ההתנדבות לנתונים משנים קודמות ניתן לזהות מגמה של עלייה בשיעור סך כל ההתנדבות (תרשים 12): בשנת 1997 עמד שיעור המתנדבים על 32% לעומת 44% בשנת 2006 ו-48% בשנת 2008. שינוי של 16% בעשור האחרון. גם בהתנדבות פורמאלית ובלתי פורמאלית נצפית מגמה דומה. בהתנדבות פורמאלית עמד שיעור המתנדבים ב-1997 על 13%, ב-2006 על 19% ואילו ב-2008 על 25 אחוזים. בפועל מדובר בעצם בעלייה של 12% בערוץ זה בעשור האחרון. בהתנדבות בלתי פורמאלית חלה עלייה, אם כי מתונה יותר, של 9% בעשור האחרון: החל מ-25% בשנת 1997, 33% בשנת 2006 וכלה ב-34% בשנת 2008.

פרט לעלייה בשיעורי ההתנדבות הפורמאלית ניתן לזהות גם עלייה בהיקפה. היקף ההתנדבות הפורמאלית הממוצע עלה מ-21.6 שעות חודשיות בשנת 2006, ל-27 שעות חודשיות בשנת 2008. המשמעות היא עלייה משמעותית יותר בנפח ההתנדבות שכן, לא רק שיותר אנשים מתנדבים אלא אף ממוצע השעות שמקדישים להתנדבות גדול יותר.

בהיקף ההתנדבות הבלתי פורמאלית מסתמנת מגמה הפוכה. אמנם, כפי שצויין לעיל, שיעור ההתנדבות הבלתי פורמאלית עלה ב-9%, אך ממוצע השעות החודשיות שהוקדשו להתנדבות בערוץ זה ירד מ-14.8 בשנת 2006 ל-12.9 שעות חודשיות ב-2008.

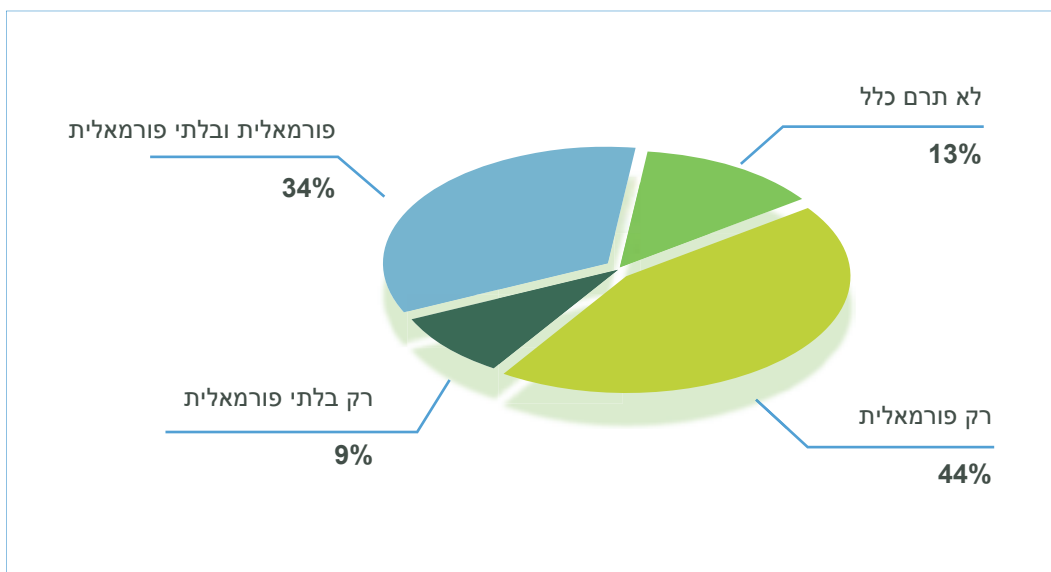
תרשים 12: שיעורי ההתנדבות לפי שנים, 1997-2006-2008

תרומה היא מתן כסף או שווה-כסף (תרומות "בעין", כגון מוצרים, מזון או ביגוד) מתוך רצון חופשי, לאדם או קבוצה שאינם בני משפחה או חברים, ללא תמורה כלכלית. תרומה פורמאלית מתרחשת כאשר אנשים תורמים מכספם לארגונים פורמאליים, בדרך כלל לארגוני המגזר השלישי – ארגוני מתנדבים או ארגונים ללא כוונת רווח. תרומה בלתי-פורמאלית היא לרוב תרומה בלתי אמצעית ישירות לאנשים פרטיים או למשפחות. ב-15 השנים האחרונות הולכת וגוברת ההסתמכות של ארגוני המגזר השלישי על תרומות ממשקי בית פרטיים, יותר מבעבר אז הסתמכו בעיקר על תרומות מהממשלה ומתורמים גדולים (גדרון, אלון ובן-נון, 2003; גדרון, אלון, שלנגר, ושוורץ, 2006).

היקפי התרומות בדרך כלל גבוהים בהרבה מהיקפי ההתנדבות (ר' למשל גדרון, 1997 או כץ ואחרים, 2007) וכך גם עולה מניתוח הנתונים בסקר הנוכחי. 87% מהציבור תורם כספים או שווה-כסף, הן בערוץ הפורמאלי והן בערוץ הבלתי-פורמאלי. 44% תרמו אך ורק באופן פורמאלי, 9% תרמו אך ורק באופן בלתי פורמאלי, ואילו 34% תרמו בשתי המסגרות יחד (תרשים 13).

תרשים 13: תרומות פורמאליות ובלתי פורמאליות בישראל

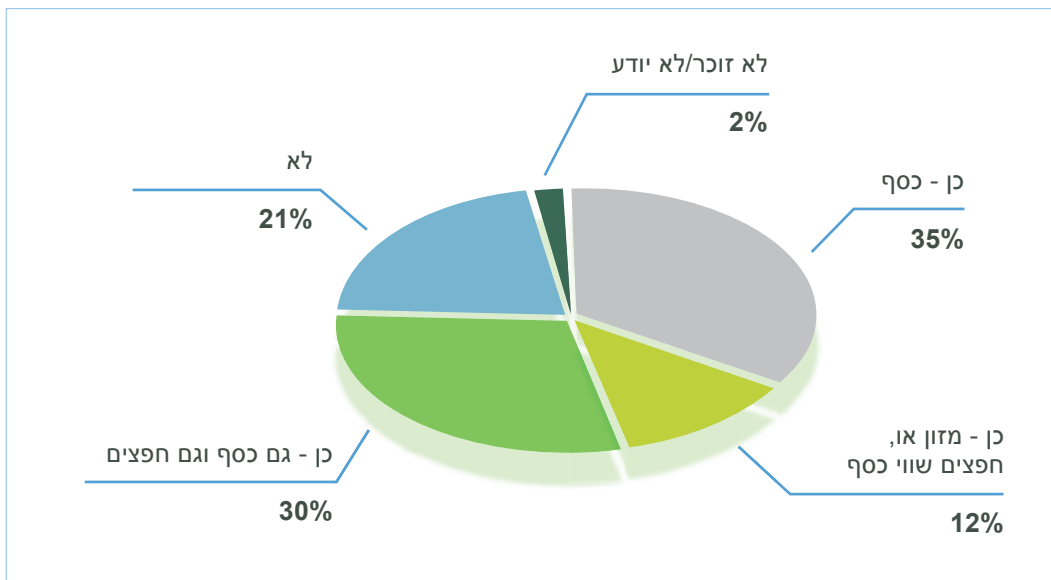
בניגוד למצב העניינים בכל הקשור בהתנדבות, הרי שבתרומות הישראלים מעדיפים את הערוץ הפורמאלי. סה"כ 78% תורמים בערוץ זה. יתכן שהם סומכים על הארגונים שישתמשו בתבונה בכספי התרומות, או משום שהארגונים נמצאים תחת פיקוח בשונה ממשפחות ופרטים, או משום שהם מעניקים קבלות. כמו כן, בניגוד למשפחות ופרטים, חלק מהארגונים נהנים מתמיכה וחסות של הממסד (לדוגמא: האגודה למען החייל בחסות משרד הביטחון) וחלק נהנים מסיוע של דמויות מוכרות (למשל עמותת עלי"ם בראשה עומדת נאוה ברק, אשת ראש הממשלה לשעבר).

4.1 תרומה פורמאלית

4.1.1 היקפים ויעדים

בהתבוננות על סוגי התרומות, נראה כי 35% מהמשיבים טענו שתרמו תרומות פורמאליות בכסף, 12% טענו כי תרמו תרומות בשווה כסף – חפצים או מזון, 30% תרמו גם וגם (תרשים 14).

תרשים 14: תרומה פורמאלית- מה תורמים?

לגבי יעדים לתרומה נשאלו המשיבים שתי שאלות, האחת נוגעת לפעילות אליה מופנות מרבית התרומות הפורמאליות של כל בני הבית במהלך השנה האחרונה ואילו השנייה נוגעת לשם הארגון לו תרמו הכי הרבה כסף או שווה כסף במהלך השנה האחרונה. הארגונים שנמנו סווגו לפי תחומי פעולה בהתאם לסיווג של פרויקט הופקינס (Salamon & Anheier, 1996).

בדומה להתנדבות, עיקר היעד לתרומה הוא ארגוני מזון: 58.7% מבין התורמים שצינו יעד לתרומה, דיווחו כי תרמו לארגונים אלה. בהפרש ניכר, היעד השני לתרומה פורמאלית הוא ארגוני בריאות (19.8% תרמו להם), ולאחריהם ארגונים למען ילדים ונוער (8.2%), ארגוני דת (3.8%) וארגוני נשים (2.3%). שאר סוגי הארגונים הוזכרו על ידי פחות מאחוז מהתורמים.

כאשר התורמים תרומה פורמאלית נתבקשו לציין שם של ארגון לו תרמו הכי הרבה, 865 אנשים הצליחו לציין שם של ארגון אחד לפחות לו תרמו. הארגון שהוזכר הכי הרבה פעמים היה האגודה למלחמה בסרטן (הוזכר על ידי 21.8% מאלה שצינו שם של ארגון). ארגונים נוספים שהוזכרו מספר רב של פעמים היו עזר מציון, לתת ואלו"ט.

לא כל התרומות ניתנות לארגוני מגזר שלישי. כמעט 80% מהתרומות הופנו לארגוני מגזר שלישי, וקרוב לאחוז אחד לארגונים ציבוריים. ביתר המקרים לא היה ניתן לזהות את השיוך המגזרי של הארגון לו נתנה התרומה.

סיווג הארגונים שצוינו על ידי התורמים כיעד עיקרי לתרומה (לוח 5) מראה כי שלושת תחומי הפעילות הבולטים ביותר לתרומה הנם ארגונים תומכי בריאות 31%, סיוע כספי וחומרי 24% ושירותי רווחה 20.2%. בתחומים כמו פנאי, ארגוני דת לא יהודיים, קרנות, תרבות, הנצחה, פיתוח עירוני ואזורי, ארגונים פוליטיים, וארגונים בינלאומיים הוזכרו על ידי פחות מ-1% מהמשיבים שתרמו.

לוח 5: התחומים הבולטים ביותר להם תרמו הכי הרבה בשנה אחרונה

אחוז המשיבים	
31.0%	ארגונים תומכי בריאות
24.0%	סיוע כספי וחומרי
20.2%	שירותי רווחה
5.4%	ארגוני דת יהודים
4.7%	חינוך חרדי וישיבות גבוהות
3.5%	דת
2.7%	שרותי בריאות
2.4%	איכות סביבה
1.5%	חינוך מוקדם יסודי ותיכוני
1.3%	ארגוני אזרחים

מרבית התורמים הפורמאליים נוטים להתמיד בתרומתם לאורך זמן. לעומת 18.3% בלבד שטענו כי תרמו לארגון הנ"ל באופן חד פעמי, 69% טענו שהם תורמים לארגון באופן מתמשך, מהם, כ-73% ציינו כי מתמידים בתרומתם כשלוש שנים ומעלה. התרומה החציונית לארגון שלו תרמו הם ובני ביתם הכי הרבה כסף בשנת 2008, עומדת על 300 ש"ח והממוצע עמד על 848 ש"ח, לאחר ניכוי דיווחים על תרומות גבוהות במיוחד (מעל 10,000 ש"ח).

כאשר נתבקשו התורמים בערוץ הפורמאלי להעריך כמה כסף תרמו הם וכל בני ביתם לכלל הארגונים גם יחד בשנת 2008, עמדה התרומה השנתית החציונית הכוללת של משקי הבית בישראל על 600 ש"ח, ובממוצע 1,540 ש"ח. רבע מהם (25.3%) העריכו שתרמו עד 250 ש"ח לכל הארגונים יחד, 40% העריכו כי תרמו בין 250 ל-1000 ש"ח, רבע נוסף (24.7%) העריכו כי תרמו בין אלף ל-5000 ש"ח, ואילו היתר, 10% העריכו כי תרמו לכל הארגונים גם יחד למעלה מ-5,000 ש"ח.

4.1.2 כיצד תורמים

שאלנו את המשתתפים בסקר מה הן הדרכים השכיחות בהן הם תורמים לארגונים. הרוב המכריע עדיין תורם למתרימים שמגיעים הביתה. מבצעי "הקש בדלת" החלו בשנות השבעים על ידי האגודה למלחמה בסרטן, ואומצו עם השנים על ידי ארגונים רבים (כמו גם על ידי עמותות קטנות, בעיקר דתיות). מרבית התורמים, 60.6%, טענו כי הם תורמים בדרך זאת בדרך כלל או לעיתים קרובות (לוח 6). כשליש מהמשיבים (35.8%) תרמו בסופר או בחנות, כאשר חלק מהתרומות בדרך זו אינן כספיות כי אם תרומות שוות כסף, בעיקר מזון שאנשים מתבקשים לקנות ולתרום עם צאתם מהחנות. כשליש (29.3%) תורמים ברחוב לארגונים או לאנשים פרטיים המבקשים תרומות, דוגמת קבצנים. תרומה במקום העבודה או דרך המשכורת שכיחה יותר ו – 16.9% מהמשיבים החלו לתרום באמצעות תכניות ממקום העבודה, מה שעשוי להצביע על עליה באחריות חברתית תאגידית. הדרך הפחות שכיחה לתרום בישראל 2008 היא באמצעות האינטרנט – רק 2.4% מהמשיבים תורמים באמצעות הרשת.

לוח 6: הדרכים הנפוצות ביותר לתרומה

כיצד תורמים	אחוז התורמים
למתרימים שמגיעים הביתה	60.6%
בסופר, בחנות	35.8%
ברחוב	29.3%
בארגון הנתרם	27.1%
באמצעות הטלפון	19.4%
בדיוור ישיר	19.2%
במקום העבודה או דרך המשכורת	16.9%
באמצעות רשת האינטרנט	2.4%

מבדיקת הבדלים בין המינים ואופן התרומה, עולה כי נשים נוטות יותר מגברים באופן מובהק לתרום למתרימים שבאים הביתה (63.7% לעומת 56.5%) ולתרום בסופר או בחנות (40% מהנשים לעומת 30.4% מהגברים). בבדיקת אופן התרומה בקבוצות הגיל השונות נראה כי בקבוצות הגיל המבוגרות יותר הנטייה היא לתרום באמצעות הטלפון והדואר, ואילו קבוצות הגיל הצעירות יותר נוטות יותר מהקבוצות האחרות לתרום דרך האינטרנט, במקום העבודה/דרך המשכורת וברחוב. גילאי הביניים נוטים יותר לתרום בסופר/בחנות. ככל שעולה ההכנסה כך עולה גם הנטייה לתרום באמצעות הטלפון או בדיוור ישיר בעוד שאנשים בעלי הכנסה מתחת לממוצע נוטים יותר לתרום ברחוב או בארגון הנתרם. גם ברמת הדתיות מתגלה מגמה ברורה ומובהקת: ככל שעולה רמת הדתיות כך עולה גם הנטייה לתרום באמצעות הטלפון ובארגון הנתרם, אך בעיקר עולה הנטייה לתרום ברחוב. 48.7% מהחרדים תורמים ברחוב לעומת 18.9% בלבד מהחילונים. לעומת זאת חילונים נוטים יותר מדתיים לתרום במקום העבודה/דרך המשכורת וכן בסופר/בחנות: 40.4% מהחילונים לעומת 7.7% בלבד מהחרדים.

4.1.3 מניעים לתרומה

ניסינו לבחון מה היו הסיבות העיקריות שבגינן תרמו אנשים בערוץ הפורמאלי. הסיבה העיקרית הייתה דומה לסיבה העיקרית להתנדב: נתינה לאחרים העניקה לנותנים הרגשה טובה – 86.1% הסכימו עם היגד זה ברמת "נכון מאד" או "נכון" (לוח 7). מעניין לראות שבעוד ש – 84.6% חשבו שתרומה היא חובה מוסרית, רק 44.8% חשבו שזו חובה דתית. יחד עם זאת, נמצאו באופן טבעי הבדלים מובהקים בין קבוצות דתיות שונות באשר למניע זה, ו – 93.6% מהחרדים הסכימו כי זו מצווה דתית לתרום, לעומת 15.5% מהחילונים. הסיבה שזכתה להסכמה הנמוכה ביותר הייתה שהתרומה מעניקה לנותן זיכוי ממס. יתכן שאנשים רבים אינם יודעים כי הם יכולים או שאינם זכאים לקבל זיכוי מס בעבור התרומות שהם תורמים. כך או כך, ברור כי הזיכוי ממס אינו מהווה תמריץ חזק מספיק בעבור ישראלים לתרום. כמאתיים משיבים ציינו סיבה אחרת, השכיחה מביניהן (כרבע ציינו אותה) הייתה ערכים של נתינה.

לוח 7: מניעים לתרומה

המניעים לתרומה	אחוז המסכימים
זה נותן לי הרגשה טובה	86.1%
לתרום זו חובה מוסרית	84.6%
אני חושב שהארגונים עושים עבודה חשובה	80.6%
פונים אלי ומבקשים תרומה	56.8%
כשאני תורם אני מראה שאני חלק מהקהילה	55.0%
אי אפשר לסמוך על המדינה שתעזור למי שצריך עזרה	54.4%
לתרום זו מצווה דתית	44.8%
להכיר תודה לארגון שעזר לי או למישהו חשוב לי	27.9%
אנשים אחרים שאני בקשר איתם תורמים	11.3%
זה נותן לי זיכוי מס	2.3%

בבדיקת הקשר בין המניעים לתרומה ומאפיינים דמוגרפיים שונים כמו מין, גיל רמת דתיות וכד' נמצא כי באופן כללי נשים נטו יותר להביע הסכמה עם המניעים מאשר גברים. נשים נוטות יותר מגברים לתרום משום שהן מאמינות שהארגונים עושים עבודה חשובה, משום שזה נותן להן הרגשה טובה, משום שאי אפשר לסמוך על המדינה ומשום שלתרום זה חובה מוסרית ומצווה דתית. אנשים בני 45-64 דיווחו כי הם תורמים משום שמבקשים מהם יותר מאשר קבוצות הגיל האחרות, ואילו צעירים הסכימו הרבה יותר ממבוגרים שלתרום זו מצווה דתית (קרוב ל – 60% מבני 24-18 הסכימו עם היגד זה לעומת ממוצע של 44.8% בקרב קבוצות הגיל האחרות). אנשים בני 55 ומעלה נטו פחות מאחרים לתרום על מנת להכיר תודה לארגון שעזר להם או למישהו חשוב להם. ככל שעלתה רמת ההכנסה כך

הנטייה לתרום בשל מצווה דתית ירדה (סביר להניח שמדובר בקשר משולב של הכנסה ודת, כפי שדווח ע"י כץ וחסקי-לוונטל, 2008), כמו גם הנטייה לתרום משום שאנשים שהתורם בקשר איתם תורמים. אנשים בעלי הכנסות נמוכות מהממוצע תרמו יותר משום שאי אפשר לסמוך על המדינה וכדי להכיר תודה לארגון שעזר להם.

חרדים ומסורתיים-דתיים דיווחו יותר מאחרים כי הם מתנדבים משום שפונים אליהם ומבקשים תרומה, ובאופן טבעי ככל שעלתה רמת הדתיות כך עלתה ההסכמה עם המניע "לתרום זו מצווה דתית". דתיים ומסורתיים הסכימו יותר מאשר חרדים וחילונים שלתרום זו חובה מוסרית. חילונים ומסורתיים-לא כ"כ דתיים הסכימו פחות עם המניע "להכיר תודה לארגון שעזר לי". מסורתיים דתיים, לעומת זאת, ציינו יותר מאחרים כי אנשים אחרים שהם בקשר איתם תרמו ושתרומה נותנת להם הרגשה טובה.

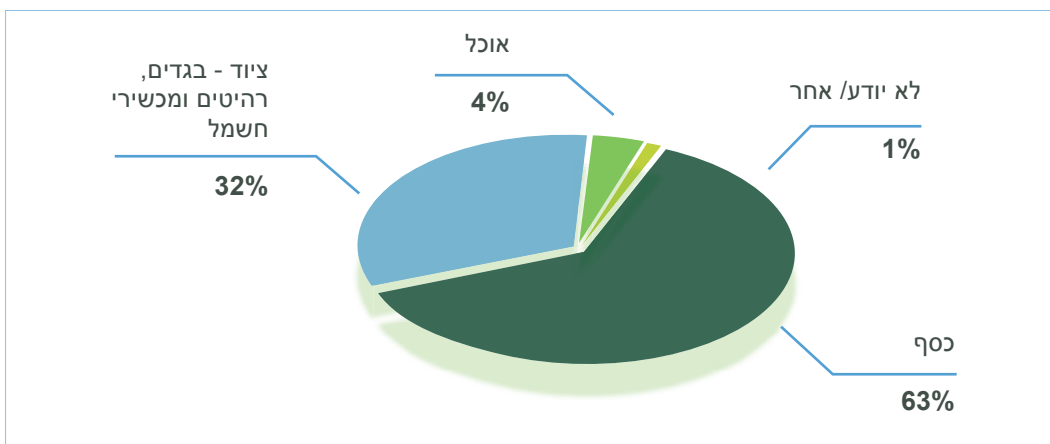
4.2 תרומה בלתי-פורמאלית

4.2.1 היקפים ויעדים

המשתתפים בסקר הנוכחי נתבקשו לדווח אודות תרומות שתרמו בשנת 2008 ישירות לאדם או למשפחה שאינם קרובי משפחה או חברים ושלא באמצעות ארגון כלשהו. הם יכלו לציין תרומות כספיות או תרומות שוות כסף, דוגמת מזון או בגדים.

מהממצאים עולה כי 43.2% מהציבור בישראל תרם בשנת 2008 תרומות בערוץ הבלתי-פורמאלי מהם 9% תרמו אך ורק בערוץ זה. בקרב התורמים בערוץ הבלתי פורמאלי, 12.9% מהתורמים סייעו למשפחה או אדם אחד, 11.7% סייעו לשתי משפחות או שני אנשים, 10.7% סייעו לשלושה, ואילו כרבע, 23.8% סייעו לארבע משפחות/ארבעה אנשים ומעלה. הרוב דיווחו כי תרמו כסף (63%) ו- 32% טענו כי תרמו בעיקר ציוד, כגון בגדים, רהיטים ומכשירי חשמל. רק 4% ציינו כי תרמו באופן ישיר מזון לאנשים (תרשים 15).

תרשים 15: תרומה בלתי פורמאלית- מה תורמים?

המשיבים נתבקשו להעריך כמה כסף תרמו לאנשים ולמשפחות להם עזרו. רובם לא הצליחו להעריך זאת, ובסך הכל, רק 14.8% מהמשתתפים בסקר הצליחו להעריך את היקף תרומתם הכספית. בקרבם עמדה התרומה הבלתי-פורמאלית החציונית על 775 ש"ח ואילו הממוצעת עמדה על 1,560 ש"ח לאחר ניכוי תרומות בסכומים גבוהים מ-10,000 ש"ח.

גם כאשר נתבקשו להעריך את הערך הכולל של החפצים שתרמו במסגרת התרומות הבלתי פורמאליות שלהם ושל בני ביתם בשנת 2008, רוב המשיבים התקשו לעשות זאת, ורק 15% ציינו סכום. בקרב אלו שציינו סכום, עמדה התרומה הבלתי פורמאלית המוערכת על 1,854 ש"ח בממוצע והחציון עמד על 1,000 ש"ח. משמעות הנתונים הללו הנה כי מחצית מהאנשים תרמו חפצים בשווי של מעל 1,000 ש"ח בשנה האחרונה, וכי קימות מספר תרומות גבוהות במיוחד המשפיעות על הממוצע.

4.2.2 התמדה בתרומות בלתי-פורמאליות

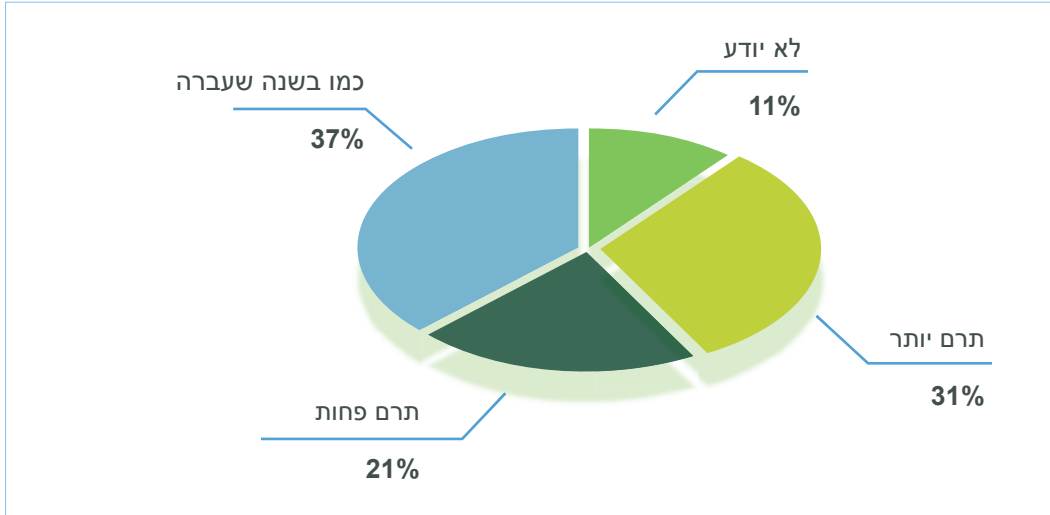
ניכר כי אנשים מתמידים במחויבות שלהם לתמוך באדם או משפחה שלא במסגרת פורמאלית. משיבים דיווחו בממוצע על 6.3 שנות התמדה של תמיכה באותם אנשים או משפחות, והזמן החציוני עמד על ארבע שנים. 63% מהתורמים מתמידים עם האדם או המשפחה לו הם תורמים 3 שנים ומעלה. יתכן כי הקשר הישיר שנקשר בין התורמים לבין המקבלים, יוצר מחויבות רגשית שמעלה את רמת ההתמדה בערוץ זה.

בבדיקת הקשר בין משתנים דמוגרפים והתמדה נמצא כי קיים קשר ישיר חיובי ומובהק בין רמת ההתמדה בתרומות בלתי פורמאליות לבין גיל, כלומר, ככל שעולים בקבוצות הגיל, כך עולה גם מנין השנים הממוצעות שתורמים בלתי פורמאליים מתמידים בערוץ זה. מעבר לעובדה שהגיל מאפשר לאדם להתמיד יותר שנים באותה משימה, נראה כי הנתונים עשויים להצביע על פער דורי, שכן אנשים בני 25-34 מתמידים רק 4.5 שנים בממוצע למרות שגילם מאפשר להם להתמיד יותר מכך. בנוסף, אנשים בעלי הכנסה מתחת לממוצע מתמידים בתרומות בלתי פורמאליות כחמש שנים בממוצע בעוד אנשים בעלי הכנסה מעל הממוצע מתמידים כשבע שנים בממוצע. מעניין לציין שלא נמצאו הבדלים בהתמדה לפי רמת דתיות. אנשים בעלי 12 שנות השכלה ומטה מתמידים 6.8 שנים בממוצע, לעומת 5.7 שנים בקרב אנשים בעלי השכלה של 15 שנה ומעלה.

4.3 שינויים בהיקף התרומה

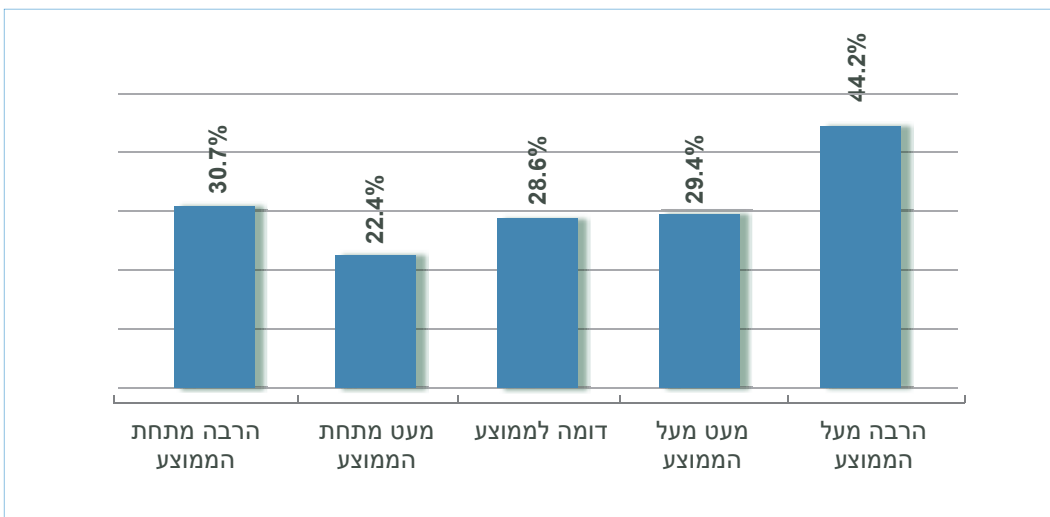
כשנשאלו המשיבים על מצב התרומות שלהם, פורמאליות ובלתי-פורמאליות, ביחס לשנה קודמת, טענו 37% כי לא חל שינוי בהיקף התרומות שלהם ביחס לשנה הקודמת והם תורמים באותם סכומים. 31% טענו כי הם תורמים יותר משנה שעברה, וכחמישית מהמשיבים טענו כי תרמו פחות משנה שעברה (תרשים 16).

תרשים 16: מצב התרומות ביחס לשנה קודמת

לא נמצאו הבדלים בין המינים באשר לנטייה לתרום יותר או פחות, אך צעירים בני 18-24 דיווחו יותר על עליה בתרומות לעומת מבוגרים מהם (41% תורמים יותר, בהשוואה, למשל, ל-20% בקרב בני 65 ומעלה). אנשים בני 65 ומעלה נטו יותר מאחרים לתרום בדיוק כמו בשנה הקודמת (45.5% תרמו סכומים דומים לעומת 26.5% מבני 18-24). אמנם 44.2% מהאנשים בעלי הכנסה גבוהה בהרבה מהממוצע דיווחו על עליה בתרומות, אך באופן בלתי צפוי גם 30.7% מהאנשים בעלי הכנסה הרבה מתחת לממוצע דיווחו כי תרמו יותר, וזאת יותר מאשר אנשים בעלי הכנסות קרובות יותר לממוצע (תרשים 17).

תרשים 17: הנטייה לתרום יותר משנה שעברה לפי רמת הכנסה

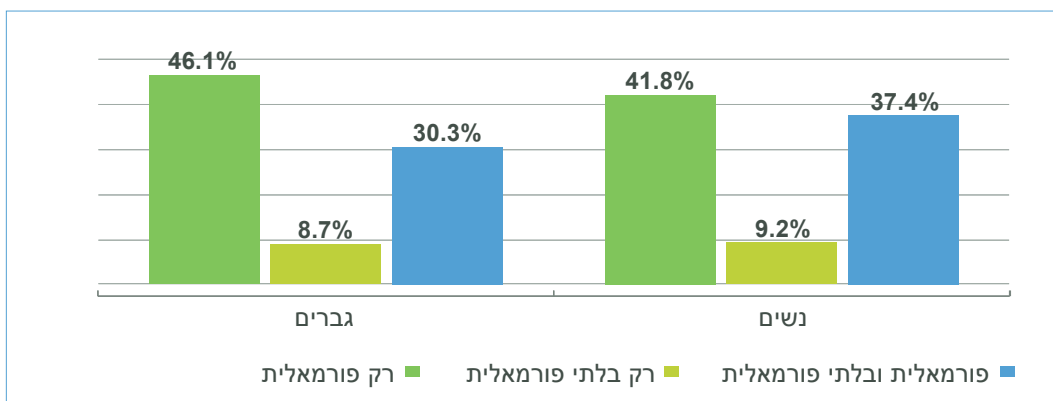

4.4 פרופיל התורמים

4.4.1 מגדר

הבדלים מובהקים נמצאו בין גברים ונשים בכל הנוגע לאופי התרומה (תרשים 18). מהנתונים עולה כי גברים תורמים יותר מנשים בערוץ הפורמאלי בלבד (46.1% לעומת 41.8%), אך נשים נוטות יותר מגברים לתרום בשני הערוצים גם יחד (37.4% לעומת 30.3%). בנוסף, אם נתבונן על תרומה פורמאלית באופן כללי (תורמים רק פורמאלית או תורמים בשני הערוצים יחד), נראה כי גברים ונשים סה"כ תורמים בערוץ הפורמאלי בהיקף דומה, עם הטייה קלה לטובת הנשים (76.4% גברים ו-79.2% נשים). אך בבחינת שיעור התרומה בערוץ הבלתי פורמאלי נראה כי נשים תורמות יותר מגברים (46.6% לעומת 39% בהתאמה).

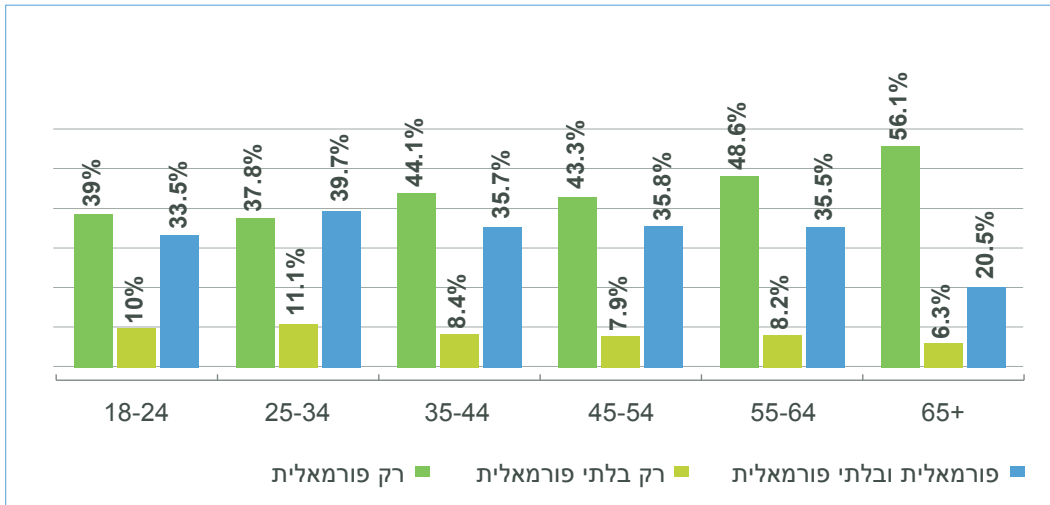
תרשים 18: מגדר ואופי התרומה

4.4.2 קבוצות גיל

הבדלים מובהקים נמצאו בין קבוצות הגיל השונות במה שתורמים במסגרת התרומות הפורמאליות. בני 65 ומעלה נטו יותר מקבוצות אחרות לתרום כסף (42% מהם תרמו כסף לעומת ממוצע של 34.6%) ואילו בני 25-34 ובני 55-64 נטו יותר מאחרים לתרום חפצים. בני 35-44 נוטים יותר מאחרים לתרום גם כסף וגם חפצים יחד (38.4% לעומת ממוצע של 30.1%). קיים קשר מובהק בין הנטייה לתרום וגיל. מתרשים 19 ניתן לראות כי הנטייה לתרום אך ורק תרומות פורמאליות עולה עם הגיל ואילו הנטייה לתרום בשני הערוצים יחד יורדת משמעותית בגילאי 65 ומעלה. שיעורי התרומה הבלתי פורמאלית בלבד נמוכים יחסית בכל הקבוצות. הנטייה לא לתרום כלל בולטת בגילאים הצעירים ביותר (18-24, בשיעור של 17.5%) והמבוגרים ביותר (65 ומעלה בשיעור של 17.1%). בקרב גילאי 55-64 רק 7.7% אינם תורמים כלל, ההיקף הנמוך ביותר מכל קבוצות הגיל. בשאר הקבוצות נע היקף האנשים שאינם תורמים כלל בין 11.4% ועד 12.9%.

תרשים 19: גיל ואופי התרומה

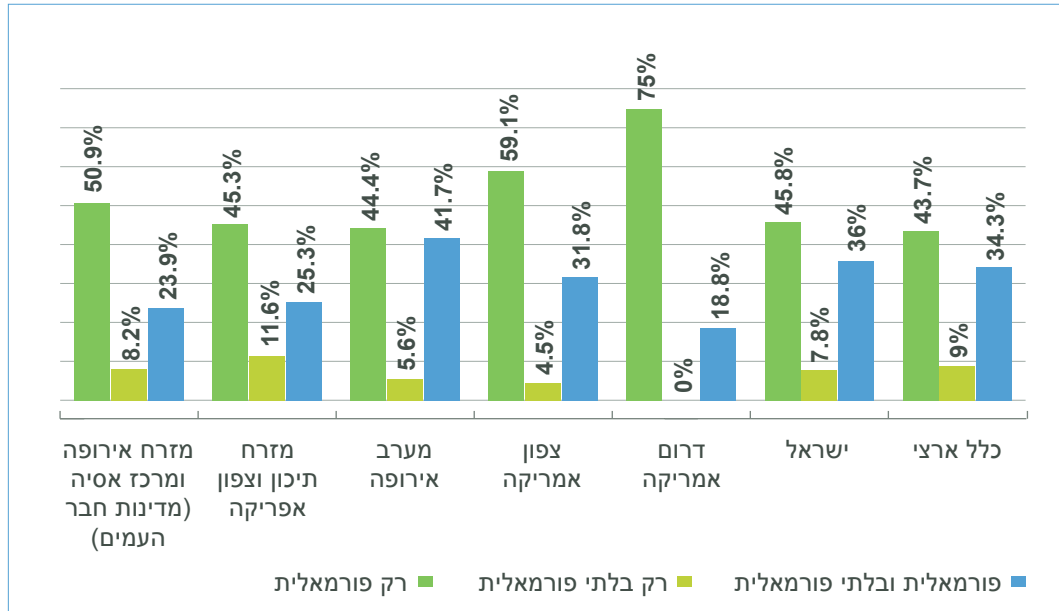
4.4.3 מוצא

אנשים מצפון ודרום אמריקה תורמים בשיעור הגבוה ביותר: אם נתבונן על סך כל התרומות הבלתי פורמאליות (תורמים רק באופן פורמאלי או בשני הערוצים יחד) נראה כי 90.9% מהנשאלים ממוצא צפון אמריקה ו-93.8% מהנשאלים מדרום אמריקה תורמים באופן פורמאלי (תרשים 20). נתון זה גבוה בהרבה מהשיעור הארצי של התרומה הפורמאלית (78%) וכך מקבוצות המוצא האחרות. גם אם נבחן את התורמים שבחרו בערוץ הפורמאלי כערוץ התרומה הבלעדי שלהם (רק תרומה פורמאלית, ללא התורמים בשני הערוצים יחד) נראה כי המגמה נשמרת ושוב, דרום אמריקה וצפון אמריקה מציגות את שיעורי התרומה הגבוהים ביותר (75% ו-59.1% בהתאמה).

בתרומות בלתי פורמאליות בלבד נראה כי מסתמנת תמונה שונה, 11.6% מתושבי המזרח התיכון וצפון אפריקה ציינו כי תורמים אך ורק באופן לא פורמאלי, נתון הגבוה מהשיעור הארצי (9%), מישראלים (7.8%) ומקבוצות המוצא האחרות. לעומתם, תושבי דרום אמריקה, צפון אמריקה ומערב אירופה תורמים משמעותית מתחת לממוצע הארצי.

כאשר נשאלו מה תורמים, נמצא כי בקרב ילידי ישראל 35% תרמו תרומה פורמאלית כספית, 13.3% תרמו רק חפצים, 29.1% תרמו גם וגם ו-22.6% לא תרמו כלל. יוצאי בריה"מ לשעבר נטו פחות מהישראלים לתרום תרומות פורמאליות (28.2% דיווחו שלא תרמו כלל), אך תרמו יותר כסף וחפצים גם יחד (38.5%). לעומת זאת, ילידי ארה"ב נטו פחות לתרום כסף בלבד אלא מרביתם, 61.9%, תרמו גם כסף וגם חפצים.

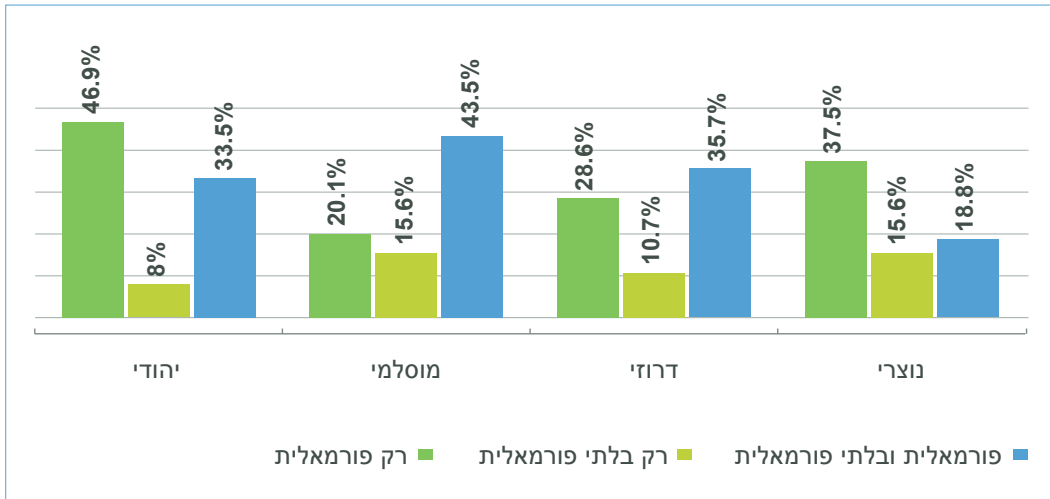
תרשים 20: מוצא ואופי התרומה

4.4.4 דת

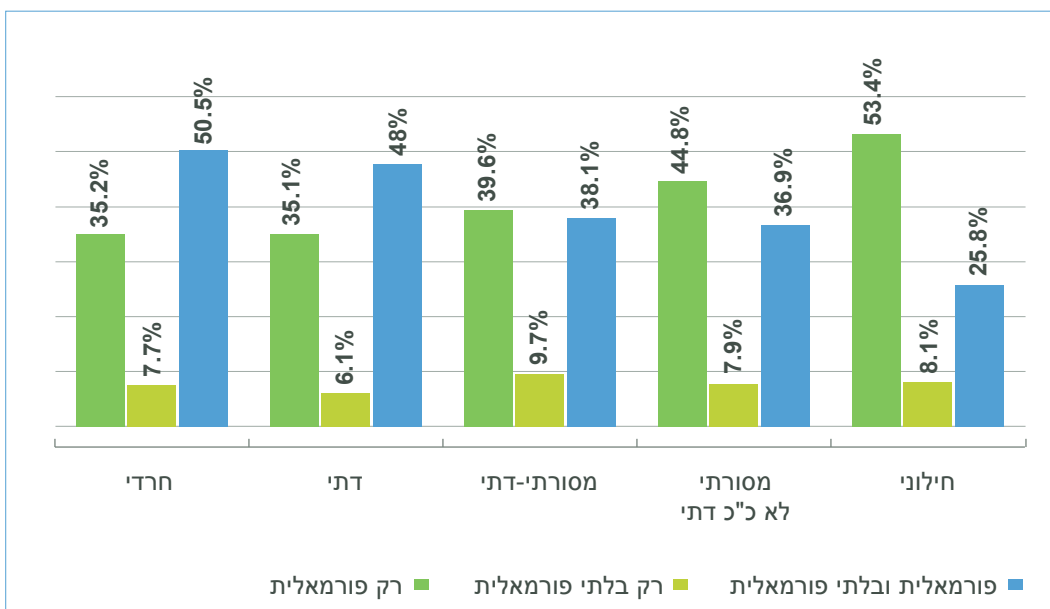
הבדלים מובהקים נמצאו בין המשיבים מהדתות השונות בנטייה לתרום (תרשים 21). אם נבחן תרומות באופן כללי (בכל הערוצים יחד) נראה כי יהודים תורמים בשיעור הגבוה ביותר. רק 11.6% מהיהודים אינם תורמים כלל לעומת 20.8% בקרב המוסלמים, 25% בקרב הדרוזים ו-28.1% בקרב הנוצרים. יהודים אף נוטים יותר מכל הדתות האחרות לתרום תרומה פורמאלית בלבד. 46.9% מהיהודים דיווחו כי תורמים פורמאלית בלבד לעומת 37.5% בקרב הנוצרים, 28.6% בקרב הדרוזים ו-20.1% בקרב המוסלמים. כאשר מנתחים את הנטייה לתרום בלתי פורמאלית, המגמה משתנה, מוסלמים ודרוזים מעדיפים את ערוץ התרומה הבלתי פורמאלי על פני הערוץ הפורמאלי, לעומת היהודים והנוצרים המעדיפים את הערוץ הפורמאלי. ובהתאם, יותר מוסלמים ודרוזים תורמים בערוץ זה (43.5% ו-37.5% בהתאמה) מיהודים ונוצרים (33.5% ו-18.8% בהתאמה). שוב, יתכן כי מדובר בנטייה לפעול פעילות קהילתית פחות רשמית ולתרום למוסדות דתיים מקומיים, מאשר לארגונים, נטייה שקשורה מחד בתרבות ומאידך בחוסר אמון בממסד (זיידאן, 2005).

תרשים 21: דת ואופי התרומה

בקרב האוכלוסייה היהודית נמצא קשר מובהק בין רמת הדתיות והנטייה לתרום (תרשים 22), נראה כי חילונים ומסורתיים-לא כל כך דתיים נוטים יותר מאחרים לתרום תרומות פורמאליות בלבד (53.4% ו-44.8% בהתאמה) וכי הנטייה לתרום בערוץ הפורמאלי עולה ככל שירודת רמת הדתיות. ברם, כאשר בוחנים את התרומה בשני הערוצים יחד, המגמה מתהפכת, הנטייה לתרום בשני הערוצים יחד עולה ככל שעולה רמת הדתיות.

תרשים 22: רמת דתיות ואופי התרומה

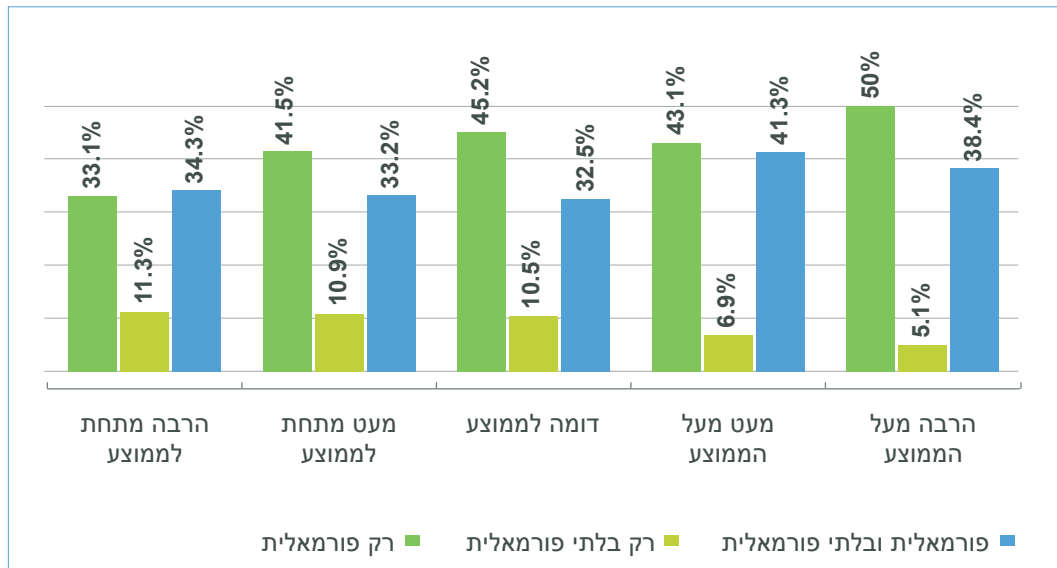

5.4.4 הכנסה והשכלה

הבדלים מובהקים נמצאו בין קבוצות הכנסה שונות והנטייה לתרום (תרשים 23). באופן טבעי נראה כי הנטייה לתרום תרומות פורמאליות סה"כ עולה עם ההכנסה. אך בחינה של הנטייה לתרום בשני הערוצים גם יחד או בערוץ הבלתי פורמאלי בלבד מעלה תמונה שונה. בערוץ הבלתי פורמאלי הנטייה לתרום יורדת ככל שעולה רמת ההכנסה. ואילו בקרב התורמים בשני הערוצים יחד, המשתכרים בדומה לממוצע או תחתיו נוטים לתרום פחות משתי קבוצות השכר הגבוהות יותר (המשתכרות מעט מעל או הרבה מעל הממוצע).

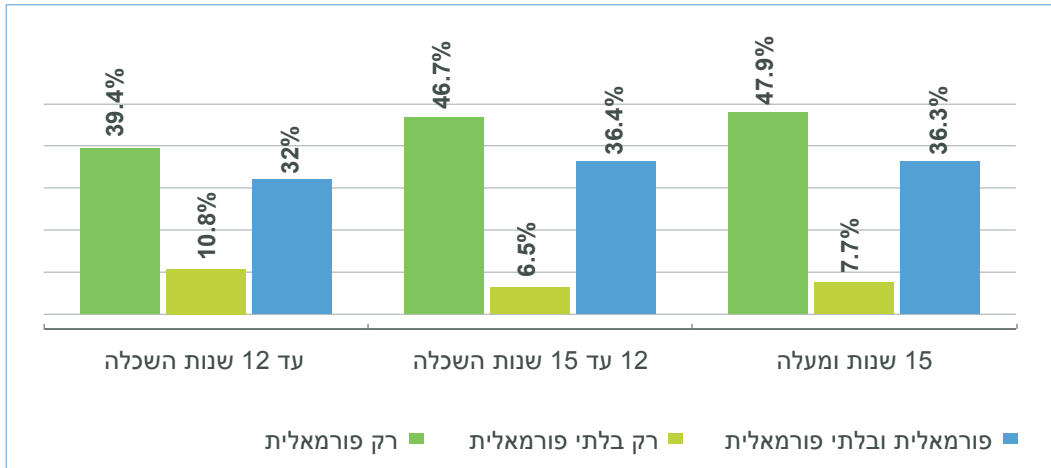
מעניין לראות שאין הבדלים משמעותיים בין הקבוצות באשר לנטייה לתרום רק כסף או רק חפצים, רק הנטייה לתרום גם כסף וגם חפצים עולה משמעותית עם ההכנסה: בעוד שרק 17.9% מבעלי הכנסה הרבה מתחת לממוצע תורמים את שניהם, 42.4% מבעלי הכנסה הרבה מעל הממוצע עושים זאת.

תרשים 23: אופי התרומה לפי רמת הכנסה

קשר מובהק נמצא גם בין רמת ההשכלה לבין הנטייה לתרום (תרשים 24). בתרומות בערוץ הפורמאלי בלבד או בשני הערוצים יחד מתקבל דפוס דומה. היקף התורמים בעלי עד 12 שנות לימוד נמוך מהיקף התורמים בעלי יותר מ-12 שנות לימוד, היינו, בשתי קבוצות ההשכלה הגבוהות יותר 15-12 שנות לימוד ו-15 שנות לימוד ומעלה. בתרומה בלתי פורמאלית המגמה הפוכה. היקף התורמים בעלי עד 12 שנות לימוד גבוה יותר משיעור התורמים בקבוצות ההשכלה הגבוהות יותר. בעלי השכלה גבוהה נוטים אף יותר מאחרים לתרום כסף וחפצים גם יחד (38.9% מבעלי 15 שנות השכלה ומעלה, לעומת 22.8% מבעלי עד 12 שנות השכלה).

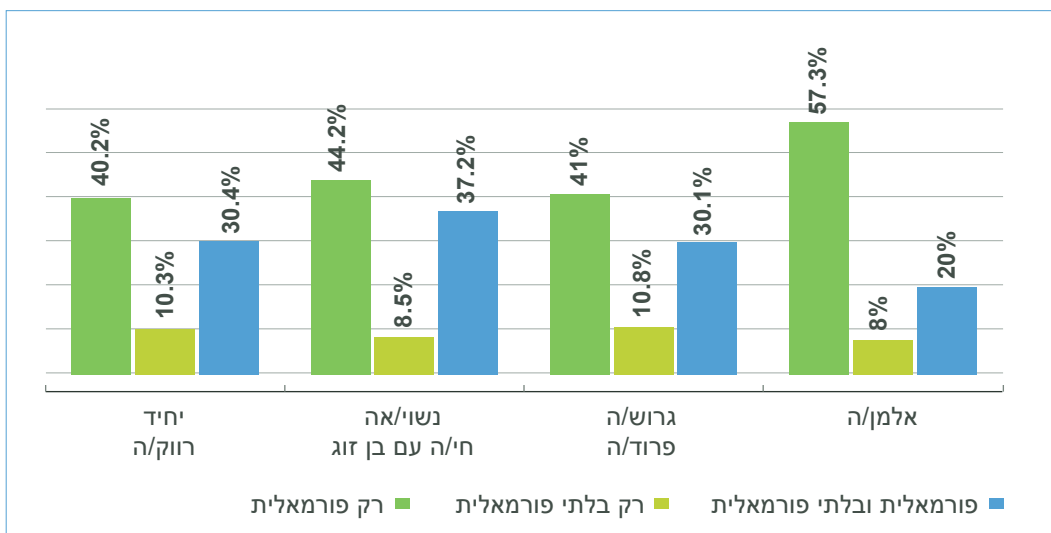
תרשים 24: השכלה ואופי תרומה

4.4.6 מצב משפחתי

נמצא קשר מובהק בין המצב המשפחתי ובין הנטייה לתרום. בכל הנוגע לתרומה פורמאלית בלבד, נראה כי אלמנים נוטים יותר מהקבוצות האחרות לתרום בערוץ זה (57.3% לעומת 40.2%-44.2% בקבוצות האחרות). בתרומה בשני הערוצים יחד, נראה כי הנטייה הפוכה - אלמנים נוטים לתרום משמעותית פחות מהקבוצות האחרות (20% לעומת 30%-37%). בתרומה בשני הערוצים יחד בלטו הנשואים עם שיעור התורמים הגבוה ביותר 37.2%. בתרומות בלתי פורמאליות בלבד נמצאו הבדלים מינוריים בלבד בין הקבוצות ונראה כי אין מגמה ברורה. רווקים וגרושים נטו יותר לתרום חפצים מאשר נשואים ואלמנים, ונשואים נטו יותר מאחרים לתרום גם כסף וגם חפצים (33% מהם עשו זאת לעומת 24.6% מהרווקים, למשל).

תרשים 25: מצב משפחתי ואופי התרומה

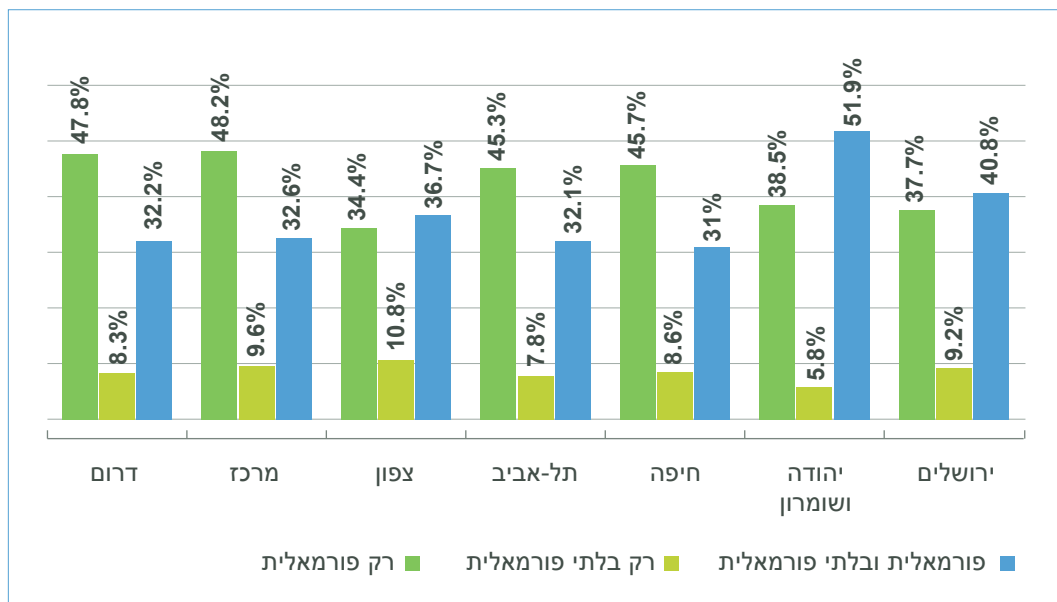
4.4.7 אזור מגורים

בדומה לקשר בין הנטייה להתנדב ואזור מגורים, הנטייה לתרום קשורה אף היא באופן מובהק באזור המגורים. נראה כי דפוסי התרומה באזור יהודה ושומרון, אזור הצפון ואזור ירושלים שונים מדפוסי התרומה באזורים האחרים (תרשים 26).

התרומה הפורמאלית הגבוהה ביותר נמצאה באזור יהודה ושומרון. 90.4% מתושבי אזור זה תרמו באופן פורמאלי בשנת 2008. דפוס התרומה ביהודה ושומרון שונה מהאזורים האחרים: תושבי אזור זה תרמו יותר מכל תושבי האזורים האחרים בשני הערוצים יחד (51.9%), ואף בשיעור העולה על שיעורי התרומות בערוץ הפורמאלי בלבד. בהתאם בתרומות בלתי פורמאליות בלבד, שיעור תושבי יהודה ושומרון התורמים בערוץ זה נמוך משיעור התושבים באזורים האחרים. אזור הצפון ואזור ירושלים מציגים אף הם דפוס השונה מהאזורים האחרים: בעוד במרבית האזורים עולה שיעור התרומה הפורמאלית בלבד על שיעור התרומה בשני הערוצים גם יחד, בשני האזורים הללו דומה שיעור התרומות בערוץ הבלתי פורמאלי בלבד לשיעור התרומות בשני הערוצים יחד, אם כי בירושלים מדובר בשיעור גבוה במעט מאזור הצפון (40.8%-ו-37.7% בירושלים לעומת 36.7%-ו-34.4% באזור הצפון).

תושבי יהודה ושומרון נטו יותר מאחרים לתרום כסף (40.4% לעומת ממוצע ארצי 34.6%) ולתרום כסף וחפצים גם יחד (34.6% לעומת 30.1% ממוצע) אך נטו פחות מאחרים לתרום רק חפצים או תרומות שוות כסף. בחיפה ובתל אביב נטו יותר מבאזורים אחרים להתמקד בתרומה חפצים.

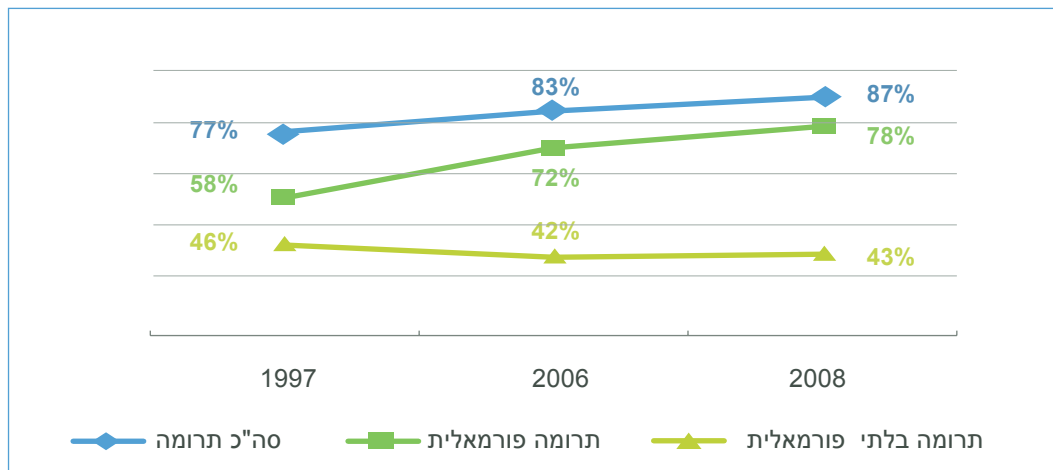
תרשים 26: אזור מגורים ואופי התרומה

4.5 השוואת הנתונים אודות התרומות לממצאים משנים קודמות

מהשוואת הנתונים אודות התרומה לאורך השנים נראה כי קיימת מגמת עלייה בהיקף התרומות, אך התבוננות מעמיקה יותר מראה כי את העלייה ניתן לשייך דווקא לעלייה בשיעור התרומות בערוץ הפורמאלי. בשנת 1997, עמד שיעור התרומה הכולל (פורמאלי ובלתי פורמאלי) על 77%, בשנת 2006 על 83% ואילו בשנת 2008 עמד שיעור התרומה על 87%. המשמעות היא שקיימת מגמת עלייה בתרומות הציבור, וכיום 13% בלבד מקרב האוכלוסייה אינו תורם כלל. בחינה נפרדת של הערוץ הפורמאלי מגלה עלייה של 21% בשיעור התורמים בעשור האחרון: החל מ-58% בשנת 1997, 72% בשנת 2006 ו-78% בשנת 2008. בערוץ הבלתי פורמאלי, לעומת זאת, לא ניתן לזהות מגמה דומה. שיעור התרומה הבלתי פורמאלית ירד מ-46% בשנת 1997 ל-43% בשנת 2008. נראה שתורמים ממשיכים להעדיף את הערוץ הפורמאלי על פני הבלתי פורמאלי. יתרה מכך, בעוד ב-1997 שיעור התורמים שתורמו בערוץ הבלתי פורמאלי באופן בלעדי עמד על 17%, וב-2006 עברו כרבע היה זה ערוץ התרומה הבלעדי, ב-2008 9% בלבד העדיפו את ערוץ התרומה הבלתי פורמאלי כערוץ התרומה הבלעדי. שינויים אלו עשויים לרמז על התחזקות תהליך הפורמליזציה של התרומות בציבור.

תרשים 27: שינויים בשיעורי התרומה לאורך השנים, 1997-2006-2008

היקפי התרומה עלו משמעותית הן בערוץ הפורמאלי והן בערוץ הבלתי פורמאלי בשנתיים האחרונות. סה"כ תרומה פורמאלית ממוצעת למשק בית ב-2006 לארגונים עמדה על 750 ש"ח וחציון 350, לעומת 2008, אז הממוצע עמד על 1,540 ש"ח, שינוי של כמעט פי 2 בממוצע. גם בתרומות הבלתי פורמאליות מדובר בצמיחה דומה: סה"כ תרומה בלתי פורמאלית ממוצעת בכסף וחפצים יחד עמדה בשנת 2006 על 1,277 ואילו בשנת 2008 עמדה על 2,440, שוב, כמעט פי 2.

5. תרומות איברים

5.1 נכונות לתרום איברים

לראשונה בסקר זה נבחנה הנטייה של הציבור הישראלי לתרום איברים לאחר המוות. השאלות התייחסו לתרומת איברים של הנשאלים וכן לתרומת איברים של בני משפחותיהם. כמחצית מהציבור, 55%, מוכנים שקרוביהם יתרמו את איבריהם לאחר מותם. יש לציין כי 21.2% סירבו לענות על השאלה, ואילו 23.8% טענו שלא יהיו מוכנים. ברם, מאחר וההחלטה לתרום נתונה בידי המשפחה, חשוב יותר לדעת כמה יהיו מוכנים לתרום את האיברים של קרוביהם. 46.6% מהציבור טענו כי יהיו מוכנים לתרום איברים של קרובים להם במקרה מוות. שאלה זו גררה אף יותר התנגדות מקודמתה, ו- 25.9% מהציבור סירבו להשיב כלל על השאלה. יתכן שהשאלה מעלה פחדים ורגשות קשים, או שיש חשש מעצם הדיון בנושא.

5.2 חתימה על כרטיס אדי

כרבע מהמשיבים (23.2%) דיווחו כי הם חתומים על כרטיס "אדי", כלומר יצרו התחייבות כתובה לתרום את איבריהם. מספר זה הוא גבוה מהצפוי, שכן על פי ארגון אדי והמרכז להשתלת איברים, רק 10% מהאוכלוסייה חתומים על הכרטיס (http://www.health.gov.il/transplant/about_adi.htm). 8.7% מהמשיבים דיווחו שחתמו על הכרטיס בשנה האחרונה, 9.5% דיווחו כי חתמו בשנתיים האחרונות, 5.1% חתומים על הכרטיס כבר שלוש שנים, ואילו 12.2% טענו כי הם חתומים על הכרטיס כבר 10 שנים. כאשר נשאלו המרואיינים מה גרם להם לחתום על הכרטיס השיבו רבע מהם (25.7%) שהיו אלה סיפורים בתקשורת שהניעו אותם לחתום. בשנים האחרונות התקשורת הישראלית התגייסה להביא לציבור כתבות רבות בנושא, וניכר כי הייתה לכך השפעה חיובית. עוד עולה מהנתונים כי מתן הזדמנות לאנשים לחתום מעלה את הסיכוי שהם יחתמו- כשליש מהנשאלים חתמו כי היו במקום שניתן היה לחתום או יכלו לחתום עם חידוש הרישיון. מודעות אישית והיכרות עם מישהו שזקוק לתרומה היו גם הן בין הסיבות המובילות לחתימה על הכרטיס (לוח 8).

לוח 8: הסיבות העיקריות לחתימה על כרטיס אדי

אחוז המסכימים	הסיבה העיקרית לחתימה על כרטיס אדי
25.7%	סיפורים בתקשורת
17.1%	הייתי במקום שבו אפשר היה לחתום
12.5%	חידוש רשיון הנהיגה
7.3%	היכרות עם מישהו שזקוק לתרומה או נתרם
6.0%	מודעות לחשיבות הנושא
5.7%	לא יודע/ן לא זוכר
4.1%	הצלת חיים
3.3%	מקום העבודה או הלימודים
3.0%	בהמלצת חברים שחתמו
2.7%	מחויבות אישית שלי
2.4%	רצון לעזור לאחרים
2.2%	אידיאולוגיה/ מוסר/ ערכים
1.6%	נתקלתי במודעה באינטרנט/ עיתון
1.4%	פנו אלי
1.4%	אין לי צורך באיברים לאחר המוות

5.3 מניעים וחסמים לתרומת איברים

בנוסף, ניסינו לעמוד על המניעים העיקריים לתרומת איברים מקרב המוכנים לתרום. הרוב המכריע (76.8%) ציינו שהם רוצים לתרום איברים כי זו דרך להציל חיים. מניע נוסף, חשוב הרבה פחות, היה "כי זו דרך להמשיך את החיים לאחר המוות" – 16.9% הסכימו איתו. שאר המניעים זכו להסכמות בודדות בלבד.

כאמור, כרבע מהמשיבים טענו במפורש שאינם מוכנים שיתרמו את איבריהם לאחר מותם (כאשר אחוז גבוה נוסף סירב לענות), וכרבע טענו במפורש שלא יהיו מוכנים לתרום את אברי הקרובים להם. ניסינו לעמוד על החסמים העיקריים למוכנות לתרום איברים. רק 27% מהמשיבים היו מוכנים להסביר מדוע אינם מוכנים לתרום איברים, ולמעלה ממחציתם (56.8%) ייחסו זאת לסיבות הלכתיות. 13.2% טענו כי הם פוחדים, 10.8% טענו כי הם רוצים להיקבר בשלמות, ואילו 8.2% חוששים שלא יעניקו להם טיפול רפואי מקסימלי. 6.2% אמרו שמדובר בסוגיה קשה והם טרם החליטו. מבין אלו שאינם מוכנים לתרום איברים כיום, 47.9% טענו כי אין שום סיכוי שישנו את דעתם בעתיד, 15% אמרו שהסיכוי הוא נמוך, 25.5% - סיכוי בינוני, ו- 11.6% אמרו שהסיכוי הוא גבוה עד גבוה מאוד.

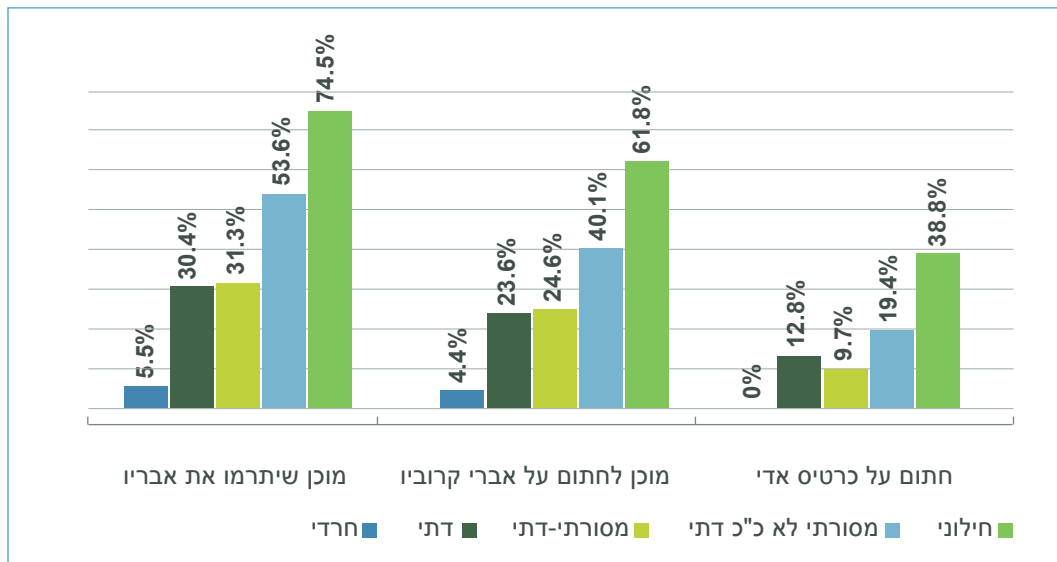
5.4 פרופיל המוכנים לתרום איברים

גברים נטו באופן מובהק להסכים שיתרמו את איבריהם יותר מנשים: 60.6% מהגברים לעומת 50.5% מהנשים. ובהתאם, יותר גברים חתומים לפי הצהרתם על כרטיס אדי מנשים: 26.2% מהגברים לעומת 20.8% בלבד מהנשים. בנוסף, גברים גם היו מוכנים לתרום את איברי קרוביהם יותר מנשים: 50.4% מהגברים לעומת 43.4% מהנשים. יותר נשים הסבירו את הסירוב שלהן לחתום בתחושת פחד כללית מאשר גברים (13.8% לעומת 4.3%).

מבחינת הקשר בין הנכונות לתרום איברים וגיל הנשאלים עולה כי הנכונות לתרום איברים עולה עם הגיל: 49.1% מבני 18-24 היו מוכנים שיתרמו את איבריהם לעומת 62% מבני 65 ומעלה, אך לא נמצאו הבדלים מובהקים בין קבוצות הגיל באשר לנכונות לתרום איברים של קרובים להם או באשר להיותם חתומים על כרטיס אדי, אם כי בני 18-24 נוטים הרבה פחות מאחרים להיות חתומים על הכרטיס (רק 14.9% חתומים לעומת ממוצע של 23.2%). מעניין לציין שדווקא בני 65 ומעלה ציינו פחות את המניע "זו דרך להמשיך את החיים לאחר המוות" מאשר קבוצות גיל אחרות, אלא יותר את המניע "זו דרך להציל חיים" (כ-82.6% מבני 65 ומעלה הסכימו עם היגד זה).

באופן לא מפתיע, יש קשר הדוק ומובהק בין רמת הדתיות לבין הנכונות לתרום איברים, אך הפערים בין הקבוצות נמצאו מובהקים וגבוהים מהצפוי. כאמור, 55.7% מהציבור מוכנים לתרום איברים, אך בעוד 74.5% מהחילונים מוכנים לעשות זאת, רק 5.5% מהחרדים מוכנים. 61.8% מהחילונים מוכנים לתרום את איברי קרוביהם, לעומת 4.4% מהחרדים. ובעוד ש-38.8% מהחילונים חתומים לפי הצהרתם על כרטיס אדי, אף לא חרדי אחד שהשתתף במדגם חתום על הכרטיס. 84.4% מהחילונים ראו את חשיבות התרומה בהיותה דרך להצלת חיים. 86.4% מהחרדים מסרבים לתרום תלו את אי-נכונותם לתרום איברים בסיבות הלכתיות.

תרשים 28: תרומת איברים לפי רמת דתיות

לא נמצאו הבדלים מובהקים בין אנשים מקבוצות דתיות שונות באשר למוכנות שיתרמו את איברייהם לאחר מותם, אך מוסלמים ונוצרים נוטים באופן מובהק להסכים לתרום את איברי קרוביהם יותר מאשר יהודים ודרוזים. יחד עם זאת, רק מעטים מהלא-יהודים חתומים על כרטיס אדי, למשל 3.9% מהמוסלמים לעומת 26% מהיהודים. מוסלמים נטו הרבה יותר להסכים כי תרומת איברים היא דרך להמשיך את החיים לאחר המוות (39.8% הסכימו, לעומת רק 14.1% מהיהודים) אך פחות – שזו דרך להציל חיים (רק 50% הסכימו לעומת 80% מהיהודים). החסמים העיקריים לתרומת איברים בקרב מוסלמים היו סיבות הלכתיות והרצון להיקבר בשלמות (19.6% מהמוסלמים ציינו סיבה זו לעומת 6.3% מהיהודים).

לא נמצא קשר מובהק בין מצב משפחתי ונכונות לתרום איברים, למעט העובדה שאלמנים היו מוכנים הרבה יותר מאחרים שיתרמו את אברייהם לאחר מותם (64% לעומת ממוצע של 55%). לעומת זאת, נמצא קשר חיובי מובהק בין רמת הכנסה לבין נכונות לתרום איברים: 70.7% מבעלי הכנסה גבוהה בהרבה מהממוצע הסכימו שיתרמו את איברייהם לאחר מותם, לעומת 46% בלבד מבעלי הכנסה הרבה מתחת לממוצע. הבדלים דומים נמצאו גם באשר לנכונות לתרום את איברי קרוביהם (62.1% לעומת 40.6% בהתאמה) ובאשר להיותם חתומים על כרטיס אדי (38.4% לעומת 12.5% בלבד, בהתאמה). כמו כן נמצא קשר חיובי מובהק בין רמת ההשכלה לבין הנכונות לתרום איברים, לתרום את איברי הקרובים ולחתום על כרטיס אדי.

6. דיון בקבוצות שונות בחברה הישראלית

על מנת לקבל תמונה כללית על קבוצות שונות בחברה, נעשה ניסיון לרכז את המידע על כלל הפעילות הפילנתרופית שלהן, היינו שיעור הפעילות והיקפיה. בכל הנוגע להתנדבות, עמד שיעור ההתנדבות הכולל, הן בערוץ הפורמאלי והן בערוץ הבלתי פורמאלי יחד על 48%. היקף ההתנדבות כלל את סך השעות החודשיות שמקדיש האדם להתנדבות הפורמאלית בכלל הארגונים בהם מתנדב וכן את סך השעות החודשיות שמקדיש האדם להתנדבות בלתי פורמאלית עם אדם/משפחה. לפיכך, עמד היקף ההתנדבות הכולל על ממוצע של 23.6 שעות חודשיות וחציון של 10 שעות. בהערכת התרומה הכוללת, כלל שיעור התופעה את שיעור התורמים בשני הערוצים, פורמאלי ובלתי פורמאלי יחד, ועמד על 87%.

6.1 פילנתרופיה ומגדר

בבדיקת הפרופיל הפילנתרופי לגברים ולנשים, נראה כי גם בתרומה וגם בהתנדבות קיים שוני בין המינים. מבדיקת הנטייה להתנדבות עולה כי סה"כ גברים מתנדבים מעט יותר מנשים (49.6% לעומת 46.3% בהתאמה) והם אף נוטים להקדיש להתנדבות יותר שעות (26.7 שעות חודשיות בקרב גברים לעומת 20.8 שעות חודשיות בקרב נשים). בבדיקת הנטייה לתרום עולה כי שיעור הנשים התורמות גבוה מעט משל גברים (88.3% מהנשים תורמות לעומת 85.1% מהגברים) כיצד ניתן להסביר את ההבדלים הללו? נבחן משתנים נוספים המשפיעים על הפילנתרופיה בקרב נשים וגברים, בניסיון להשיב על שאלה זו.

6.1.1 התנדבות ומגדר

בקרב הגברים קיים קשר מובהק בין הנטייה להתנדב ובין רמת הדתיות והמצב המשפחתי (תרשים 29א). קיים קשר חיובי וישיר בין רמת הדתיות והתנדבות, הנטייה להתנדב עולה ככל שעולה רמת הדתיות. 86% מגברים החרדים מתנדבים לעומת 40% בלבד בקרב החילוניים. אלמנים מתנדבים בשיעור הגבוה ביותר בעוד הגרושים מתנדבים בשיעור הנמוך ביותר (59% לעומת 35% בהתאמה), וגברים עם ילדים מתנדבים יותר מגברים ללא ילדים (53% לעומת 45% בהתאמה). עבור נשים לעומת זאת, נמצאה ההתנדבות קשורה קשר מובהק בהשכלה בלבד. נשים בעלות יותר מ-12 שנות לימוד מתנדבות יותר מנשים בעלות פחות מ-12 שנות לימוד (54%-ו-51% לעומת 41% בהתאמה).

מההשוואה בין גברים ונשים ניתן לראות כי נשים רווקות וגרושות מתנדבות יותר מגברים במצב משפחתי דומה, בעוד בקרב נשואים ואלמנים המגמה מתהפכת- שיעור הגברים המתנדבים גבוה משיעור הנשים. בכל קבוצות הדת פרט לחילוניים שיעור הגברים המתנדבים עולה על שיעור הנשים, בקרב בעלי הילדים גברים מתנדבים יותר מנשים אך עבור אלו שאין להם ילדים ההבדלים זניחים. בכל

הנוגע להשכלה התמונה מעט מורכבת יותר- בקרב בעלי השכלה בסיסית (עד 12 שנות לימוד) וגבוהה מאוד (מעל 15 שנות לימוד) גברים מתנדבים מעט יותר מנשים, אך בקרב בעלי השכלה גבוהה (12-15 שנות לימוד) נשים מתנדבות יותר.

הפערים לרעת נשים בשיעורי ההתנדבות קשורים מן הסתם לנטל הכפול שמוטל על נשים בחברות מודרניות – אף כי הן נדרשות לצאת לשוק העבודה ולהיות מועסקות בשכר כמו הגברים, עדין מרבית נטל משק הבית והטיפול בילדים מוטל עליהן (ראו למשל אצל Moen, 1989). עקב כך יש להן הלכה למעשה שתי משרות – האחת בשכר במקום העבודה, והשנייה ללא שכר במשק הבית. נטל כפול זה מותיר להן פנאי מועט יחסית להקדיש לפעילות התנדבותית.

6.1.2 תרומה ומגדר

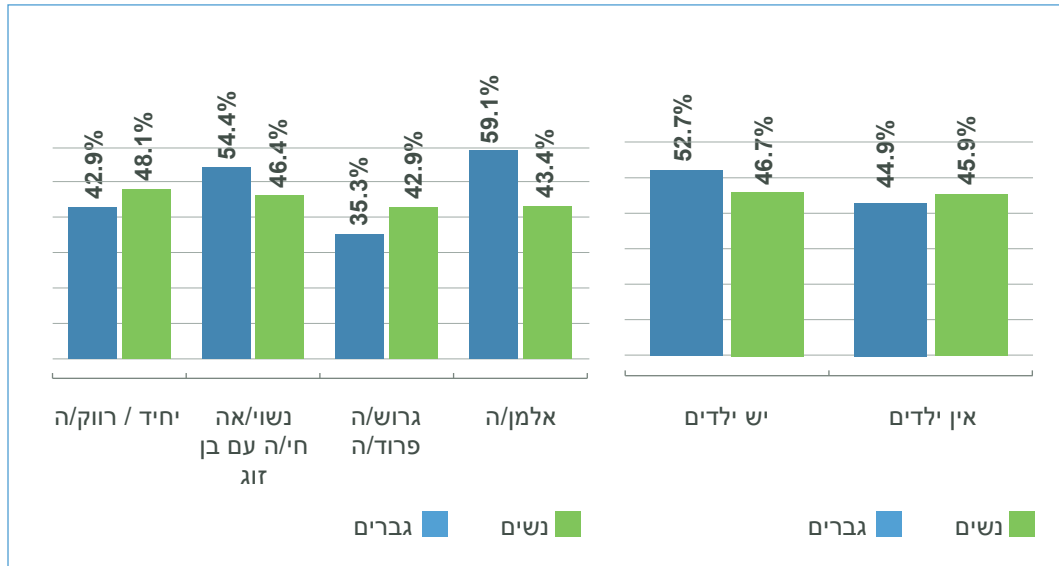
נראה כי בכל הנוגע לתרומה, עבור גברים קיים קשר מובהק בין תרומה והכנסה, בין תרומה ובין היות הגבר הורה (יש/אין ילדים) וכן בין תרומה והמצב המשפחתי (תרשים ב.29). בקרב הגברים, שיעור הנשואים התורמים גבוה מיתר הקבוצות בעוד שיעור הרווקים והגרועים התורמים הוא הנמוך ביותר (90% לעומת 79% בהתאמה). גברים עם ילדים תורמים בשיעור גבוה יותר מגברים ללא ילדים (89% לעומת 80% בהתאמה) ולבסוף, ככל שעולה רמת ההכנסה כך עולה הנטייה לתרום. 91% מהמשתכרים הרבה מעל הממוצע תורמים בעוד רק 72% בקרב המשתכרים הרבה מתחת לממוצע תורמים. בבחינת פרופיל התרומה של הנשים נראה כי גם עבור נשים מקושרת הנטייה לתרום באופן מובהק עם הכנסה והיותן הורים (יש ילדים או אין), אך שוב, גם כאן כמו בנטייה להתנדבות, ובניגוד לממצאים אצל הגברים, נמצאה ההשכלה קשורה קשר מובהק לשיעור התרומה. יותר נשים עם ילדים תורמות מנשים ללא ילדים (90% לעומת 83% בהתאמה), בדומה לגברים. גם עבור נשים קיים קשר ישיר בין הכנסה והנטייה לתרום, אך הפערים בין הקבוצות מצומצמים יותר. 97% מהמשתכרות הרבה מעל הממוצע תורמות לעומת 82% מהמשתכרות הרבה מתחת לממוצע. נמצא כי נשים בעלות עד 12 שנות השכלה תורמות בשיעור נמוך יותר מנשים בעלות יותר מ-12 שנות השכלה (82% לעומת 94% בהתאמה).

נראה כי בכל המשתנים הסוציו דמוגרפים שנבדקו על כל רמותיהם, נשים תורמות בשיעור גבוה מעט מגברים. היות שתרומה אינה מצריכה פנאי כשם שמצריכה ההתנדבות, הנטל התעסוקתי הכפול של נשים אינו מהווה מחסום בפני תרומה, ואכן שיעור התרומה הגבוה יחסית של נשים מעיד שהנכונות הפילנתרופית קיימת אצל נשים לא פחות מאשר בקרב הגברים.

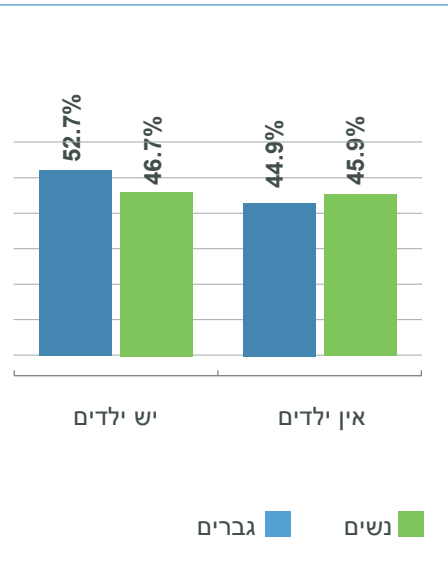
תרשים 29: שיעור הפילנתרופיה לפי מגדר ומשתנים דמוגרפיים

א. שיעור ההתנדבות

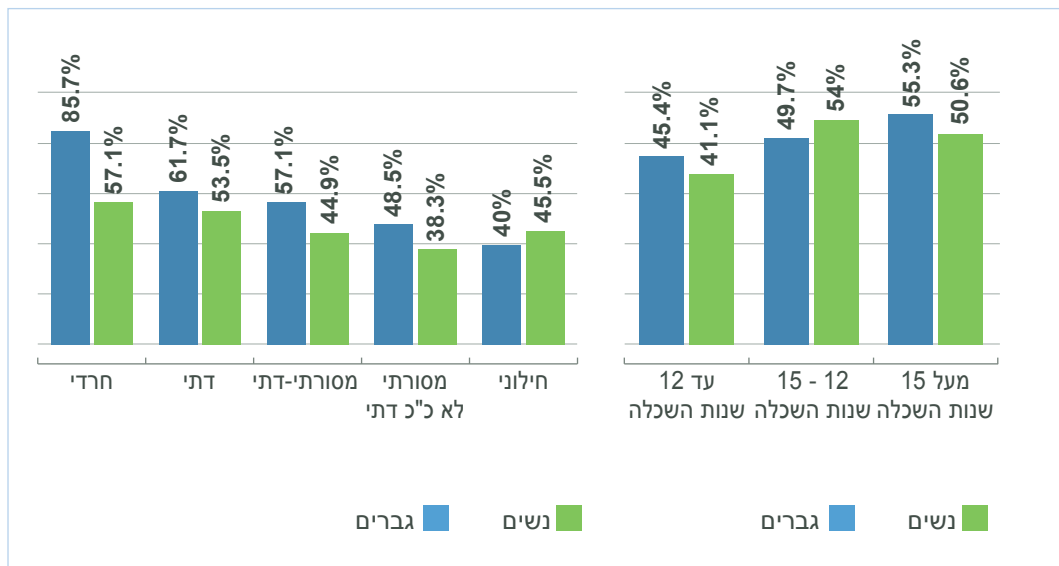
מגדר ומצב משפחתי

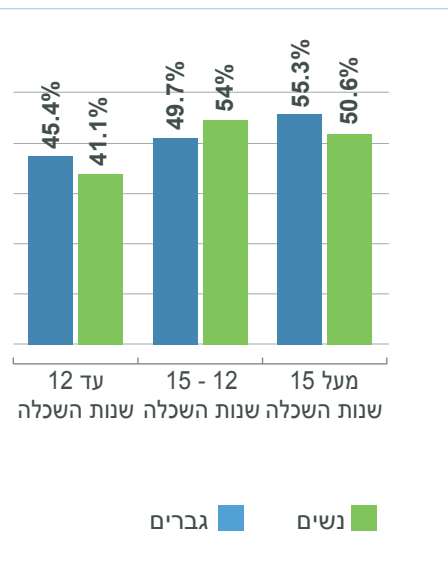
מגדר וילדים

מגדר ורמת דתיות

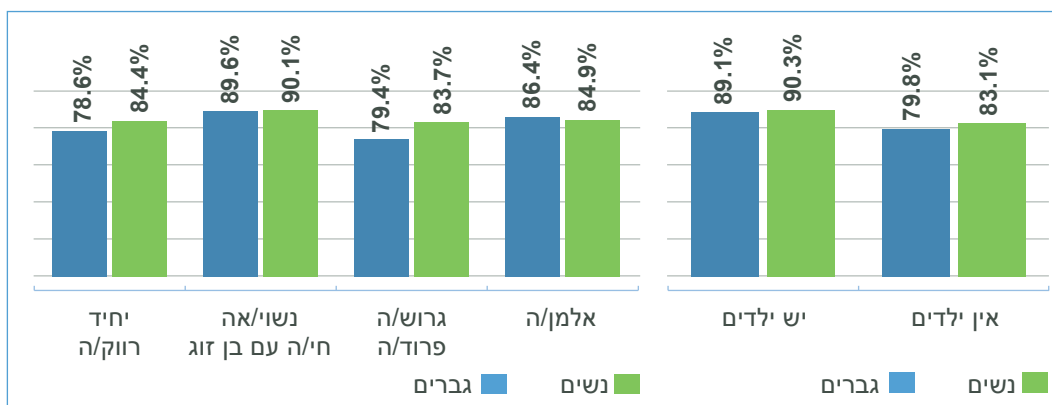

מגדר והשכלה

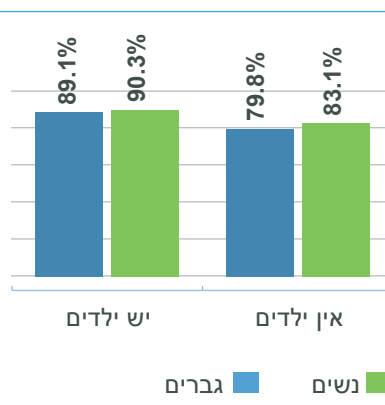

ב. שיעור התרומה

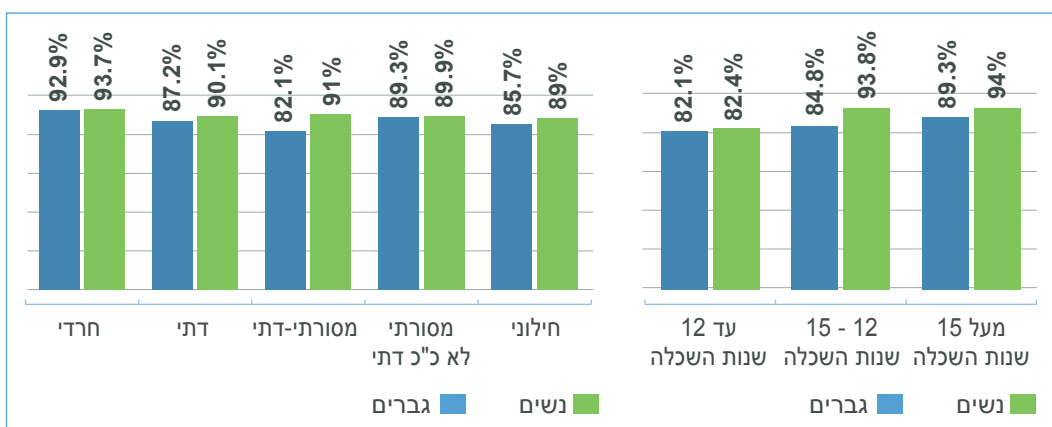
מגדר ומצב משפחתי

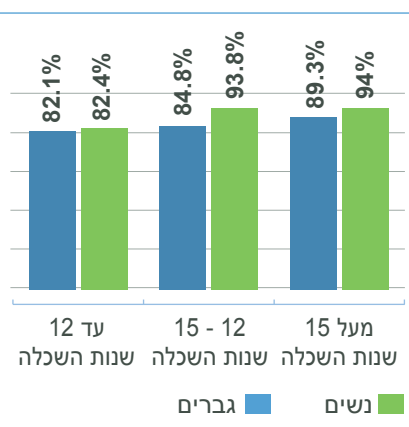
מגדר וילדים

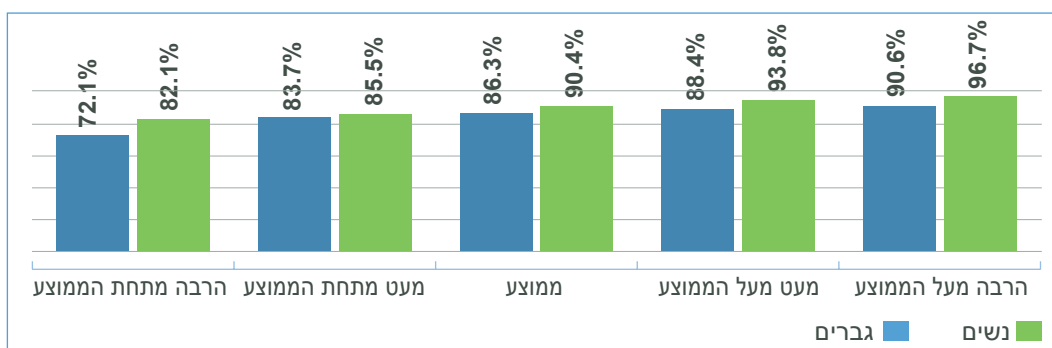
מגדר ורמת דתיות

מגדר והשכלה

שיעור התרומה: מגדר ורמת הכנסה

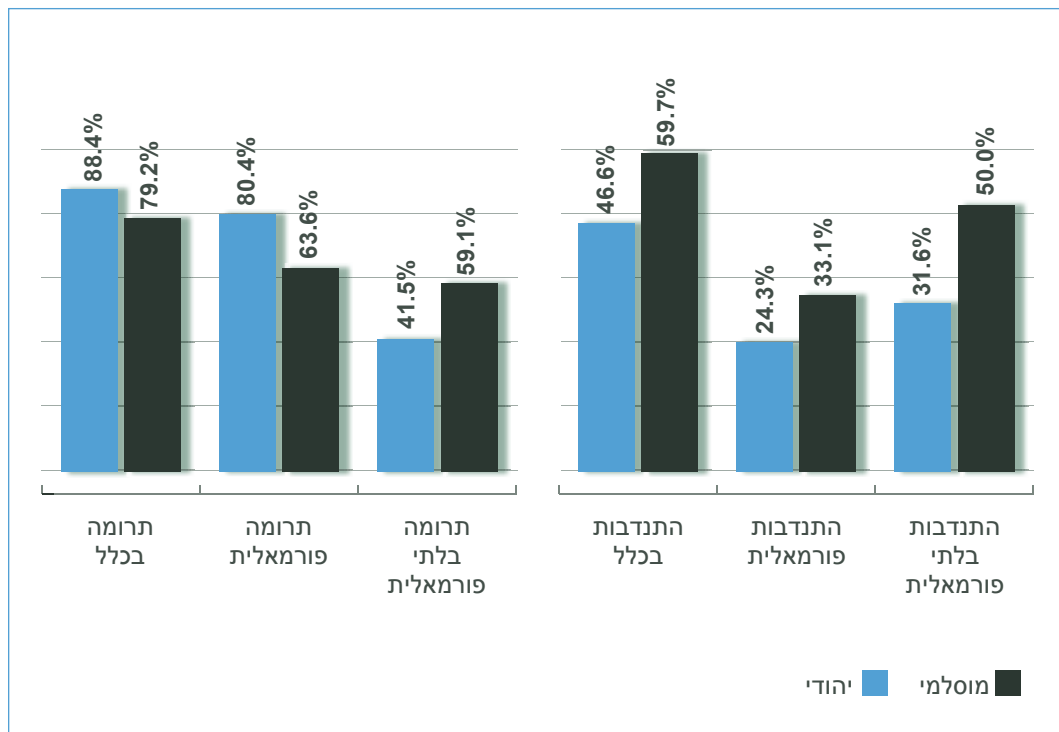

6.2 פילנתרופיה בקרב יהודים ומוסלמים

הפרופיל הפילנתרופי של מוסלמים ויהודים מעלה כי מוסלמים מתנדבים סה"כ בשיעור גבוה יותר מיהודים (59.7% לעומת 46.6%) (תרשים 30). מגמה זו נשמרת גם בהתנדבות פורמאלית וגם בהתנדבות בלתי פורמאלית, אך אין הבדל בהיקף השעות הממוצע שהם מקדישים להתנדבות (ממוצע של 24 שעות חודשיות גם עבור מוסלמים וגם עבור יהודים).

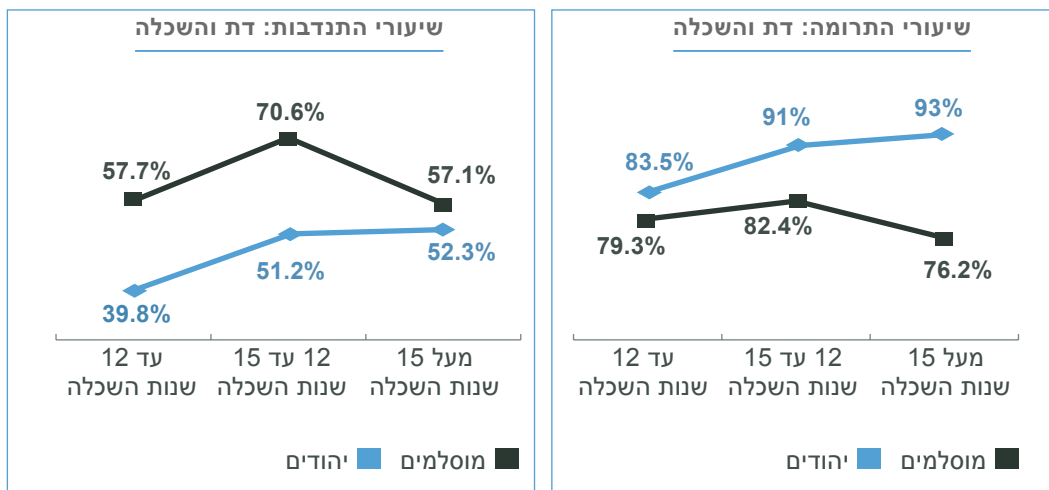
בדיקת שיעור התרומה מעלה כי יהודים נוטים לתרום בשיעור גבוה יותר ממוסלמים (88% לעומת 79.2%). הדבר נכון גם בכל הנוגע לתרומה פורמאלית (80.4% לעומת 63.6%), אך נראה כי מוסלמים מעדיפים את התרומה בערוץ הבלתי פורמאלי והם תורמים יותר מיהודים בערוץ זה (59.1% לעומת 41.5%).

תרשים 30: שיעורי הפילנתרופיה בקרב מוסלמים ויהודים

כדי להבין את מקורות השוני נבחנו משתנים נוספים המשפיעים על הפילנתרופיה בקרב יהודים ומוסלמים. מבחינת ההשכלה נראה כי בשני המקרים, תרומה והתנדבות, נשמרת המגמה הכללית, היינו, מוסלמים מתנדבים בשיעור גבוה יותר בעוד יהודים תורמים בשיעור גבוה יותר. עם זאת נראה כי קיים שוני בולט אחד - בהתנדבות ככל שעולות שנות ההשכלה מצטמצם הפער בין מוסלמים ויהודים, ואילו בתרומה, נראה כי ככל שעולות שנות ההשכלה הפער גדל (תרשים 31).

תרשים 31: שיעורי הפילנתרופיה והשכלה בקרב יהודים ומוסלמים

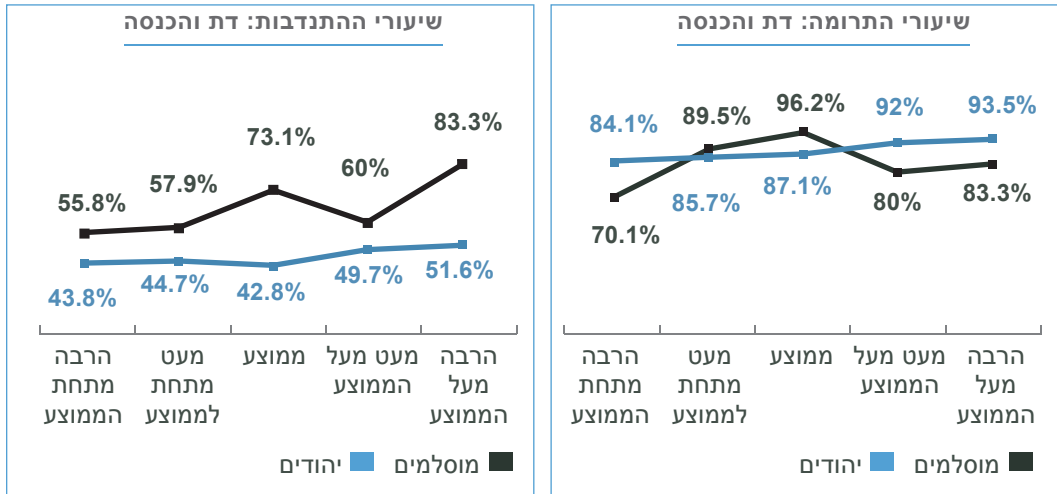

הנתונים אודות שיעורי ההתנדבות והכנסה בקרב מוסלמים ויהודים (תרשים 32) מראים כי, בכל רמות ההכנסה מוסלמים מתנדבים בשיעור גבוה מיהודים, אך בקרב המשתכרים סביב הממוצע או הרבה מעל הממוצע הפער בשיעור המתנדבים המוסלמים והיהודים הוא משמעותי במיוחד (73.1% בקרב המוסלמים ו-42.4% בקרב היהודים עבור שכר ממוצע; 83.3% בקרב מוסלמים ו-51.6% בקרב יהודים בקרב המשתכרים הרבה מעל הממוצע).

שיעורי התרומה מציגים תמונה מעט יותר מעורבת. למרות שבאופן כללי צוין קודם כי יהודים תורמים בשיעור גבוה יותר ממוסלמים, נראה כי מגמה זו אינה נשמרת לאורך רמות השכר השונות. בקרב הקבוצות המשתכרות בסביבות הממוצע או מעט מתחת, נוטים מוסלמים לתרום בשיעור גבוה יותר, בעוד בשאר הקבוצות נוטים יהודים לתרום בשיעור גבוה יותר. הפער הגדול ביותר מופיע בקבוצה המשתכרת מעט מעל הממוצע, בה קיים פער של 12% בין שיעור התרומה בקרב היהודים למוסלמים, אך היקף התרומה של המוסלמים גבוה באופן בולט מאוד.

ההעדפה הרבה בקרב מוסלמים יחסית ליהודים להתנדבות, שבה המתנדב יוצר לרוב קשר ישיר עם מוטבי התנדבותו, על פני תרומה, ולפילנתרופיה בלתי פורמאלית בכלל, שוב – שבה יש קשר ישיר עם המוטבים, משקפת את החשיבות הרבה באופן יחסית של הקהילה ותחושת הקהילתיות בקרב אזרחי ישראל בני דת האיסלאם.

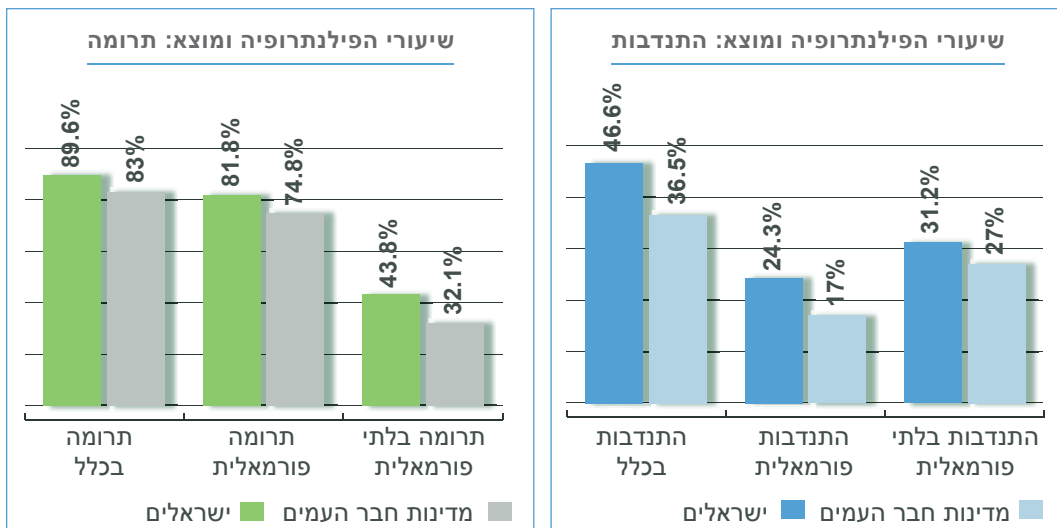
תרשים 32: שיעורי הפילנתרופיה והכנסה בקרב יהודים ומוסלמים

6.3 פילנתרופיה וארץ המוצא: ילידי ישראל ויוצאי ברית המועצות

שתי קבוצות נוספות שנבחנו לעומק היו ילידי ישראל למול יוצאי מדינות חבר העמים. תרשים 33 מתאר את שיעורי הפילנתרופיה והיקפיה לפי ארץ המוצא בקבוצות שנבחרו. קיים קשר מובהק בין קבוצות המוצא והנטייה להתנדב. נראה כי באופן כללי ילידי ישראל מתנדבים בשיעור גבוה יותר מיוצאי מדינות חבר העמים, ומגמה זו נשמרת גם בהתנדבות פורמאלית וגם בהתנדבות בלתי פורמאלית. בתרומה מתקבלת תמונה דומה. גם במקרה זה קיים קשר מובהק בין תרומה וקבוצות המוצא. באופן כללי, ילידי ישראל תורמים בשיעור גבוה יותר מיוצאי מדינות חבר העמים, ומגמה זו נשמרת גם בתרומה הפורמאלית וגם בתרומה הבלתי פורמאלית.

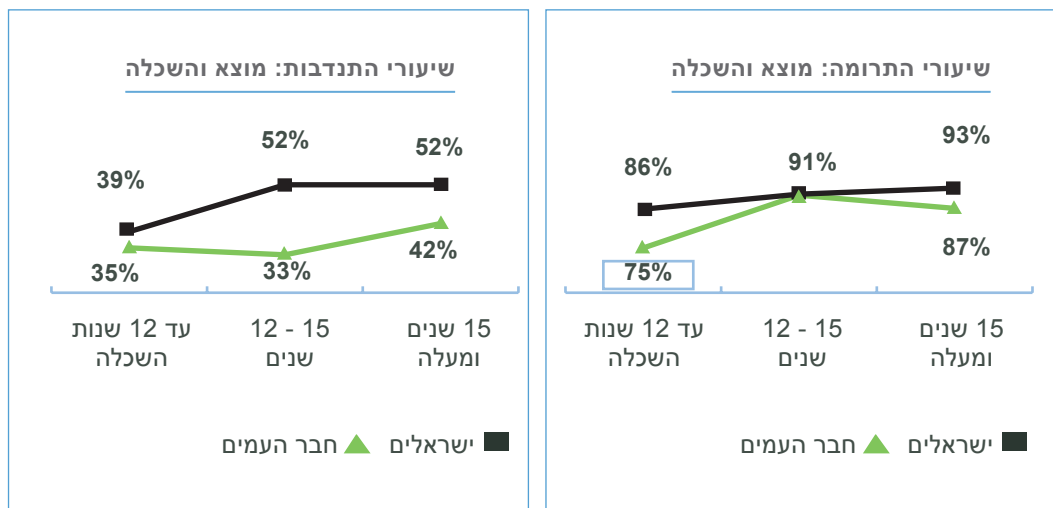
תרשים 33: שיעורי הפילנתרופיה לפי ארץ המוצא

משתנה ההשכלה מעלה נתונים מעניינים מאוד בנוגע לקבוצות השונות בכל הנוגע להתנדבות. נראה כי מעבר לעובדה שילידי ישראל מתנדבים יותר, הפערים בשיעור ההתנדבות בינם לבין יוצאי מדינות חבר העמים גדולים במיוחד בקרב בעלי השכלה של 12-15 שנות לימוד (52% מתנדבים בקרב הישראלים לעומת 33% בלבד בקרב יוצאי מדינות חבר העמים). גם בקבוצת המשכילים מאוד, 15 שנות השכלה ומעלה, נשמרת מגמה זו ושיעור ילידי ישראל המתנדבים גבוה משיעור יוצאי חבר העמים, אם כי בהפרש קטן יותר (52% לעומת 42% בהתאמה) (תרשים 34).

בכל הנוגע לשיעור התרומות נראה כי גם פה יותר ילידי ישראל תורמים מיוצאי מדינות חבר העמים אך רק ברמות ההשכלה הגבוהות (מעל 15 שנים) והנמוכות (עד 12 שנים). בקרב בעלי השכלה של 12-15 שנות לימוד לא קיים הבדל כלל בין ילידי הארץ ויוצאי חבר העמים.

תרשים: 34 שיעורי הפילנתרופיה בקרב ישראלים ויוצאי חבר העמים לפי השכלה

פערים בין עולי חבר העמים וילידי הארץ נמצאו גם בסקר הקודם, אז הסברנו את הפערים בכך שהעולים עסוקים בבעיות היום-יום ובמאמצי ההתבססות בארץ החדשה, או שישנם מחסומים המונעים את ההתנדבות: ידע לא מספק בשפה העברית, או מנטליות שונה בקשר לתפיסת ההתנדבות (כך, לוינסון וגדרון, 2007). הבענו ציפייה שהפערים בין הישראלים החדשים - עולים ממדינות חבר העמים - ובין הישראלים הוותיקים יצטמצמו עם הזמן. נראה כי ציפייה זו טרם התממשה.

7. סיכום

מעבר לדיון האקדמי בדפוסי הפילנתרופיה של הציבור הישראלי, יש להבנת ההתנהגות הפילנתרופית של הציבור בישראל חשיבות מעשית רבה, הן לארגוני המגזר השלישי, הן לקובעי מדיניות, ולכל מי שרווחתה של החברה בישראל חשובה לו. למרות הגידול שעליו אנו מצביעים במחקר זה בשיעורי ובהיקפי הפילנתרופיה של משקי בית בישראל, עדיין יש פוטנציאל רב לגידול בשיעורי והיקפי ההתנדבות. באשר לתרומות, נראה שלשיעורי התרומה אין עוד הרבה לאן לגדול, אך יש עוד הרבה מה לעשות כדי להגדיל את היקפי התרומות ולעודד תרומות חוזרות ונשנות. קריאה קפדנית של ממצאי הדו"ח יכולה לסייע למי שמעוניינים לעודד פילנתרופיה במלאכתם, תהי מלאכה זו גיוס מתנדבים לארגון מסוים, או קידום הרוח ההתנדבותית בחברה בכללותה.

כך למשל, יכולים ארגוני מגזר שלישי המעוניינים לגייס מתנדבים לבחון לעומק את ממצאינו אודות מניעים וחסמים לתרומה והתנדבות, ולהסתייע בכך בפיתוח טקטיקות הגיוס שלהם. אחד הממצאים החוזרים ונשנים בהקשר זה הוא שהדרך הטובה ביותר להגדיל את שיעורי ההתנדבות ואף להגדיל את שעות ההתנדבות בקרב מתנדבים קיימים, היא פשוט לבקש. המסקנה המתבקשת מממצא זה הוא שעל ארגונים להגדיל את מאמצי היישוג והגיוס שלהם, מתוך הבנה שרבים אינם מתנדבים רק משום שטרם התבקשו לעשות זאת. כאן יש כר נרחב לפעולה גם לקובעי מדיניות שמעוניינים לעודד התנהגות פילנתרופית, וליזמים חברתיים בעלי עניין דומה, אשר מומלץ שיתמקדו בהנגשת הזדמנויות התנדבות לציבור – אם באמצעות מיזמים מקוונים לזיווג מתנדבים וארגונים הזקוקים להם, ואם באמצעות קמפיינים שקוראים לאזרחי ישראל להתנדב. יש לציין שהפוטנציאל של האינטרנט להתנדבות, לתרומה ולגיוס תורמים ומתנדבים בישראל רחוק ממימוש.

קובעי מדיניות ראוי שישמו לב גם לממצא אחר עליו הצבענו כאן – להשפעה המזערית שיש לזיכוי במס על תרומות על הנכונות לתרום. יש לבחון מחדש את מדיניות הזיכוי ממס על תרומות, להגביר את מודעות הציבור לזיכוי (למשל לאפשרות לקבל את הזיכוי במס באמצעות המשכורת), ולמצוא דרכים בהן הזיכוי יהיה רלוונטי יותר לאזרח מן השורה, כמו למשל האפשרות להעניק גם את הזיכוי לעמותה.

באשר לעידוד תרומות איברים ועידוד חתימה על כרטיס אדי, מממצאינו עולה כי לשימוש בטקטיקות של שכנוע רגשי, יצירת הזדהות עם סיפורם האישי של נתרמים או של אלו הממתנינים להתרמה יהיה מן הסתם האפקט המוצלח ביותר. יחד עם זאת, כמו בתרומה והתנדבות, לעצם הבקשה יש אפקט רב עוצמה, וסביר להניח שהעמדת דוכני החתמה במרכזים הומי-אדם תניב חותמים חדשים רבים על כרטיסי אדי.

8. מקורות

- גדרון, ב', אלון, י' ובן-נון, ר' (2003). דו"ח מסד הנתונים של המגזר השלישי בישראל: דפוסי רישום של ארגונים, הקצאות ממשלתיות, ארגוני רווחה. באר-שבע: אוניברסיטת בן-גוריון.
- גדרון, ב', אלון, י', שלנגר, א', ושוורץ, ר' (2006). מגזר הקרנות הפילנתרופיות וארגוני המימון בישראל: מאפיינים, תפקידים, יחסים עם הממשלה ודרכי התנהלות. באר-שבע: אוניברסיטת בן-גוריון.
- גדרון, ב', בר, מ' וכץ, ח' (2003). המגזר השלישי בישראל: בין מדינת רווחה לחברה אזרחית. תל-אביב: הוצאת הקיבוץ המאוחד, קו אדום.
- גדרון, ב'. (1997). דפוסי תרומה והתנדבות של הציבור בישראל, ממצאי ביניים. באר שבע: אוניברסיטת בן גוריון.
- גדרון, ב., כץ, ח., ובר, מ. (2001). קווים לדמותה של החברה האזרחית בישראל. באר שבע: המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.
- זיידאן, א. (2005). התנדבות, תרומות ועמדות כלפי ארגונים בחברה הערבית-פלסטינית בישראל: בחינה מחודשת. באר שבע: המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.
- חסקי-לוונטל, ד., וקבלו, פ. (2009). מהנדיב הידוע ועד הקרן החדשה לישראל: ערוצי תרומה לארץ ישראל ומדינת ישראל משלהי התקופה העותומנית ועד היום. ירושלים: האוניברסיטה העברית, המרכז לחקר הפילנתרופיה.
- טיטמוס, ר. מ. (1979). יחסי תשורה: מדם אנוש למדיניות סוציאלית. (ר. פינס, מתרגמת). תל-אביב: עם עובד. (החיבור המקורי פורסם ב – 1970).
- כץ, ח., אלון, י., גדרון, ב. ובביס, ד. (2006). נתונים על המגזר השלישי בישראל, 2006. באר שבע: המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.
- כץ, ח., וחסקי-לוונטל, ד. (2008). על התורה, ועל העבודה ועל גמילות חסדים: השפעת הדת על פילנתרופיה והתנדבות. חברה אזרחית ומגזר שלישי בישראל, ב(1), 51-72.
- כץ, ח., לוינסון, א., וגדרון, ב. (2007). פילנתרופיה בישראל 2006: דפוסי התנדבות ותרומה של הציבור. באר-שבע: אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי.
- פרס, י' וליס, ר' (1975). ההתנדבות בישראל. המרכז לשירותי התנדבות, א.י.ג., יישום מחקרים בע"מ.

- ציגלמן, ע' (2005.4.16). המתנדבים החדשים: יותר גברים, יותר צעירים, יותר מצליחים. הארץ, עמ' ב'5.
- רודיך, א. (2007). לא רק אהבת האדם: הפילנתרופיה בראי התיאוריה והמחקר. ירושלים: האוניברסיטה העברית, המחקר לחקר הפילנתרופיה בישראל.
- שי, ש', לזר, א', דוכין, ר', וגדרון, ב' (1999). פילנתרופיה בישראל – דפוסי תרומה והתנדבות של הציבור. באר-שבע: אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי.
- שפרנסקי, מ. (2007). התנדבות בישראל: מתוך ממצאי הסקר החברתי 2002-2004. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- Anheier, H. K., & List, R. (2005). *A dictionary of civil society, philanthropy, and the non-profit sector* (1st ed.). New York: Taylor & Francis Routledge.
- Anheier, H. K., & Salamon, L. M. (1999). Volunteering in cross-national perspective: Initial comparisons. *Law and Contemporary Problems*, 62, 43-65.
- Bailie, L. (2006) *Standards for defining and measuring volunteer activity*. Paper presented at the International Association for Official Statistics (IAOS) Conference, Ottawa, 2006.
- Bekkers, R. (2006). Traditional and Health Related Philanthropy: The Role of Resources and Personality. *Social Psychology Quarterly*, 69, 349-366.
- Bennett, R., & Savani, S. (2004). Factors influencing the willingness to donate body parts for transplantation. *Journal of Health and Social Policy*, 18, 61-85.
- Clary, E. G., Snyder, M., & Stukas, A. A. (1996). Volunteers' motivations: Findings from a national survey. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 25, 485-505.
- Cnaan, R. A., & Cascio, T. A. (1999). Performance and commitment: Issues in management of volunteers in human service organizations, *Journal of Social Service Research*, 24, 1-30.
- Cnaan, R. A., & Goldberg-Glen, R. S. (1991). Measuring motivation to volunteer in human services. *Journal of Applied Behavioral Science*, 27, 269-284.
- Cnaan, R. A., Handy, F., & Wadsworth, M. (1996). Defining who is a volunteer: Conceptual and empirical considerations. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 25, 364-383.
- Ellis, S. J., & Noyes, K. H. (1990). *By the people: A history of Americans as volunteers*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Hall, M., Lasby, D., Gumulka, G., & Tryon, C. (2006). *Caring Canadians, involved*

Canadians: Highlights from the 2004 Canada survey of giving, volunteering and participating. Ottawa, Canada: Statistics Canada.

- Haski-Leventhal, D. (2009). Elderly volunteering and well-being: A cross-European comparison. *Voluntas*, 20(4), 388-404
- Haski-Leventhal, D., Ben-Arieh, A., & Melton, G. (2008). Between Neighborliness and Volunteerism: The Participants in the Strong Communities Initiative. *Family and Community Health*, 31(2), 150-161.
- McClelland, R., & Brooks, A. C. (2004). What is the real relationship between income and charitable giving? *Public Finance Review*, 32, 483–497.
- Meslin, E. M., Ronney, P. M., & Wolf, J. G. (2008). Health-Related Philanthropy: Toward Understanding the Relationship between the Donation of the Body (and Its Parts) and Traditional Forms of Philanthropic Giving. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 37(1 suppl), 44S-62S.
- Phyllis Moen (1989). *Working Parents*. Madison, WI: University of Wisconsin Press.
- Payton, L. R (1988). *Philanthropy – Voluntary action for the public good*. New York: Macmillan Publishing Company.
- Pearce, J. L. (1993). *Volunteers: The organizational behavior of unpaid workers*. London and New-York: Routledge.
- Penner, L. A. (2004). Volunteerism and social problems: Making things better or worse? *Journal of Social Issues*, 60, 645-666.
- Putnam, R. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Ronel, N., Haski-Leventhal, D., Ben-David, B. & York, A. (2009). Perceived Altruism – A Neglected Factor in Intervention and Research. *International Journal of Offender Therapy & Comparative Criminology*, , 53(2), 191-210.
- Salamon, L.M. & Anheier, H.K. (1996). *The International Classification of Nonprofit Organizations: ICNPO-Revision 1, 1996*. Baltimore, MD: The Johns Hopkins University, Institute for Policy Studies.
- Van Til, J. (1988). *Mapping the third sector: Voluntarism in a change social economy*. U.S.A: The Foundation Center.
- Wilson, J. (2000). Volunteering. *Annual Review of Sociology*, 26, 215-240.
- Yeung, A. B. (2004). The octagon model of volunteer motivation: results of a phenomenological analysis. *Voluntas*, 12, 21-45.

**המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי
אוניברסיטת בן גוריון בנגב**

טל: 08-6472323 פקס: 08-6477607

ictr@bgu.ac.il www.bgu.ac.il/ICTR